

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
MUITINĖS VEIKLOS KATEDRA**

LIUDMILA FROLOVA

Muitinių administravimas

**LIETUVOS MUITINĖS FUNKCIJŲ, VYKDANT BENDRAJĄ ŽEMĖS ŪKIO
POLITIKĄ, ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
Doc. dr. J. Radžiukynas

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. EUROPOS SAJUNGOS BENDROJI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA IR TARPTAUTINĖ PREKYBA.....	9
1.1 ES bendrosios žemės ūkio politikos atsiradimas ir įgyvendinimo priemonės.....	9
1.2 ES bendrosios žemės ūkio politikos raidos ir reformų apžvalga.....	10
1.3 ES žemės ūkio politikos administravimas.....	13
1.4 ES bendroji žemės ūkio rinka.....	14
1.5 Bendrosios rinkos reguliavimo priemonės.....	15
1.6 Pasaulio prekybos organizacijos įtaka BŽŪP prekybos mechanizmams.....	16
2. LIETUVOS AGRARINIS SEKTORIUS ES BENDROSIOJOS ŽEMĖS ŪKIO POLITIKOS IR TARPTAUTINĖS PREKYBOS KONTEKSTE.....	18
2.1 Lietuvos žemės ūkio gamybos struktūros pokyčių apžvalga.....	18
2.2 Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio produktais naujomis ekonominėmis sąlygomis.....	20
2.3 Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio produktais tendencijos 2005 metais.....	21
2.4 Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio produktais 2006 metų I-ojo pusmečio tendencijos.....	24
3. LIETUVOS MUITINĖS VAIDMUO ĮGYVENDINANT ES BENDRAJĄ ŽEMĖS ŪKIO POLITIKĄ.....	26
3.1 Lietuvos Respublikos muitinės administracinė struktūra.....	26
3.2 Lietuvos muitinės veikla ES muitų sąjungoje ir tarptautinėje prekyboje.....	28
3.3 Lietuvos muitinės vaidmens tarptautinėje prekyboje pokyčių apžvalga.....	30
3.4 Lietuvos muitinės veiklą bei BŽŪP produktų užsienio prekybą reguliuojančių teisės aktų sistema.....	31
3.5 Muitinės funkcijos, vykdančios bendrąją žemės ūkio politiką.....	33
3.6 Lietuvos muitinės funkcijų, vykdančių BŽŪP, paskirstymas tarp struktūrinių padalinių.....	35
3.7 Tarifinis BŽŪP produktų klasifikavimas.....	39
3.8 Muitai, taikomi BŽŪP produktams.....	41
3.9 Tarifinių kvotų taikymas BŽŪP.....	43
3.10 Bendradarbiavimas su BŽŪP administruojančiomis institucijomis.....	43
3.11 Ūkio subjektų, dalyvaujančių BŽŪP, tikrinimų organizavimas.....	45

3.12 Žemės ūkio produktų, už kuriuos mokamos eksporto kompensacijos, tikrinimas eksporto bei išvežimo muitinės įstaigose.....	47
3.12.1 Eksporto kompensacijų skyrimo sąlygos.....	47
3.12.2 Veiksmai kompetentingoje eksporto įstaigoje.....	49
3.12.3 Veiksmai išvežimo muitinės įstaigoje.....	51
3.12.4 Atrankos fiziniams žemės ūkio produktų tikrinimams atlikimas.....	52
3.12.5 Eksportuojamų žemės ūkio produktų fiziniai tikrinimai.....	54
3.12.6 Teritorinių muitinių atliekamos kokybės kontrolės organizavimas.....	56
3.12.7 Teritorinių muitinių ataskaitų rengimas.....	57
3.13 Lietuvos muitinės veiklos efektyvumo analizė BŽŪP funkcijų atlikimo aspektu....	59
IŠVADOS.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	64
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	69
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	70
PRIEDAI.....	71

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Žemės ūkio bendroji produkcija, tarpinis vartojimas ir pridėtinė vertė Baltijos šalyse veikusiomis kainomis 2004-2005 metais (mln. Lt)

2 lentelė. Žemės ir maisto ūkio sektoriaus makroekonominiai rodikliai 2004 ir 2005 metais

3 lentelė. Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame Lietuvos eksporte (pagal šalių grupes) 2005 metais

4 lentelė. Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame Lietuvos importe (pagal šalių grupes) 2005 metais

5 lentelė. Lyginamoji Europos Bendrijų antrinių teisės aktų lentelė

6 lentelė. Muitinės funkcijų, vykdančių BŽŪP, paskirstymas muitinės sistemoje

GRAFIKŲ IR DIAGRAMŲ SĄRAŠAS

1 pav. Užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2001-2005 metais, mln. Lt

2 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas į ES-10, ES-15 ir trečiąsias šalis 2003-2005 metais, mln. Lt

3 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų importas iš ES-10, ES-15 ir trečiųjų šalių 2003-2005 metais, mln. Lt

4 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas, importas ir užsienio prekybos balansas 2003-2006 metų I-ąjį pusmetį, mln. Lt

5 pav. Lietuvos muitinės struktūra

6 pav. Pateiktų ir patikrintų eksporto deklaracijų procentinis santykis per 2005 metus (Muitinės departamento duomenys)

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 PRIEDAS

1 lentelė. Muitinės departamento teikiami dokumentai pagal Bendradarbiavimo sutarties įsipareigojimus

2 PRIEDAS

2 lentelė. Žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, patikrinimų atlikimas eksporto muitinės įstaigose 2005 metais

3 lentelė. Sukeitimų tikrinimai išvežimo įstaigose 2005 metais

3 PRIEDAS

4 lentelė. Žemės ūkio produktų, kuriems gali būti skiriamos eksporto kompensacijos, sektoriai

5 lentelė. Kompetentingų eksporto įstaigų sąrašas

IVADAS

Bendroji žemės ūkio politika (toliau- BŽŪP) buvo viena iš svarbiausių kuriamos Europos Bendrijos projekto sudėtinių dalių. Jos svarbą lėmė kelios priežastys: maisto produktų stygius pokario Europoje, siekis skatinti ūkininkų ūkių modernizaciją bei efektyvumą, didelė dirbančiųjų dalis šiame sektoriuje. ES žemės ūkio politika pasiekė reikšmingų teigiamų poslinkių, tačiau vėliau tapo savo pačios sėkmingos politikos auka.

ES žemės ūkio produktų rinkos stabilizavimui užtikrinti taikomos įvairios priemonės: apsaugos nuo pigių importuotų produktų iš trečiųjų šalių priemonės (muitai, kvotos, preferencinės priemonės), importo ir eksporto licencijos, įvežimo ir išvežimo ribojimas bei draudimas ir kt. Šių priemonių taikymas lėmė, kad rinka tapo atskirta nuo pigesnės trečiųjų šalių produkcijos, o savosios žemės ūkio produkcijos pertekliui parduoti užsienio rinkose teko skirti dideles eksporto subsidijas.

BŽŪP vykdymo Lietuvos muitinėje tikslas- sudaryti palankias verslo sąlygas sąžiningiems ES šalių gamintojams ir eksportuotojams bei dalyvauti Europos Bendrijos rinkos stabilizavime.

Temos aktualumas. Temos aktualumas siejasi su temos naujumu. ES bendroji žemės ūkio politika ir su jos įgyvendinimu susijusios funkcijos yra naujos ir nepakankamai ištirtos Lietuvos valstybėje.

Bendrajai žemės ūkio politika aktyviai domimasi visame pasaulyje- tiek Europos Sąjungos šalyse narėse, tiek ES nepriklausančiose šalyse- nors Europos Sąjungos žemės ūkyje tesukurama tik apie 2,5 proc. ES bendrojo vidaus produkto ir jame dirba apie 5 proc. darbingo amžiaus žmonių. Šį susidomėjimą skatina kelios priežastys: šios politikos išlaidoms iki šiol tenka apie pusę visų ES išlaidų bei ES žemės ūkio ir maisto produktai veikia pasaulinį žemės eksporto bei importo balansą ir pasaulines maisto produktų kainas.

Šio darbo tema pastaruoju metu ypatingai yra aktuali, nes bandoma dar kartą apžvelgti Sąjungos problemas, ar kas daroma, bei kas buvo padaryta ne taip, būtent dėl ko nepasiteisino piliečių lūkesčiai. Sukurtos BŽŪP rinkos apsaugos priemonės sukėlė vartotojų nepasitenkinimą dėl didelių maisto kainų, o prekybos partnerių ir Pasaulio prekybos organizacijos (toliau- PPO)- dėl prekybos iškraipymų ir besivystančių šalių ūkininkų žlugdymo. Taip pat vyksta aršios ir prieštaringos diskusijos tarp ES šalių narių dėl BŽŪP neproporcingo palankumo kai kuriems ES regionams bei šalims.

Ypatingai aktualus tiek Lietuvos verslo atstovams, tiek valstybinėms institucijoms išlieka eksporto kompensacijų už žemės ūkio produktus, kurių išmokamos sumos kasmet didėja, mokėjimas bei jo perspektyvos. Lietuvai įsijungus į ES bendrąją rinką ir muitų sąjungą padidėjo

Lietuvos muitinės atsakomybė, nes fiskaliniai pažeidimai gali padaryti žalą ne tik Lietuvos nacionaliniam, bet ir ES biudžetui. Prieš Lietuvos muitinę iškila sunkus uždavinys- supaprastindami tarptautinę prekybą užtikrinti teisėtą eksporto išmokų gavimą.

Muitinės veikloje vietoj lengvai išaiškinamų ir įrodomų apgavysčių vis dažniau naudojami įvairūs intelektualesni apgaulės būdai- muitinės vertės mažinimas, prekių kilmės ar kodo klastojimas. Siekiant sudaryti visiems eksportuotojams vienodas sąlygas kompensacijų už žemės ūkio produktų eksportą gavimui, svarbu kaupti reikalingas žinias ir gilinti patirtį, užtikrinti muitinės ir kitų suinteresuotų institucijų sklandų bendradarbiavimą, rūpintis efektyvesniu eksporto kontrolės organizavimu bei savalaikiu rizikos valdymu.

Temos problematiškumas. Tema yra labai plati ir visos jos sritys vienodai svarbios. Reikia paminėti, kad literatūros, metodologinio pobūdžio darbų, mokslinių straipsnių nagrinėjama tema yra mažai. Taip pat nėra gausi sukaupta Lietuvos muitinės praktinė patirtis BŽŪP priemonių įgyvendinimo klausimais bei sunkus jos pasiekiamumas tyrimo tikslais.

Tyrimo hipotezė. Lietuvos muitinė tinkamai pasiruošusi vykdyti jai priskirtas BŽŪP įgyvendinimo funkcijas.

Tyrimo objektas. ES bendroji žemės ūkio politikos poveikis Lietuvos agrariniam sektoriui bei užsienio prekybai ir Lietuvos muitinės funkcijos, dalyvaujant BŽŪP įgyvendinime.

Tyrimo tikslas- išsamiai ir kompleksiškai išanalizuoti ES bendrosios žemės ūkio politikos poveikį Lietuvos užsienio prekybai bei jos įgyvendinimo Lietuvos muitinėje teorinius ir praktinius aspektus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti ES bendrosios žemės ūkio politikos raidą ir įgyvendinimo priemones;
2. Išnagrinėti BŽŪP poveikį Lietuvos žemės ūkio sektoriui ir užsienio prekybai;
3. Atskleisti Lietuvos muitinės vaidmenį užsienio prekybos BŽŪP produktais procese;
4. Nustatyti Lietuvos muitinės funkcijų, kurias ji atlieka įgyvendindama BŽŪP, paskirstymą muitinės sistemoje;
5. Išanalizuoti Lietuvos muitinės funkcijų, susijusių su eksporto kompensacijų už žemės ūkio produktus mokėjimu, organizavimo bei vykdymo procesus.

Tyrimo metodai. Iškeltiems darbo uždaviniams įgyvendinti kompleksiškai buvo panaudoti teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai: lyginamieji istoriniai, apibendrinimo, sisteminės analizės, loginiai analitiniai metodai bei teisinių dokumentų ir statistinės informacijos analizės metodai. Tyrinėdami Lietuvos muitinės veiklą, vykdant BŽŪP, vadovavomės ES, Lietuvos Respublikos teisės aktais, Muitinės departamento prie Finansų ministerijos (toliau- Muitinės departamentas) pareigūnų komentarais ir Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos (toliau- Nacionalinė mokėjimo agentūra) tarnautojų patarimais.

Darbo struktūra- įvadas, dėstomoji dalis, suskirstyta į tris skyrius, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių kalba, santrauka užsienio kalba, priedai.

Pirmoje darbo dalyje apžvelgiamos BŽŪP raidos tendencijos siekiant numatyti bei prognozuoti ES bendrosios žemės ūkio politikos netolimos ateities pokyčius ir įtaką Lietuvos maitinės veiklai.

Antroje darbo dalyje analizuojami Lietuvos agrarinio sektoriaus bei užsienio prekybos BŽŪP produktais pokyčiai po įstojimo į Europos Sąjungą, kas turi reikšmės Lietuvos maitinės, kaip pagrindinės institucijos, dalyvaujančios tarptautinėje prekyboje, atliekamai veiklai.

Trečioje darbo dalyje pristatoma Lietuvos maitinė bei nagrinėjamos funkcijos, kurias ji vykdo, įgyvendindama BŽŪP. Didesnis dėmesys skiriamas funkcijoms, susijusioms su eksporto kompensacijų už BŽŪP produktus išmokėjimu- tai bendradarbiavimas su Nacionaline mokėjimo agentūra, eksporto bei ūkio subjektų kontrolė.

1. EUROPOS SAJUNGOS BENDROJI ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA IR TARPTAUTINĖ PREKYBA

1.1 ES bendrosios žemės ūkio politikos atsiradimas ir įgyvendinimo priemonės

Bendroji žemės ūkio politika (toliau BŽŪP)– tai nuosekliai išplėtotą persikirstomojo pobūdžio Europos Sąjungos (toliau- ES) politika, kurios svarbiausia paskirtis– ES biudžeto lėšomis remti žemės ūkio sektorių, garantuojant žemės ūkio produkcijos supirkimo kainas. Tai viena iš labiausiai integruotų ir reglamentuotų ES politikų.

Įkūrus Europos ekonominę bendriją (EEB), šešios šalys- Belgija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija ir Vokietijos Federacinė Respublika- Romos sutartyje, kuri įsigaliojo 1958 metais sausio 1 dieną, nustatė bendrosios žemės ūkio politikos tikslus ir apibrėžė, jog žemės ūkis yra sudėtinė bendrosios rinkos politikos dalis. Tai reiškė, kad tarp šalių narių buvo panaikinti muitai ir prekybos apribojimai.

Pasirašant Romos sutartį, žemės ūkis buvo svarbiausia gamybos sritis daugelyje Europos valstybių. Po karo smarkiai krito žemės ūkio gamybos lygis ir Europoje gyventojams trūko maisto produktų, o pramonei žaliavų. Be to, iki karo pradžios, ypač pietinėse Europos valstybėse, žemės ūkyje dirbo labai didelė šalies gyventojų dalis (Prancūzijoje- 25 proc., Italijoje- 35 proc. visų dirbančiųjų) [27. P.80]. Įvertinus tuometinę EB šalių padėtį maisto rinkoje bei ūkininkų pajamas, sutarties 39 straipsnyje buvo nurodyti tikslai, kuriais buvo siekiama subalansuoti gamintojų ir vartotojų interesus:

- ✓ padidinti žemės ūkio gamybą (didinant našumą, remiant techninę pažangą, užtikrinant racionalią žemės ūkio gamybos plėtrą bei tinkamiausią gamybos veiksnių ir darbo jėgos panaudojimą);
- ✓ užtikrinti pakankamą žemdirbių pragyvenimo lygį;
- ✓ stabilizuoti rinkas;
- ✓ užtikrinti stabilų žemės ūkio produktų tiekimą;
- ✓ užtikrinti, kad produktas pasiektų vartotojus už priimtinas kainas.

Siekiant šių tikslų Romos sutarties 40 straipsnyje numatytos šios bendros rinkos organizavimo priemonės:

- bendros konkurencijos taisyklės;
- privalomas nacionalinių rinkos organizavimo institucijų veiklos koordinavimas;
- bendros Europos rinkos organizavimas.

Integruoti atskirų šalių (tuomet EB sudarė Italija, VFR, Prancūzija, Olandija, Belgija ir Liuksemburgas) žemės ūkį į bendrą rinką buvo sunkus uždavinys, nes kiekvienos šalies žemės

ūkio politika buvo skirtinga. Buvo akivaizdu, kad bendroji žemės ūkio politika gali būti įgyvendinta tik tuomet, kai visoje erdvėje veiks bendri rinkos organizavimo principai. Tokie principai buvo įtvirtinti pirmuosiuose BŽŪP teisės aktuose, kurie galioja ir šiandien, t.y.:

- ✓ bendra žemės ūkio produktų rinka: laisvas žemės ūkio produktų judėjimas ir bendros kainos;
- ✓ pirmenybė Bendrijos šalims: poreikiai tenkinami Europos šalyse pagamintais produktais. Vidaus rinka saugoma nuo užsienio importo ir pasaulinių kainų svyravimo;
- ✓ finansinis solidarumas: Europos rinkos kaštus padengia valstybės narės (bendras biudžetas ir persikirstymas).

Nors ES bendroji žemės ūkio politika buvo kuriama maisto problemoms spręsti ir pasiekė reikšmingų teigiamų poslinkių, tačiau vėliau ji tapo savo pačios sėkmingos politikos auka.

1.2 ES bendrosios žemės ūkio politikos raidos ir reformų apžvalga

BŽŪP įgyvendinti prireikė beveik 10 metų. Pradiniame etape didžiausias dėmesys buvo skiriamas kainų politikai. Plėtojantis ES, žemės ūkio politika tapo sudėtingesnė, keitėsi prioritetai. Bendroji žemės ūkio politika garantavo supirkimo kainas, produkcijos pertekliaus supirkimą, mokesčius įvežamai produkcijai ir paramą Bendrijos eksportui. Žemės ūkio produkcijos rinka tapo iškreipta, neapreikiama nuo laisvos rinkos dėsnių. Garantuotos didelės kainos tapo reikšmingu argumentu gamintojams plėsti ir intensyvinti žemės ūkio gamybą. Šitokia politika lėmė nuolatinį kainų didėjimą, dėl to atitinkamai didėjo BŽŪP finansavimo našta. Buvo prieita prie to, kad 1968 metais išlaidos BŽŪP finansuoti siekė net 85,7 proc., o 1978 metais- 78,3 proc. viso ES biudžeto [27. P.81].

Europos Bendrijai pavyko įgyvendinti Romos sutartyje užsibrėžtus tikslus, bet kaip tik dėl to ir kilo itin aktualios problemos: jau 1973 metais buvo beveik visiškai patenkinami svarbiausių žemės ūkio produktų vidaus rinkos poreikiai, sandėliuose pradėtos kaupti per didelės jų atsargos; buvo sunaudojama vis daugiau lėšų kainoms palaikyti, atsargoms sandėliuoti, eksporto subsidijoms. Didėjantis žemės ūkio rentabilumas leido 1973-1986 metais trigubai padidinti žemės ūkio produktų eksportą [30. P.11].

Tuomet tapo akivaizdu, kad toliau taip tęstis negali ir yra reikalinga BŽŪP reforma. Buvo būtina apsispręsti: arba mažinti žemės ūkio produkcijos kainas, arba pradėti riboti žemės ūkio gamybą įvedant produkcijos gamybos kvotas.

Pirmoji reforma buvo numatyta Komisijos 1968 metais paskelbtame „Memorandume dėl BŽŪP reformos, paprastai vadinamame Mansholto planu. Šia reforma buvo siekiama sumažinti dirbančiųjų skaičių žemės ūkyje ir padidinti ūkius. Vėliau buvo konstatuota, kad planas neveiksmingas, ir 1983 metais Komisija pasiūlė esmines BŽŪP reformas. Jos buvo išdėstytos

Žaliojoje knygoje „Bendrosios žemės ūkio politikos perspektyvos“. Šia reforma buvo siekiama subalansuoti žemės ūkio produktų pasiūlą ir paklausą. Reformų būtinumą skatino didėjantis ekologinis judėjimas.

Ne itin sėkmingos ankstesnės reformos privedė prie 1992 metų MacSharry reformos, pavadintos tuometinio Europos Komisijos nario, atsakingo už žemės ūkį, vardu. Reformos metu buvo numatyta sumažinti dirbamos žemės plotus, intervencines kai kurių produktų kainas. Reformą įvedė ir aplinkosaugos reikalavimus, o priemokų sistema skatino ekologišką žemdirbystę.

Nors MacSharry reforma yra laikoma sėkminga, tačiau tarptautinė padėtis, perėjimas prie bendros valiutos, didėjanti konkurencija su kitomis šalimis vertė ES BŽŪP ir toliau reformuoti. Be to, tuometinė žemės ūkio rėmimo sistema nepadėjo mažinti skirtumų tarp regionų: tam tikruose regionuose žemdirbystė ir toliau intensyvėjo, o didžiausią dalį pinigų, skirtų BŽŪP, gaudavo maža dalis stambių ūkininkų. Tai akivaizdžiai prieštaravo BŽŪP tikslams.

Keisti BŽŪP paskatino išorinės aplinkybės- GATT (Bendras susitarimas dėl tarifų ir prekybos) Urugvajaus derybos dėl prekybos liberalizavimo. Nepasitenkinimą kėlė prekybos partneriai, nes BŽŪP sukuria produkcijos perteklių, kuris parduodamas trečiojo pasaulio šalims, o trečiojo pasaulio šalims dėl importo mokesčių užkertamas kelias eksportuoti savo produkciją į Vakarų. Dėl to vargingų šalių ūkininkai įstumiami į bankrotą, didėja skurdas ir praraja tarp turtingų ir neturtingų šalių. Įsipareigojimai PPO vis labiau riboja prekybą subsidijuojama produkcija, ir ES buvo spaudžiama atverti savo rinką laisvai prekybai. Kita reformos priežastis- planuojama ES plėtra Vidurio ir Rytų Europoje [27. P.81-81].

G. Kazėnas straipsnyje „Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma“ nurodė kelias vidines priežastis, paskatinusias reformuoti BŽŪP. Tai ES piliečių nepasitenkinimas didelėmis išlaidomis politikai finansuoti bei netolygus paramos pasiskirstymas tarp regionų: vienuose žemės ūkio gamyba nyko, kituose intensyvėjo didindama ekologines problemas.

Lietuvos laisvosios rinkos ekspertų nuomone, BŽŪP buvo (ir yra) neproporcingai palanki kai kuriems Europos Sąjungos regionams: Prancūzijai (didžiausią BŽŪP dalį gaunanti šalis), Ispanijai ir Portugalijai. Ekspertai atkreipia dėmesį, kad šios šalys gauna dideles sumas pinigų kitų šalių sąskaita, ypač Vokietijos. Didžioji Britanija, turinti nedidelį žemės ūkio sektorių, BŽŪP nepatinka, ir jau 1979 m. Margaret Tečer (Margaret Thatcher) išderėjo, kad Jungtinė Karalystė atgaus 66 proc. skirtumo tarp gaunamų ir išmokamų lėšų į ES biudžetą (2005 metais Tonis Bleras (Tony Blair) savo kalboje Europos Parlamente pareiškė, kad Didžiosios Britanijos atgaunama dalis turi būti padidinta).

Nepasitenkinimą kėlė ir tai, kad BŽŪP buvo labai reglamentuota ir biurokратиška, tad kuo toliau, tuo sunkiau darėsi ją administruoti. Europos Komisija, atsižvelgdama į tokią padėtį, parengė naują ES BŽŪP reformą, kuri buvo numatyta priemonių plane „Darbotvarkė 2000“.

Naujos reformos tikslas buvo išplėtoti 1992 metų pradėtas reformas pakeičiant žemės ūkio produktų kainų palaikymo mechanizmus tiesioginėmis išmokomis bei pradėdant naują žemės ūkio plėtros kryptį- kaimo plėtrą. Taip pat „Darbotvarkėje 2000“ atsirado nuostata padaryti BŽŪP paprastesnę ir suprantamesnę ES piliečiui. Ši nuostata buvo įgyvendinta suteikiant daugiau laisvės pačioms ES šalims pasirenkant politikos įgyvendinimo būdus, taip didinant politikos decentralizaciją, tačiau laikantis tam tikrų bendrų pamatinių taisyklių.

„Darbotvarkė 2000“ laikoma radikaliausia ES BŽŪP reforma nuo jos gyvavimo pradžios. Kaip išskyrė V. Paulikas, ES biudžeto lėšomis žemės ūkiui remti numatoma labiau skatinti geresnės kokybės maisto produktų gamybą, sveikos aplinkos, kraštovaizdžio ir kaimo kultūrinio paveldo išsaugojimą, remti gyvūnų gerovę gerinantį ūkininkavimą, siekti socialinio teisingumo kaime.

G. Kazėnas nurodo, kad BŽŪP vidutinės trukmės peržiūros ir 2003 metų reformos tikslas buvo tiesioginių išmokų mokėjimo atskyrimas nuo gamybos (angl. decoupling) ir ūkio pajamų išmokų įvedimas (angl. single farm payment). Ši reforma reiškia, kad parama ūkiams nėra susieta su pagaminama produkcija, ir ūkininkas gali gaminti ką nori ir kiek nori, tačiau jo gaminami produktai nebus subsidijuojami. Taigi ūkininko pajamų išmokos garantuos jam minimalias pajamas, o pardavęs pagamintą produkciją laisvoje rinkoje galės gauti papildomų pajamų. Tokiu atveju, gamintojas privalės reaguoti į rinkos siunčiamus signalus ir gaminti tai, kas turi paklausą. Ūkio pajamų išmokų mokėjimas siejamas su tam tikrais reikalavimais, t.y. ūkininkas turės laikytis tam tikrų sąlygų: išlaikyti laukus geros agrarinės būklės, laikytis gyvulių gerovės standartų, sanitarinių, aplinkosaugos ir maisto saugos reikalavimų (šios papildomos sąlygos vadinamos „kryžmine atitiktimi“ (angl. Cross-compliance)). Naujos šalys narės prie šios sistemos turės prisijungti ne vėliau kaip iki 2009 metų.

Ši reforma įteisino naujus paramos instrumentus ir sumažino kai kurių produktų kainas, tačiau produktų, kurių kaina yra didesnė už pasaulinę, kainų intervencija vis dar išlieka svarbiu ES BŽŪP instrumentu. Reforma nepanaikina visų prekybos trukdžių ir išlaiko eksporto subsidijas perteklinei produkcijai (laikantis PPO limitų) [27. P.86].

Naujasis 2007-2013 metų programavimo dokumentas išlaiko ekonominio aktyvumo palaikymo kaimo vietovėse tendencijas. Kadangi nuo 2005 metų tiesioginės išmokos kasmet laipsniškai mažinamos, sutaupytos lėšos bus paskirstomos valstybėms ES narėms ir naudojamos kaimo plėtrai.

Taigi, visos BŽŪP reformos buvo susijusios su žemdirbių pajamų garantavimu, nors metodai laipsniškai kito: vietoje tiesioginių išmokų už gaminamą produkciją (tai neretai skatino nepagrįstą gamybos intensyvinimą), laipsniškai pereinama prie ūkininkų pajamų palaikymo politikos. Kaip pastebi G. Kazėnas, kaimo plėtra tampa BŽŪP antrąja ašimi, ir leidžia nutraukti dalį darbo jėgos ir žemės ūkio ploto iš gamybos, nesukeliant socialinės įtampos kaime.

1.3 ES žemės ūkio politikos administravimas

ES bendroji žemės ūkio politika yra laikoma viena iš labiausiai integruotų ir reglamentuotų ES politikų. Tai lėmė, kad šią politiką formuojant ir įgyvendinant ES nacionalinių vyriausybių kompetencija yra smarkiai apribota ir didžiausią įtaką turi ES Komisija. Tačiau didelis centralizavimas ir reguliavimas daro BŽŪP be galo painią ir sudėtingą [27. P.79]. Jau priemonių plane „Darbotvarkė 2000“ buvo numatyta nuostata padaryti BŽŪP paprastesnę ir suprantamesnę ES piliečiui, padidinti politikos decentralizaciją.

Europos Komisijos, kaip pagrindinės ES vykdomosios valdžios institucijos, tarnybos organizuotos į direktoratus. Žemės ūkio ir žuvininkystės generalinių direktoratų parengtus ES teisės aktus (reglamentus, direktyvas, sprendimus) priima Komisija ir perduoda Ministrų Tarybai tvirtinti. Tada jie tampa privalomi visoms ES valstybėms narėms.

Pagrindinė ES antrinės teisės aktų priėmimo institucija yra Žemės ūkio ministrų taryba. Ji priimdama teisės aktą nurodo Komisijai parengti jo įgyvendinimo priemones. Prižiūrėti, kaip Komisija įgyvendina ES Ministrų Tarybos priimtus teisės aktus ir ginti valstybių narių interesus, sudaromi “komitologijos komitetai”. Šie komitetai yra suformuojami pagal kiekvieną žemės ūkio produkcijos rūšį bei pagal atstovavimo interesus (pvz., Genetiškai modifikuotų produktų; Pieno ir pieno produktų vadybos).

Be komitetų, kuriuos Komisija sudaro iš valstybių narių vyriausybių deleguotų nacionalinių ekspertų, dar yra konsultacinis komitetas, kuris sudaromas iš ES lygio žemdirbių organizacijų deleguotų atstovų, pvz. ES Žemdirbių organizacijų komitetas. Europos Parlamente veikia 17 nuolatinėse komitetų, o vienas iš jų sprendžia žemės ūkio ir kaimo plėtros klausimus [30. P.105].

Pagrindinės ES bendrosios žemės ūkio politikos Lietuvoje įgyvendinančios institucijos yra Žemės ūkio ministerija, Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (toliau- Nacionalinė mokėjimo agentūra), VĮ Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra (toliau- Rinkos reguliavimo agentūra) ir Lietuvos muitinė.

1.4 ES bendroji žemės ūkio rinka

Žemės ūkio produktais laikomi žemdirbystės, gyvulininkystės, žuvininkystės produktai ir su minėtomis žemės ūkio gamybos sritimis susiję pirmos gamybos stadijos produktai (Europos Bendrijos sutarties 32 straipsnis). Jie vadinami pagrindiniais produktais ir nurodyti EEB steigimo sutarties (Romos sutarties) I priede ir apima prekes, klasifikuojamas Kombinuotosios nomenklatūros 1-13, 14, 15-18, 20, 22-24 skirsniuose ir 45.01, 54.01 bei 57.01 pozicijose. Taip pat perdirbti žemės ūkio produktai arba pagamintos prekės, neišvardyti Romos sutarties I priede bei pagaminti iš pagrindinių produktų.

Bendrosios rinkos sukūrimas- svarbus ekonominės integracijos etapas. Bendroji rinka- valstybių ekonominė integracija, kuriai būdingas laisvas prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimas. Laisvas prekių judėjimas apima muitų ir muitinių panaikinimą Europos Sąjungoje, bendrą užsienio prekybos bei muitų politiką, netarifinių kliūčių panaikinimą.

Sukūrus ES bendrąją žemės ūkio produktų rinką ir priėmus Bendrosios rinkos statutą, įsigaliojo vienodos žemės ūkio produktų kainos visose valstybėse narėse. Apie 90 proc. šios rinkos kontroliuoja Bendrijos institucijų leidžiami specialūs teisės aktai, ribojantys laisvą konkurenciją. Į reguliavimo sritį įeina ne tik žemės ūkis, bet ir prekyba žemės ūkio prekėmis.

Šalių nacionalinės rinkos suvienytos į vieną BŽŪP produktų rinką. Tokiai rinkai funkcionuoti reikėjo:

- ✓ užtikrinti laisvą žemės ūkio prekių judėjimą;
- ✓ panaikinti muitų mokesčius ir įvairius netarifinius apribojimus;
- ✓ sukurti vieningas konkurencijos taisykles visai žemės ūkio rinkai;
- ✓ suvienodinti administracines procedūras;
- ✓ įvesti vienodas sanitarines ir veterinarines normas;
- ✓ sukurti bendrą išorinę rinkos apsaugą;
- ✓ sukurti bendrus vartotojų apsaugos principus.

Atsižvelgiant į šiuos reikalavimus, nacionalinės rinkos paklūsta bendriesiems ES reikalavimams, kartu išsaugodamos ir savo šalių interesus, įpročius, tradicijas. Bendroji rinka įeina į platesnę Europos šalių rinką ir yra sudėtinė pasaulio rinkos dalis, kuriai savo politiką diktuoja Pasaulio prekybos organizacija.

Bendroji ES žemės ūkio rinka susideda iš daugelio prekių rinkų. Kiekvienas žemės ūkio produktas turi savo rinką, o rinkos organizavimą reglamentuoja atskiri Europos Komisijos reglamentai.

Visos išlaidos BŽŪP dengiamos iš Bendrijos lėšų, gautų už surinktus importo mokesčius iš trečiųjų šalių bei įvairių rinkliavų (cukraus, margarino). Valstybės narės susitarė ir atsisakė šių

įplaukų, o anksčiau jos patekdavo į nacionalinius biudžetus. Europos žemės ūkio valdymo garantijų fondui (toliau- EŽŪVGF) būtinas lėšas papildo ir valstybių narių biudžetiniai įnašai: Prancūzija įneša 32 proc., Vokietija- 31,2 fondo lėšų, tačiau išmokos iš fondo skirstomos nepriklausomai nuo to, koks kokios šalies indėlis. Toks finansinio solidarumo principas leidžia tikėtis greitesnės ekonominės ir socialinės integracijos tarp turtingų ir mažiau turtingų ES šalių. EŽŪVGF tvarko Europos Komisija, kuriai padeda Konsultacinis komitetas, sudarytas iš valstybių narių atstovų.

1.5 Bendrosios rinkos reguliavimo priemonės

1962 metais derantis dėl bendros grūdų rinkos kūrimo, buvo susitarta ir dėl šios rinkos reguliavimo priemonių, kurios vėliau buvo panaudotos ir kitų produktų rinkoms kurti. Prie tokių priemonių priskirta:

- *Tikslinė kaina*- tai teorinė kaina, kuri turėtų garantuoti pakankamas ūkininko pajamas. Ji nustatoma kiekvienai metais. Siekiama, kad tikslinė kaina būtų tokia, kurią galima taikyti rinkoje esant suderintai pasiūlai/ paklausai ir normalioms laisvosios konkurencijos sąlygoms. Faktiškai tikslinė kaina ES šalyse nėra taikoma, tačiau ja remiantis skaičiuojama intervencinė kaina. Todėl praktikoje tikslinės kainos greitai reikšmę, išskyrus atvejus, kai buvo naudojamos kietiems skaičiavimams;
- *Intervencinė kaina*- tai kaina, kuri garantuojama gamintojui superkant jo produkciją į intervencinius fondus. Kai produkto kaina nukrinta žemiau šios nustatytos intervencinės kainos, intervencinės agentūros gali pradėti supirkinėti produkciją ir taip garantuoti minimalų kainų lygį. Intervencinis pirkimas finansuojamas iš Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo (EŽŪGOF) garantijų dalies;
- *Slenkstinė kaina* ties Bendrijos siena- tai minimalios importo kainos, neleidžiančios patekti į bendrijos rinką pigesniems produktams iš trečiųjų šalių. Jei įvežamas produktas pigesnis už nustatytą slenkstinę kainą, mokamas importo mokestis. Šis mokestis patenka į ES biudžetą ir iš jo vėliau mokamos eksporto subsidijos. Slenkstinė kaina buvo įrankis, užtikrinantis „Bendrijos pirmenybę“;
- *Eksporto subsidijos*- oficialiai vadinamos kompensacijos, kurios sudaro galimybę Bendrijos žemės ūkio gaminius be nuostolių parduoti trečiųjų šalių rinkose, kur kainos mažesnės negu EB šalyse. Eksporto subsidijos padengia kainų skirtumą, esantį tarp vidaus rinkų kainų lygio ir eksporto rinkų kainų lygio.

Minėtos rinkų reguliavimo priemonės lėmė, kad gamintojų pajamos daugiausia buvo užtikrinamos apsaugant vidaus rinką ir dirbtinai palaikant kainas [27. P.80].

Siekiant sudaryti sąlygas ES eksportuotojams konkuruoti pasaulinėje rinkoje, išvežant į trečiąsias šalis žemės ūkio ir maisto produktus, skirtumas tarp pasaulyje ir ES rinkoje egzistuojančių kainų gali būti padengiamas išmokant eksporto kompensaciją. Importo muitais ir eksporto subsidijomis siekiama stabilų ES vidaus rinkos kainų, ribojant produktų įvežimą bei skatinant eksportą. Prekyba su trečiosiomis šalimis atidžiai stebima ir kontroliuojama, panaudojant eksporto-importo licencijų sistemą. Licencijoje privaloma detaliai aprašyti importuojamą produktą (sudėtį, kokybę).

Siekiant gauti eksporto kompensaciją būtina pateikti eksporto licenciją, kuri įgalioja ir įpareigoja eksportuoti jame nurodytą produkto kiekį jo galiojimo laikotarpiu, išskyrus nenugalimos jėgos (force majeure) aplinkybes. Norėdamas gauti eksporto kompensaciją, eksportuotojas turi pateikti paraišką eksporto licencijai gauti bei garantiją, užtikrinančią, kad produkcija bus išvežta iš ES muitų teritorijos. Neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius įsipareigojimus, garantija ar jos dalis eksportuotojui negražinama.

Importo licencijos bei importo mokesčiai taikomi siekiant apsaugoti ES vidaus rinką nuo pigesnės produkcijos antplūdžio iš trečiųjų šalių. Norėdamas gauti importo licenciją, importuotojas turi pateikti paraišką importo licencijai gauti bei garantiją, užtikrinančią, kad produkcija bus įvežta į ES. Neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius įsipareigojimus importuoti, garantija ar jos dalis importuotojui negražinama.

Grūdų rinkos organizavimo priemonės tapo modeliu kitų rinkų organizavimui. Skirtumai priklausė tik nuo produkto specifikos ir rinkos. Kiekvieno žemės ūkio produkto rinkos organizavimą reglamentuoja atskiras Europos Komisijos reglamentas.

1.6 Pasaulio prekybos organizacijos įtaka BŽŪP prekybos mechanizmams

Pasaulio prekybos organizacija (toliau- PPO)- yra viena iš svarbiausių tarptautinių organizacijų, sprendžianti tarptautinės prekybos problemas ir siekianti, kad šalių narių prekyba vyktų pagal tarpusavyje sutartas taisykles. Oficiali PPO įkūrimo data- 1995 m. sausio 1 d., kai buvo pakeistas nuo 1947 metų pasaulinę prekybą reguliavęs Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos- GATT. Nuo 1996 iki 2003 metų PPO papildė dar 18 narių, tame tarpe ir Lietuva. Šiuo metu PPO narėmis yra 149 valstybės, kurių interesai derinami derybų keliu.

Lietuvos stojimo į PPO procesas baigėsi 2001 m. gegužės 31 d. tapus 141-ąja PPO nare. 2001 m. balandžio 24 d. Seimui ratifikavus Lietuvos stojimo į PPO rezultatus bei apie tai pranešus PPO sekretariatui, Lietuva įvykdė visas teisine procedūras, būtinas tapti visateise PPO nare [33. P.92].

Vienas pagrindinių PPO tikslų- pasaulio prekybos liberalizavimas. Organizacijos veikla grindžiama dviem pagrindiniais principais:

- ✓ didžiausio palankumo statuso principas reiškia, kad kiekviena PPO narė turi vienodai palankiai traktuoti visų kitų PPO narių prekes ir paslaugas;
- ✓ nacionalinio statuso principas reiškia, kad prekės ir paslaugos, patekusios į šalies PPO narės rinką, būtų traktuojamos ne mažiau palankiai negu lygiavertės vietinės prekės ir paslaugos.

Daugelis PPO šalių narių priklauso žemės ūkio derybinėms grupėms. Šios grupės susiformavo tarp šalių, turinčių panašius tikslus žemės ūkio srityje.

Iki šiol derybinės grupės tęsia diskusijas dėl 2001 metų lapkričio 9-14 d. Dohoje (Katare) vykusios 4-osios PPO Ministrų konferencijos metu paskelbto derybų dokumento, kurio oficialus pavadinimas- Dohos plėtros darbotvarkė (angl. Doha Development Agenda). Dohos plėtros darbotvarkėje keliamas tikslas- sukurti į rinką orientuotą, konkurencijos sąlygų neiškreipiančią prekybos sistemą.

2004 metais atnaujinus derybas, PPO Generalinės tarybos sprendimu patvirtinti derybų dėl prekybos žemės ūkio produktais palengvinimo (taisiklių dėl muitinės procedūrų supaprastinimo) bei prekybos paslaugomis principai. Jie neprieštarauja ES interesams žemės ūkio srityje ir visiškai atitinka dabartinės ES bendrosios žemės ūkio politikos gaires. Šioje srityje numatoma:

- ✓ laipsniškai atsisakyti eksporto subsidijų, prekybą iškreipiančių eksporto kreditų, taip pat pagalbos maistu ir kai kurių kitų taikomų priemonių;
- ✓ sumažinti konkurencijos sąlygas iškreipiančią vidaus paramą, paliekant išmokas socialiniams, kaimo plėtros ir aplinkosaugos tikslams;
- ✓ išskiriami jautriausi produktai, kuriems bus galima mažiau nei kitiems žemės ūkio produktams mažinti muitų tarifus.

Esminis ES siūlomas pakeitimas- didesnis importo tarifų mažinimo laipsnis visose pakopose (vidutiniškai 46 proc.). Nuo 2013 metų bus siekiama atsisakyti eksporto subsidijų, peržiūrėti importo tarifus, atverti rinką trečiųjų šalių žemės ūkio produkcijai, paramą žemės ūkiui atsieti nuo gamybos [28. P.94].

Pasak J. Drożdż, dideli pokyčiai žemės ūkio rėmimo srityje kelia naujus iššūkius ES ūkininkams. Kita vertus, laisvoji prekyba gali suteikti ir naujų verslo galimybių, lemti efektyvesnę išteklių paskirstymą. Prekybos srautams vis daugiau įtakos turės prekių ir paslaugų kokybė, asortimentas, unikalumas. Prekybos liberalizavimo naudą pajus vartotojai. Jie turės didesnę pasirinkimą ir galės džiaugtis sumažėjusiomis kainomis, kurias nulems padidėjusi konkurencija.

2. LIETUVOS AGRARINIS SEKTORIUS ES BENDROSIOJOS ŽEMĖS ŪKIO POLITIKOS IR TARPTAUTINĖS PREKYBOS KONTEKSTE

2.1 Lietuvos žemės ūkio gamybos struktūros pokyčių apžvalga

Žemės ūkio makroekonominės analizės tikslams yra sukurta žemės ūkio ekonominių sąskaitų sistema. Pagrindinė jų paskirtis- analizuoti žemės ūkio produkcijos gamybos procesą, sukurtą pridėtinę vertę ir apskaičiuoti žemės ūkio subjektų iš žemės ūkio veiklos gaunamas pajamas. Vienas svarbiausių apibendrinančių rodiklių- bendroji pridėtinė vertė pagal sektorius ir visos ekonomikos mastu.

Pagrindiniai rodikliai, rodantys žemės ūkio pajamų pokyčių tendenciją:

- Žemės ūkio sektoriaus ir papildomos veiklos produkcija;
- Tarpinis vartojimas;
- Subsidijos produktams ir gamybai;
- Vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius.

Žemės ūkio sektoriaus ir papildomos veiklos produkcija bazinėmis einamųjų metų kainomis 2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, padidėjo 8,6 proc., augalininkystės- 0,4 proc., gyvulininkystės- 18 proc. Žemės ūkio produktų kainos 2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, išaugo 4,9 proc. [29. P.143].

2005 metais, kaip rodo makroekonominiai rodikliai, žemės ir maisto ūkyje pasiekta teigiamų rezultatų. Bendroji žemės ūkio produkcija veikusiomis kainomis sudarė 5,137 mlrd. Lt, arba 7,2 proc. šalies BVP. Palyginti su 2004 metais, padidėjo 14 proc. Bendrosios žemės ūkio produkcijos didėjimą skatino auganti žemės ūkio ir maisto produktų paklausa vidaus rinkose bei didėjančios užsienio prekybos apimtys. Jos teigiamus poslinkius lėmė ir išaugusi ES parama.

Žemės ūkyje ir maisto pramonėje 2005 metais sukurta 9,1 proc. šalies bendrosios pridėtinės vertės, iš jų žemės ūkyje sukurta dalis- 5,1 proc. (3,28 mlrd. Lt), maisto pramonėje- 4 proc. (2,57 mlrd. Lt).

2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, pasikeitė žemės ūkio gamybos šakų plėtros tendencijos. 2005 metais sparčiau didėjo augalininkystės produkcijos vertės apimtys (15 proc.), šiek tiek lėčiau- 13 proc.- gyvulininkystės produkcija. Gyvulininkystės sektoriuje augimą lėmė padidėjusios gamybos apimtys ir padidėjusios pieno bei galvijų supirkimo kainos. Augalininkystės sektoriuje gamybos kiekiai sumažėjo, o pagrindinių produktų supirkimo kainos kito netolygiai. Augalininkystės bendrosios produkcijos vertės padidėjimą nulėmė išaugusi parama.

Tarpinio vartojimo, arba išlaidų žemės ūkio produkcijai pagaminti, dalis 2005 metais sudarė 59 proc., 2004-aisiais- 64 proc. bendrosios žemės ūkio produkcijos. Tarpinio vartojimo išlaidų dalis nusako žemės ūkio produkcijos efektyvumo ir konkurencingumo lygį.

Iš žemės ūkio produkcijos vertės bazinėmis kainomis atėmus tarpinį vartojimą, gaunama bendroji pridėtinė vertė. 2005 metais ji sudarė 2107,9 mln. Lt, padidėjo, palyginti su 2004-aisiais, 18 proc., grynoji pridėtinė vertė (iš bendrosios pridėtinės vertės atėmus pagrindinio kapitalo nusidėvėjimą ir pridėjus kitas subsidijas gamybai)- atitinkamai 1730 mln. Lt ir 22 proc. Žemės ūkio subjektų gautos grynosios žemės ūkio subjektų pajamos (iš grynosios pridėtinės vertės atėmus samdomų darbuotojų darbo užmokestį, sumokėtą nuomą ir palūkanas bei pridėjus gautas palūkanas) 2005 metais sudarė 1180 mln. Lt, palyginti su 2004-aisiais, 26 proc. daugiau.

Palyginimui 1 lentelėje pateikiami trijų Baltijos šalių 2004 ir 2005 metų žemės ūkio ekonominių sąskaitų rezultatai veikusiomis kainomis [28. P.146].

1 lentelė. Žemės ūkio bendroji produkcija, tarpinis vartojimas ir pridėtinė vertė Baltijos šalyse veikusiomis kainomis 2004-2005 metais (mln. Lt)

Rodikliai	Lietuva			Estija			Latvija		
	2004	2005	%	2004	2005	%	2004	2005	%
Žemės ūkio ir papildomos veiklos produkcija, mln. Lt	4769,1	5181,0	108,6	1634,1	1749,0	107,0	2339,8	2697,6	115,3
augalininkystė	2324,0	2333,6	100,4	575,4	655,9	114,0	1065,0	1192,6	112,0
gyvulininkystė	2232,2	2634,5	118,0	897,3	934,0	104,1	953,4	1134,2	119,0
Tarpinis vartojimas, mln. Lt	2989,0	3073,1	102,8	946,0	998,8	105,6	1390,4	1623,2	116,7
Bendroji pridėtinė vertė, mln. Lt	1780,1	2107,9	118,4	688,1	750,2	109,0	949,4	1074,4	113,2
Vienas SD sukurta grynoji pridėtinė vertė, Lt	8999	11578	128,7	19303	20558	106,5	7644	9187	112,3
Tarpinio vartojimo išlaidų dalis, %	62,7	59,3		57,9	57,1		59,4	60,2	
Bendrosios pridėtinės vertės dalis, %	37,3	40,7		42,1	42,9		40,6	39,8	

Šaltiniai: Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenys.

Žemės ūkio produkcija 2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, išaugo visose Baltijos šalyse: Lietuvoje- 8,6 proc., Estijoje- 7,0 proc., Latvijoje- 15 proc. Atitinkamai padidėjo ir bendroji pridėtinė vertė- 18 proc., 9 proc., 13 proc.

ES šalyse žemės ūkyje dirbančių žmonių skaičius turi tendenciją mažėti. Visose ES šalyse SD skaičius sumažėjo 2,4 proc. [29. P.150]

Galima padaryti išvadą, kad žemės ūkis Lietuvoje išlaiko stiprias pozicijas ir atlieka svarbią ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę funkciją.

2.2 Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio produktais naujomis ekonominėmis sąlygomis

Vienas iš svarbiausių užsienio prekybos rodiklių yra šalies importo-eksporto apimtys, kurios nulemia šalies užsienio prekybos teigiamą arba neigiamą balansą.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, muitų sienos tarp Lietuvos ir kitų šalių narių panaikintos. Lietuvos eksportuotojams ir importuotojams, prekiaujantiems su ES šalimis narėmis, nebereikia pildyti bendrojo administracinio dokumento (toliau- BAD), supaprastėjo prekių gabenimo formalumai, todėl daug lengviau plėtoti savo veiklą.

Importo, eksporto ir tranzito formalumai, gabenant prekes iš ES nepriklausančių šalių ir į jas, išlieka. Todėl muitinė turi atlikti naujas funkcijas. Viena iš- kontroliuoti, kad žemės ūkio produktai, už kurių eksportą ES moka subsidijas, iš tiesų būtų išgabenti į užsienį. Atliekamas ne mažiau kaip 5 procentų tokių žemės ūkio produktų fizinis tikrinimas bei apie jų eksportą informuojamos už subsidijų mokėjimą atsakingos institucijos, t.y. Nacionalinė mokėjimo agentūra.

Oficiali užsienio prekybos statistika iki 2004 m. gegužės 1 d. buvo rengiama remiantis muitinės deklaracijos (BAD) duomenimis. Nuo įstojimo į Europos Sąjungą dienos Lietuvoje įdiegta intrastato sistema. Lietuvos užsienio prekybos duomenys yra išskaidomi į dvi dalis: ekstastatą ir intrastatą. *Ekstrastatas*- duomenų apie Lietuvos prekybą su ne Europos Sąjungos valstybėmis surinkimo sistema. Jos pagrindinis duomenų šaltinis išlieka muitinės deklaracijos (bendrojo dokumento) duomenys. Prekybos su ne ES šalimis apskaitoje esminių pakeitimų nėra. *Intrastatas*- duomenų apie Lietuvos Respublikos prekybą su Europos Sąjungos valstybėmis surinkimo sistema.

Supaprastėjus muitinės formalumams, įmonėms išlieka prievolė teikti duomenis apie išvežtų į Europos Sąjungos šalis ir įvežtų iš jų prekių apimtį. Duomenis reikia pateikti kartą per mėnesį ataskaitiniam laikotarpiui pasibaigus, o ne kiekvieną kartą gabenant prekes. Intrastato duomenis naudoja valstybinės institucijos vertinant Lietuvos ekonominę vystymąsi, sudarydamos ūkio plėtros programas, nustatydamos prekybos politikos kryptis. Europinėms institucijoms šie duomenys svarbūs vidaus rinkos integracijos tyrimams, planuojant agrarinę ir prekybos politiką, prekybos deryboms su Pasauline prekybos organizacija.

Narystė ES Lietuvos žemės ūkiui ir maisto pramonei suteikė naujų galimybių, sukūrė prielaidas sektoriaus konkurencingumui ir pajamų didinimui, gamybos intensyvinimo procesą derinant su aplinkos išsaugojimu. Tačiau tuo pat metu teko prisiminti ir atviros rinkos iššūkius- konkuruoti su technologiškai pranašesniu, aukštesnį produktyvumą pasiekusiu ir didesnę paramą gaunančių kitų, ypač ES-15 šalių žemės ir maisto ūkiu [29. P.7].

ES narystės privalumus Lietuvos žemės ūkis ir maisto pramonė pajuto jau nuo 2004 m. gegužės 1 dienos, tačiau 2005 metai buvo ypač reikšmingi- išryškino esminius teigiamus pokyčius. Pagerėjo žemės ūkio makroekonominiai rodikliai- augo bendroji žemės ūkio produkcija, didėjo eksportas ir į ES, ir į trečiąsias šalis (2 lentelė).

Svarbiausiu gamybos apimčių didėjimo veiksniumi tapo laisvo prekių judėjimo principo dėka atsiradusi galimybė be tarifinių apribojimų eksportuoti žemės ir maisto produktus į ES šalis bei parama eksportui į trečiąsias šalis, kurių rinkose Lietuvos įmonės jau turėjo ilgametės patirties. Kol kas Lietuvos ūkio subjektai naudojasi ne visomis bendrosios rinkos organizavimo priemonėmis, o populiariausios yra eksporto išmokos.

2 lentelė. Žemės ir maisto ūkio sektoriaus makroekonominiai rodikliai 2004 ir 2005 metais

Rodikliai	2004	2005
Eksportuotų žemės ūkio ir maisto produktų vertė, mln. Lt	2956,4	4213
Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame eksporte, proc.	11,5	12,8
Importuotų žemės ūkio ir maisto produktų vertė, mln. Lt	2954,6	3692,7
Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame importe, proc.	8,6	8,6

Šaltinis: Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenys

Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto specialistė D.Ketvirytė straipsnyje „Prekybos žemės ūkio ir maisto produktais su trečiosiomis šalimis skatinimo priemonės“ mini, kad valstybė, skatindama prekybą žemės ūkio ir maisto produktais su trečiosiomis šalimis, turėtų kurti eksportui palankią aplinką, gerinti įėjimo į rinką sąlygas, mokyti eksportuotojus, didinti žemės ūkio ir maisto produktų konkurencingumą, mažinti netarifinius barjerus, tobulinti logistikos sistemą. Valstybė turėtų kurti palankų Lietuvos kaip ūkio subjektų ir jų gaminamų prekių teikiamų paslaugų įvaizdį, skiriant lėšų žemės ūkio subjektų dalyvavimo parodose ir mugėse išlaidoms padengti, skatinant informacinių reklaminių leidinių apie Lietuvoje pagamintą produkciją leidybą, skatinti naujų gaminių kūrimą.

2.3 Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio produktais tendencijos 2005 metais

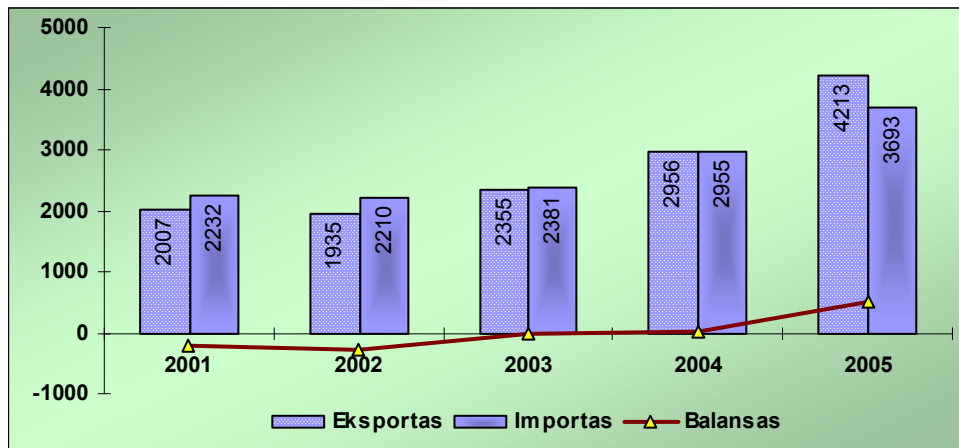
Šioje darbo dalyje yra pateiktos pagrindinės Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio produktais tendencijos 2005 metais, vadovaujantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto ekspertų parengtomis ataskaitomis bei straipsniais.

2005 metais žemės ūkio ir maisto produktų buvo eksportuota už 4213 mln. Lt, palyginti su 2004-aisiais, 1,4 karto, o su 2001-aisiais- 2, karto daugiau. Importas siekė 3693 mln. Lt, palyginti su 2004 metais, beveik 1,3 karto, su 2001-aisiais- beveik 1,7 karto daugiau. Užsienio

prekybos apyvarta, palyginti su 2004 metais, išaugo 34 proc., o teigiamas užsienio prekybos balansas viršijo 0,5 mlrd. Lt (1 pav.).

Prekyba žemės ūkio ir maisto produktais pastaraisiais metais sudaro vis didesnę bendros Lietuvos užsienio prekybos dalį, 2002 metais žemės ūkio ir maisto produktų eksporto vertė sudarė 10,1 proc. visų eksportuotų iš Lietuvos prekių vertės, o 2005-aisiais jau siekė 12,8 proc. (3 lentelė).

1 pav. Užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2001-2005 metais, mln. Lt



3 lentelė. Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame Lietuvos eksporte (pagal šalių grupes) 2005 metais

Šalių grupės	Visas eksportas, mln. Lt	Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas, mln. Lt	Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame eksporte, proc.
ES	21458, 2	3088, 7	14,4
Trečiosios šalys	11349, 1	1124,3	9,9
Iš viso:	32807, 3	4213,0	12,8

Šaltiniai: Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenys

Importo dalis yra mažesnė, tačiau ir ji nuo 2002 metų didėjo: 2002-aisiais sudarė 8,0 proc., 2003-aisias- 8,1 proc., 2004 ir 2005-aisiais- po 8,6 proc.(4 lentelė).

4 lentelė. Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame Lietuvos importe (pagal šalių grupes) 2005 metais

Šalių grupės	Visas importas, mln. Lt	Žemės ūkio ir maisto produktų importas, mln. Lt	Žemės ūkio ir maisto produktų dalis visame importe, proc.
ES	25408,5	2875,9	11,3
Trečiosios šalys	17566,1	816,7	4,6
Iš viso:	42974,6	3692,6	8,6

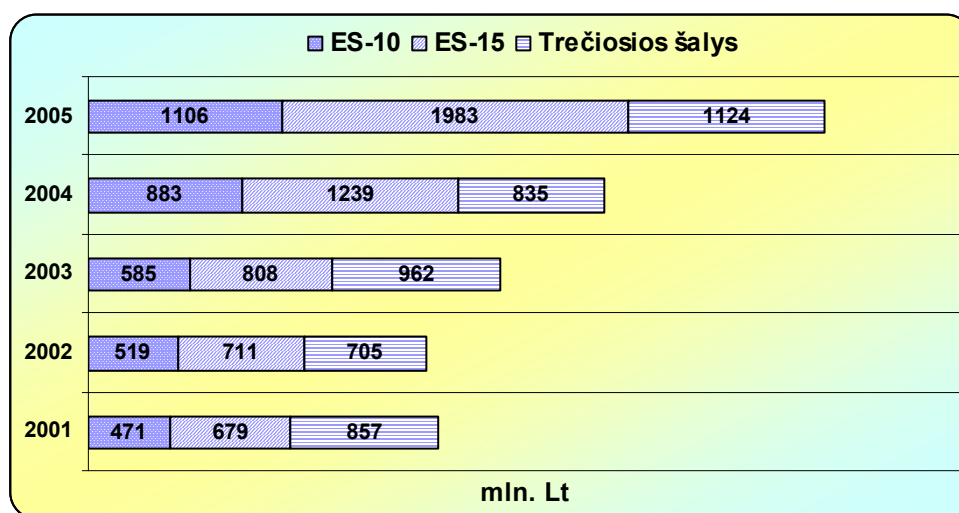
Šaltiniai: Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenys

Didelės įtakos tokiems teigiamiems pokyčiams užsienio prekyboje turėjo Lietuvos narystė ES, kuri atvėrė galimybę laisvai prekiauti bendroje rinkoje. Daugelis įmonių, atitinkančių ES standartų reikalavimus, gavo leidimus prekiauti visose ES valstybėse.

Didžiausias lyginamasis svoris eksporto struktūroje tradiciškai atiteko pienui ir pieno produktams (apie 21 proc.). Importo struktūroje didžiausias lyginamasis svoris atiteko žuvims ir vėžiagyviams (apie 12 proc.).

Keitėsi prekybos srantai pagal šalių grupes. 2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, eksportas į ES-15 šalis padidėjo 1,6 karto, į ES-10 ir trečiąsias šalis- beveik 1,3 karto. Eksporto struktūroje pagal šalių grupes ES dalis siekė daugiau kaip 73 proc. (2 pav.).

2 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas į ES-10, ES-15 ir trečiąsias šalis 2003-2005 metais, mln. Lt



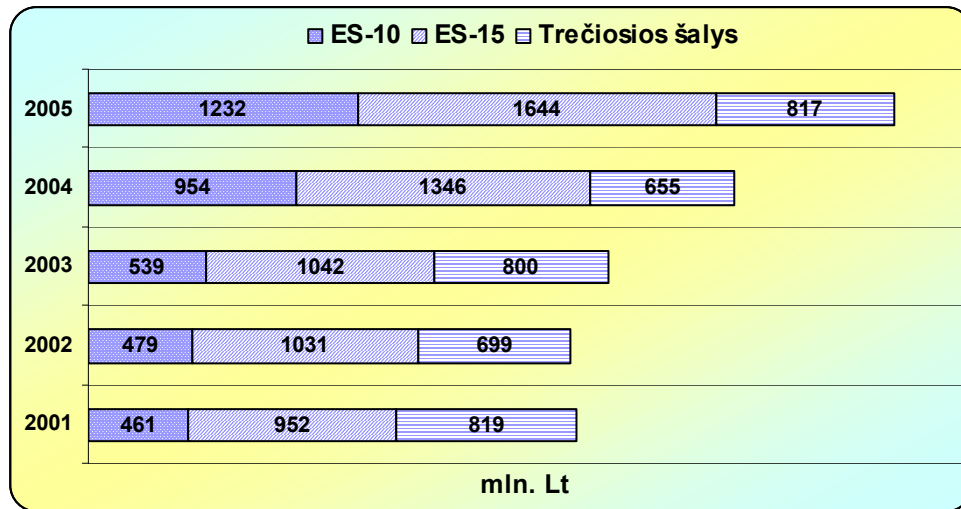
Importas iš ES-10 šalių padidėjo, kaip ir eksportas į jas, 1,3 karto. Importas iš ES-15 ir trečiųjų šalių išaugo po 1,2 karto- mažiau nei eksportas į jas (3 pav.). 2004 metais prekybos su ES šalimis balansas buvo neigiamas, o 2005 metais tapo teigiamas. 2005 metais prekybos su trečiosiomis šalimis balansas irgi buvo teigiamas ir siekė beveik 308 mln. Lt.

Daugiau nei pusė visų produktų, eksportuotų į trečiąsias šalis, buvo išvežta į Rusiją- 51 proc., į Baltarusiją ir Ukrainą- 21 proc. Iš trečiųjų šalių importuotų žemės ūkio ir maisto produktų vertė siekė 1805 mln. Lt.

Didžiausias teigiamas balansas buvo prekiaujant pienu ir pieno produktais (752 mln. Lt). 2005 metais neigiamas užsienio prekybos balansas buvo tik gegužę (-28 mln. Lt), kitais mėnesiais jis buvo teigiamas.

2005 metais prekybos žemės ūkio ir maisto produktais didžiausi teigiami balansai buvo prekiaujant su Rusija (449 mln. Lt), Latvija (296 mln. Lt), Jungtine Karalyste (185 mln. Lt), Italija (149 mln. Lt), Baltarusija (134 mln. Lt), didžiausias deficitas- prekiaujant su Lenkija (-403 mln. Lt), Nyderlandais (-133 mln. Lt), JAV (-87 mln. Lt).

3 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų importas iš ES-10, ES-15 ir trečiųjų šalių 2003-2005 metais, mln. Lt



Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis, 2005 metais buvo išduota 1980 eksporto licencijų/ sertifikatų su iš anksto nustatyta kompensacija ir 231 importo licencijų ir išmokėta virš 151 mln. Lt eksporto kompensacijų.

2.4 Lietuvos užsienio prekybos žemės ūkio produktais 2006 metų I-ojo pusmečio tendencijos

Šioje darbo dalyje apžvelgiamos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto ir importo (pagal Specialiąją prekybos sistemą) tendencijos, vadovaujantis Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto ekspertų parengtais straipsniais.

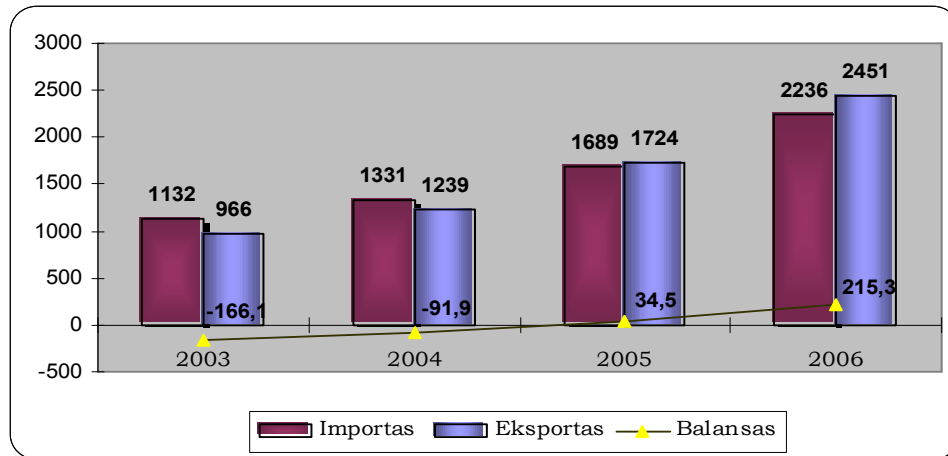
Per 2006 metų I-ąjį pusmetį žemės ūkio ir maisto produktų eksportuota už 2451 mln. Lt, palyginti su 2005 metų tuo pačiu laikotarpiu, 42 proc. daugiau. Importas siekė 2236 mln. Lt, palyginti su 2005 metų tuo pačiu laikotarpiu, išaugo 32 proc. Užsienio prekybos apyvarta, palyginti su 2005-ųjų atitinkamu laikotarpiu, padidėjo beveik 1,4, teigiamas balansas- daugiau nei 6,2 karto (4 pav.).

Nuolat didėja žemės ūkio ir maisto produktų eksporto dalis visame Lietuvos eksporte. Ypač ji išaugo Lietuvai įstojus į ES: 2003 metų I-ąjį pusmetį sudarė 9,3, 2006-aisiais- jau 12,8 proc. Importo dalis, mažėjusi iki 2003 metų pradžios, nuo 2003-ųjų vėl palaipsniui didėja ir 2006-ųjų I-ąjį pusmetį siekė 8,9 proc.

Palyginti su 2003 metų I-uoju pusmečiu, eksportas į šalis, kurios šiuo metu yra ES narės, 2006 metais buvo didesnis 2,7 karto, jo dalis sudarė 62,4 proc. (2005 m. I-ąjį pusmetį- 73,4 proc.) viso eksporto žemės ūkio ir maisto produktų. Eksportas į trečiąsias šalis buvo didesnis 2,3

karto, o jo dalis, palaipsniui mažėjusi 2004 ir 2005 metais, 2006-ųjų metų I-ąjį pusmetį viršijo 2003-ųjų lygį.

4 pav. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas, importas ir užsienio prekybos balansas 2003-2006 metų I-ąjį pusmetį, mln. Lt



Per 2006 metų I-ąjį pusmetį į Lietuvą žemės ūkio ir maisto produktų buvo importuota už 2,2 mlrd. Lt, 1,32 karto daugiau nei per tą patį laikotarpį 2005 metais, tačiau importo didėjimo tempai buvo lėtesni negu importo. Iš ES šalių buvo importuota apie 80 proc. (1799 mln. Lt) importuotos žemės ūkio ir maisto produktų produkcijos. O palyginti su 2005-ųjų metų I-uoju pusmečiu, 2006-aisiais importas iš ES šalių padidėjo 1,34 karto, iš trečiųjų šalių- 1,28 karto.

Per 2006 metų I-ąjį pusmetį prekybos žemės ūkio ir maisto produktais didžiausias teigiamas balansas buvo prekiaujant su Rusija, Jungtine Karalyste, Latvija, Baltarusija, Šveicarija, o didžiausias deficitas- prekiaujant su Lenkija, Nyderlandais, Danija, JAV, Brazilija, Argentina.

Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis, 2006 metų I-ąjį pusmetį buvo išduota 862 eksporto licencijų/ sertifikatų su iš anksto nustatyta kompensacija ir 119 importo licencijų ir išmokėta apie 127 mln. Lt eksporto kompensacijų.

Apibendrinus antroje darbo dalyje pateiktą informaciją, darome išvadą, kad atsivėrusi bendroji rinka ir eksporto rėmimas sudarė prielaidas sparčiam eksporto augimui, o suaktyvėjusi prekyba ir padidėjusi finansinė parama- ūkio subjektų pajamų didėjimui.

3. LIETUVOS MUITINĖS VAIDMUO ĮGYVENDINANT ES BENDRĄJĄ ŽEMĖS ŪKIO POLITIKĄ

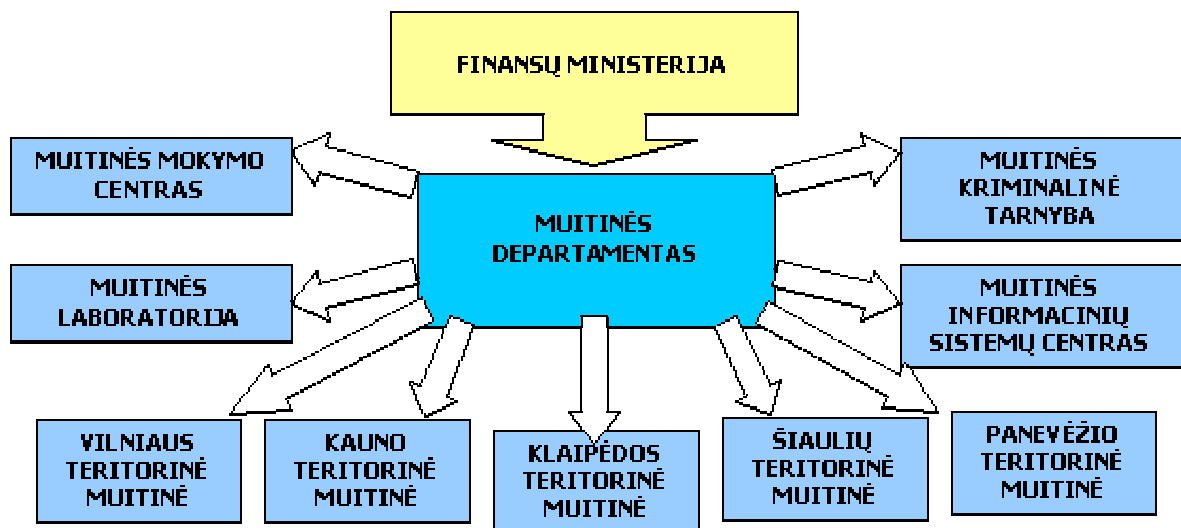
3.1 Lietuvos Respublikos muitinės administracinė struktūra

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1990 metais spalio 9 dieną Laikinasis muitinės įstatymas įteisino Lietuvos muitinės veiklą. Šiuo metu Lietuvos Respublikos muitinė organizuoja savo veiklą vadovaujantis tokiais teisiniais pagrindais:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
2. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys;
3. Europos Bendrijos muitų teisės aktai;
4. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas;
5. Tarnybos Lietuvos muitinėje statusas;
6. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas;
7. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas;
8. Kiti Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai.

Muitinę sudaro: Muitinės departamentas, teritorinės muitinės ir specialiosios muitinės įstaigos (5 pav.).

5 pav. Lietuvos muitinės struktūra



Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos yra muitinės veiklai vadovaujanti įstaiga. Muitinės departamentas yra viešasis juridinis asmuo, turintis atsiskaitomąją sąskaitą banke, antspaudą su Lietuvos valstybės herbu ir savo pavadinimu, muitinės atributiką.

Teritorinė muitinė- tai Muitinės departamento įsteigta ir jam atskaitinga muitinės įstaiga, organizuojanti ir užtikrinanti muitų teisės aktų įgyvendinimą ir kitų Muitinės departamento pavestų funkcijų vykdymą Muitinės departamento nustatytoje veikos zonoje. Yra 5 teritorinės muitinės (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio). Jų veiklą reglamentuoja Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus įsakymu patvirtinti nuostatai.

Muitinės postai yra teritoriniai muitinių padaliniai, veikiantis Muitinės departamento generalinio direktoriaus nustatytose vietose ir atliekantys jų kompetencijai priskirtus muitinės formalumus bei kitas Muitinės departamento arba teritorinės muitinės jiems pavestas funkcijas. Postų pavadinimai sudaromi iš teritorinės muitinės, kuriai priklauso postas, pavadinimo; konkrečios vietovės arba posto pavadinimo bei posto apibūdinimo pagal aptarnaujamų transporto priemonių rūšis bei atliekamas funkcijas.

Muitinės mobiliosios grupės (MG)- tai vienas iš Lietuvos muitinės veiklos pokyčių įstojus į Europos Sąjungą. Tai mobilieji teritorinių muitinių arba specialiųjų muitinės įstaigų padaliniai, veikiantys teritorinių muitinių veiklos zonose arba Muitinės departamento generalinio direktoriaus nustatytose zonose ir vykduantys muitinės priežiūrą bei kitas šių institucijų jiems pavestas funkcijas. MG renka informaciją apie pasirinktas tikrinti transporto priemones, jomis gabenamas prekes, siekiant atlikti rizikos analizę ir vykdyti pažeidimų prevenciją. Muitinės mobiliosios grupės gali atlikti muitinį tikrinimą bet kurioje Lietuvos vietoje.

Muitinės informacinių sistemų centras yra specialioji muitinės įstaiga, atskaitinga Muitinės departamentui. Jos pagrindiniai uždaviniai- kurti bendrą integruotos muitinės informacinės sistemos politiką bei strategiją ir organizuoti jos įgyvendinimą.

Muitinės laboratorija yra muitinės specialioji įstaiga. Jos steigėjas yra Muitinės departamentas. Muitinės laboratorijoje atliekami tyrimai, būtini prekių kodui pagal kombinuotąją nomenklatūrą nustatyti, identifikuoti narkotines, psichotropines, nuodingas, pavojingas medžiagas ir kitas draudžiamas arba ribojamas įvežti į Lietuvos Respubliką ir išvežti iš jos prekes. Muitinės laboratorija dalyvauja Muitinės departamento Prekių klasifikavimo komisijos darbe.

Muitinės mokymo centras organizuoja ir vykdo muitinės pareigūnų stažuotės įvadinį mokymą, muitinės pareigūnų ir darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą, rengia muitinės tarpininkų atstovus ir deklarantus, organizuoja ir vykdo metodinį, tiriamąjį ir leidybinį darbą.

Muitinės kriminalinė tarnyba (MTK) taip pat yra specialioji muitinės įstaiga, atskaitinga Muitinės departamentui. MTK sudaro administracija ir struktūriniai padaliniai (skyriai ir teritoriniai skyriai). Muitinės kriminalinė tarnyba, atsižvelgdama į savo veiklos prioritetus bei jai keliamus uždavinius, savo veiklą išimtinai orientuoja į nusikalstamų veikų

užkardymą, atskleidimą ir tyrimą, administracinių teisės pažeidimų kontrolę palikdama teritorinėms muitinėms ir Pažeidimų prevencijos skyriams.

Lietuvos muitinė aktyviai dalyvauja ES institucijų veikloje. Europos Komisija- tai kolegialus organas, turintis plačius įgaliojimus teisės aktų leidybos ir vykdomosios valdžios srityse. Joje yra 2 institucijos, kurių veikla susijusi su ES muitinių strategijos formavimu, jų uždavinių ir funkcijų vykdymo organizavimu ir kontrole. Tai mokesčių ir muitų generalinis direktoratas (TAXUD) ir Europos kovos su sukčiavimu tarnyba (OLAF).

TAXUD direktoratas padeda šalims narėms pasiruošti, kad jos sugebėtų integruotis į ekonominę, finansinę ir biudžetinę ES sistemas. OLAF tarnyba nagrinėja ir tiria sukčiavimo atvejus muitų srityje, neteisėtai panaudotų subsidijų ir mokesčių nemokėjimo atvejus ir kitus Bendrijai kenkiančius įstatymų pažeidimus [32. P.113].

3.2 Lietuvos muitinės veikla ES muitų sąjungoje ir tarptautinėje prekyboje

ES bendrosios rinkos pagrindinis elementas yra Muitų sąjunga. Muitinei tenka svarbi atsakomybė už vadovavimą Muitų sąjungai.

Dauguma praktinių ekonominės integracijos bandymų pasaulyje prasideda nuo laisvosios prekybos ir Muitų sąjungos įkūrimo; tolesnės valstybių ekonominės integracijos kryptys yra bendroji rinka, pinigų sąjunga ir galiausiai Ekonominė sąjunga.

Laisvosios prekybos erdvė- prekybos erdvė tarp dviejų ir daugiau valstybių, panaikinusių tarpusavio prekybos apribojimus, bet išsaugojusių politikos trečiųjų šalių atžvilgiu savarankiškumą. Paprastai tarifai ir kvotos panaikinami ne visai tarpusavio prekybai, bet tik kai kurioms prekių rūšims. Pervežant krovinius per vidines laisvosios prekybos erdvės šalių sienas, atliekami muitinės formalumai ir taikomos muitinės procedūros. Laisvosios prekybos erdvės sukūrimas reiškia tik bendrą ekonomikos plėtotę, bet ne integraciją į vieną rinką.

Aukštesnė prekybos liberalizavimo pakopa- *Muitų sąjunga*. Muitų sąjunga apima ne tik laisvosios prekybos erdvę tarp dviejų ar daugiau valstybių, bet ir bendrąjį išorinį tarifą bei bendras politikos trečiųjų šalių atžvilgiu taisykles.

Vieni svarbiausių Muitų sąjungos bruožų- bendra muitų teritorija ir bendra užsienio prekybos politika, pasireiškianti taikant bendrąjį muitų tarifą. Bendra muitų teritorija reiškia, kad prekyboje tarp Europos Sąjungos šalių nėra sienų, todėl nėra ir muitinės formalumų. Pradėjus funkcionuoti Muitų sąjungai, tarp valstybių narių buvo panaikinti bet kokie vidaus muitai. Bendrasis muitų tarifas yra išorinis Muitų sąjungos aspektas, kuris taikomas prekybiniuose santykiuose su trečiosiomis šalimis.

Bendroji prekybos politika – tai taisyklių rinkinys, reglamentuojantis EB prekybos su trečiosiomis šalimis režimą. Ji apima ES vidaus teisės normas (vadinamas autonomiškais priemonėmis) ir dvišalius bei daugiašalius susitarimus su trečiosiomis šalimis (vadinamomis sutartinėmis arba konvencinėmis priemonėmis). Bendroji prekybos politika nustato muito mokesčių, mokamų už į bendriją importuotas prekes, tarifines normas bei išimtis, taip pat draudimus ir apribojimus. Visą tai stebi ir kontroliuoja muitinės personalas. Šis bendrasis muitų tarifas yra bendrasis visiems Sąjungos nariams. Taigi, bendrasis muitų tarifas yra svarbiausias ES šalių užsienio prekybos reguliavimo instrumentas.

Siekiant sudaryti vienodas sąlygas visoms Bendrijos teritorijos apyvarčioje esančioms prekėms, nurodyta, jog valstybės narės negali nustatyti jokių papildomų autonominių muitų iš trečiųjų valstybių importuojamoms prekėms. Taip reguliuodama prekybą ES siekė, kad „išorinis pasaulis ją laikytų vienu prekybos vienetu, kad bet kam, nesančiam ES ir norinčiam turėti verslo reikalų su kuo nors, esančiu ES viduje, būtų taikomi vienodi apribojimai, mokėjimai ar teisės nepriklausomai nuo to, kurioje valstybėje narėje yra ta kita šalis, su kuria turima reikalų“. Be Muitų sąjungos bendroji ES prekybos, žemės ūkio politika ir efektyvus ekonomikos ir pinigų politikos koordinavimas būtų neįmanomas [32. P.92-98].

Nuo 2004 metų gegužės 1 dienos Lietuva tapo Europos Sąjungos nare. Nuo šios dienos tarp Lietuvos ir kitų ES šalių nebeliko muitų sienos, tai reiškia, kad vykstant per vidines ES sienas nebėra ir muitinio tikrinimo. Tiesa, prie vidinių sienų leidžiama atlikti tik atrankinį, rizikos analize paremtą muitinės tikrinimą, kuriuo siekiama užkirsti kelią neteisėtiems veiksams. Šalims kandidatėms įstojus į ES išsiplečia bendroji rinka, kurios pagrindas- laisvas prekių judėjimas.

Dirbdama sudėtingomis sąlygomis, muitinė įgyvendina Bendrijos politiką beveik visose tarptautinės prekybos srityse. Muitinės kompetencijai priskirti teisės aktai turi ne tik padėti tarptautinei prekybai, bet taip pat turi būti taikomi prekybos sistemoje be papildomų problemų, kenkiančių tiek prekybai, tiek Europos verslo konkurencingumui, kai klausimas susijęs su kontrole.

Muitinė susiduria su rimtu išbandymu, kaip susidoroti su augančia Bendrijos kontrolės apimtimi spartėjant tarptautinei prekybai ir augant jos apimčiai. Lietuvos muitinė dalyvauja įgyvendinant Bendrijos normatyvus, susijusius su išorine prekyba, ne tik siekdama reguliuoti maitus ir prekybą, bet taip pat aplinkos apsaugos, antidempingo, vartotojų apsaugos, kultūrinių vertybių ir žemės ūkio kontrolės tikslų.

Lietuva užsienio prekybą reguliuoja tarifiniais ir netarifiniais metodais. Pataruoju metu tarifinių ir netarifinių užsienio prekybos reguliavimo metodų santykis kinta. Vis labiau liberalizuojant užsienio prekybą, mažėja tarifinių apribojimų, tačiau neatsisakoma netarifinių

reguliuojimo priemonių. Tai įvairios priemonės, draudžiančios arba ribojančios prekių importą arba eksportą. Netarifinės priemonės taikomos siekiant apsaugoti vietos prekių gamintojus, taip pat apsaugoti gyventojų (prekių vartotojų) sveikatą, aplinką, moralę ir t.t.

Sąlygiškai netarifinės rinkos apsaugos priemonės gali būti suskirstytos pagal tai, kokios kontrolės rūšys taikomos importuojamoms prekėms, kokiomis priemonėmis jos užtikrinamos, ir pagal tai, kokios kontrolės institucijos jas vykdo. Muitinė, vykdydama rinkos apsaugą, kontroliuoja, kaip laikomasi nustatytų draudimų ir apribojimų bei specialiųjų reikalavimų.

Netarifiniai užsienio prekybos reguliavimo metodai daugiausia susiję su tam tikrais papildomais arba specifiniais reikalavimais, pvz., licencijos ar leidimo, sertifikato ar atitikties deklaracijos pateikimu, tam tikrų sąlygų laikymosi įrodymų pateikimu ir panašiai [43].

Tarifinio užsienio prekybos reguliavimo instrumentu laikytinas muitų tarifas, taip pat tarifinėms užsienio prekybos reguliavimo priemonėms sąlygiškai gali būti priskiriami ir netiesioginiai vidaus mokesčiai. Tai pasakytina apie pridėtinės vertės mokestį ir akcizus, apyvartos bei cukraus mokesčius.

3.3 Lietuvos muitinės vaidmens tarptautinėje prekyboje pokyčių apžvalga

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare įvyko tiek Lietuvos verslo, tiek muitinės veiklos permainų. Bendroji prekybos, bendroji žemės ūkio politikos diktuoja savo reikalavimus, o muitinė yra atsakinga už jų įgyvendinimo kontrolę, kiek tai susiję su užsienio prekyba [32. P.29].

Europos Komisijos renginiuose nuolat pabrėžiama, jog muitinė tampa vienu svarbiausių prekybos, žemės ūkio, užsienio ir saugumo politikos vykdymo instrumentu. Šalies muitinė – viena iš valstybės institucijų, kuriai tenka ypač didelė atsakomybė už ekonominę valstybės sienų apsaugą, kartu ir šalies biudžeto formavimą. Jai pavesta išskirtinė funkcija – užtikrinti, kad būtų laikomasi tarptautinę prekybą reglamentuojančių įstatymų, surinkti nustatytus importo maitus bei mokesčius ir tuo pat metu kuo efektyviau taikyti muitinės priežiūros priemonės [32. P.39].

Užsienio prekybos reguliavimo efektyvumas priklauso nuo muitinės darbo. Siekdamas sukurti modernią Lietuvos muitinę, Muitinės departamentas prioritetą teikia Europos teisės aktais besiremiančios teisinės bazės rengimui, informacijos technologijų naudojimui, pažangių muitinės priežiūros priemonių taikymo metodų diegimui, muitinės darbuotojų profesinių ir moralinių savybių ugdymui.

Lietuvos valstybei tapus Europos Sąjungos nare, muitinės kaip muitų ir mokesčių administratoriaus vaidmuo ir atsakomybė pasikeitė, nes ji tapo atsakinga ne tik už Lietuvos biudžeto, bet ir už dalies ES biudžeto surinkimą.

Lietuvos muitinė šiandien įgyvendina Bendrijos politiką daugelyje sričių, susijusių su tarptautine prekyba, atlieka svarbų vaidmenį dalyvaudama prekybos palengvinimo procese, gindama Bendrijos ir jos piliečių interesus, kovodama su apgavystėmis, terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu. Aplinkos, kurioje dirba muitinė, pokyčiams daro įtaką ES plėtra, informacinių technologijų sparti raida bei globalizacijos procesai.

Muitinės vaidmuo vertinamas įvairiai, nes kontroliuojančios institucijos ir kontroliuojamų reikalavimų vykdytojų vaidmuo, mokesčių mokėtojų tikslai iš esmės skiriasi. Dažnai muitinio tikrinimo procesas atrodo sudėtingas ir neracionalus, nes muitinės formalumų atlikimui didelę įtaką turi taikomi draudimai ir apribojimai, specialūs užsienio prekybos reikalavimai. Dažnai sudėtingomis vadinami ir teisėti muitinės reikalavimai. Tačiau nemažą įtaką turi ir visų užsienio prekybos operacijų dalyvių funkcijų, pareigų ir teisių bei atsakomybės nustatymas [32. P.40].

Galimybė dalyvauti pasaulio muitinių veikloje Lietuvai atvėrė jos narystė (nuo 1992 m.) Pasaulio muitinių organizacijoje (PMO). PMO priklauso ir joje dalyvauja 165 muitinių administracijos, atstovaujančios 99 procentus pasaulinės prekybos. Šiuo metu Lietuva ryšius su muitinės veikla susijusiais klausimais pagal valstybinius ir tarpžinybinius susitarimus palaiko daugiau kaip su trisdešimt užsienio valstybių.

Muitinė nuolat privalo suderinti du sudėtingus uždavinius: stiprinti kontrolę ir kiek galima mažiau kliudyti teisėtai prekybai. Lietuvoje vykdomos didelės muitinės reformos, priimami įstatymai, diegiamos kompiuterinės, kontrolės sistemos siekiant įgyvendinti abu šiuos uždavinius.

3.4 Lietuvos muitinės veiklą bei BŽŪP produktų užsienio prekybą reguliuojančių teisės aktų sistema

Lietuvos muitų (muitinės) teisė kuriama pagal ES muitų teisę bei šios srities tarptautines konvencijas. ES teisė- tai visuma taisyklių, kurios reguliuoja ES veiklą bei politiką. Tai yra Europos Bendrijų steigimo sutarčių sukurta teisinė santvarka, veikianti ne tik tarp valstybių, bet ir kaip bendra valstybėms narėms vidaus teisė.

Europos Bendrijų pirminė teisė atsiranda steigiamųjų sutarčių tarp valstybių narių pagrindu, sudarytų remiantis tarptautine teise. Taip pat svarbios yra ir Europos Bendrijų sutartys su trečiosiomis valstybėmis.

Europos Bendrijų institucijų teisė, kuriama remiantis steigiamosiomis sutartimis, yra suprantama kaip antrinė Bendrijų teisė. EB sutarties 249 str. antriniais teisės šaltiniais įvardyti reglamentai, direktyvos, sprendimai, rekomendacijos bei nuomonės (5 lentelė).

5 lentelė. Lyginamoji Europos Bendrijų antrinių teisės aktų lentelė

<i>Teisės aktai</i>	<i>Kam taikomi</i>	<i>Taikymas</i>	<i>Galiojimas</i>
<i>REGLAMENTAS</i>	Visoms valstybėms narėms arba abstrakčiai narių grupei	Taikomas tiesiogiai	Galioja tiesiogiai, papildomi teisės aktai nereikalingi
<i>DIREKTYVA</i>	Visoms valstybėms narėms arba atskiroms valstybėms narėms	Kiekvienai valstybei narei privalomas tiek, kiek reikalinga joje nurodytam rezultatui pasiekti	Tiesiogiai negalioja. Turi būti patvirtintos įgyvendinimo priemonės
<i>SPRENDIMAS</i>	Visoms valstybėms narėms arba atskiroms valstybėms narėms, arba atskiriems asmenims	Turi atitikti tiesioginio taikymo kriterijus	Tiesiogiai negalioja. Turi būti patvirtintos įgyvendinimo priemonės
<i>REKOMENDACIJA/ NUOMONĖ</i>	Visoms valstybėms narėms arba atskiroms valstybėms narėms, arba atskiriems asmenims	Tiesiogiai netaikomas	Tiesiogiai negalioja, taikomi kokie nors įgyvendinimo būdai

Pagal ES teisę valstybių narių užsienio prekyba ir su ja susijusi muitų teisė priklauso išimtinai ES institucijų jurisdikcijai. ES valstybių narių muitų sąjungos prekybos režimai su trečiosiomis šalimis, muitų tarifai, muitinės procedūros ir sankcionuoti veiksmai reglamentuojami ES reglamentais, kurie privalomi ir taikomi tiesiogiai visa apimtimi, o kovos su sukčiavimu, muitinės pažeidimais tarnybų, veikla yra reglamentuojama direktyvomis ir nacionaliniais teisės aktais.

Per visą Bendrijos gyvavimo laikotarpį daugelyje reglamentų ir direktyvų išdėstytas muitų teisės nuostatas buvo tikslinga įtvirtinti viename teisės akte, pakeisti galiojančius muitų teisės aktus taip, kad jie būtų nuoseklūs, juos supaprastinti ir ištaisyti esančius netikslumus. Taip buvo sukurta visa apimanti šios srities Bendrijos teisė ir priimtas Bendrijos muitinės kodeksas, sujungiantis į vieną teisės aktą bendras taisykles ir visas procedūras, taikomas prekėms, gabenamoms tiek Bendrijos viduje, tiek ir iš (į) Bendrijai nepriklausančių šalių. Šis Kodeksas yra bendra Muitų sąjungos teisinė bazė, jungianti visus Bendrijos muitinės veiklą reglamentuojančius įstatymus į visumą. Reglamentas (EEB) Nr. 2913/92 „Dėl Bendrijos muitinės kodekso patvirtinimo“ yra privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse nuo 1994 metų sausio 1 d. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Bendrijos muitinės kodeksas įsigaliojo ir Lietuvoje. Vėliau Europos Komisijos priimtų Bendrijos muitinės kodekso įgyvendinimo nuostatų turinį sudaro: nuostatos, detaliau reglamentuojančios BMK taikymo tvarką, muitinės formalumui aprašai, standartinės frazės ES valstybių narių kalbomis, blankų formos, spausdinimo aprašai, pildymo taisyklės, kodų lentelės, prekių sąrašai ir kita informacija.

Pagrindinis Muitinio kodekso reglamentuojamų procedūrų principas yra tas, kad procedūros negali trukdyti prekybos srautams, nustatydamos tinkamą pusiausvyrą tarp prekybos laisvės ir prekybininkų atsakomybės bei būtinybės kontroliuoti [32. P.121].

Bendrosios žemės ūkio politikos priemonės pateikiamos:

- Reglamentuose, nustatančiuose prekes kaip objektą rinkos organizacijoms (pvz., Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1255/1999 dėl bendro pieno ir pieno produktų rinkos organizavimo);
- Prekybos susitarimuose kitiems produktams (pvz., Produktai, gauti perdirbant žemės ūkio produktus, EB reglamentas Nr.2783/75);
- Prekybos susitarimuose, apimančiuose kelias produktų grupes (pvz., EB reglamentas Nr.800/99, nustatantis bendrąsias taisykles dėl eksporto išmokų sistemos taikymo žemės ūkio produktams).

Nacionaliniams muitų ir kitiems teisės aktams leidžiama detaliau reglamentuoti Europos Sąjungos teisės nuostatų taikymo formas neprieštaraujant tiesiogiai taikomiems ES teisės aktams.

3.5 Muitinės funkcijos, vykdant bendrąją žemės ūkio politiką

Bendroji žemės ūkio politika- nauja Lietuvos muitinės veiklos sritis, kur pagrindinė jos užduotis- saugoti Bendrijos rinką ir interesus. Lietuvai įsijungus į Europos Bendrijos rinką padidėjo muitinės atsakomybė, nes neefektyviai tikrinant prekes vienoje ES valstybėje narėje, žala gali būti padaryta visai ES rinkai bei ES biudžetui.

Muitinės departamentas arba kita jo įgaliota muitinės įstaiga vykdo šias funkcijas įgyvendinant bendrąją žemės ūkio politiką :

1. tikrina ir įformina žemės ūkio produktų eksporto licencijas, taip pat pagal žemės ūkio prekybos sistemą numatytus dokumentus;
2. užtikrina kontrolinio egzemplioriaus T5 naudojimą įgyvendinant žemės ūkio prekybos sistemą;
3. taiko muitinės priežiūros priemones, susijusias su žemės ūkio produktų eksporto kompensacijų sistemos administravimu;
4. taiko muitinės priežiūros priemones žemės ūkio produktams išankstinio eksporto kompensacijų finansavimo atvejais, kai šie produktai:
 - 4.1.perdirbami ir per nustatytą laikotarpį eksportuojami;
 - 4.2.padedami į muitinės sandėlius, laisvuosius sandėlius arba laisvasias zonas ir per nustatytą laikotarpį eksportuojami;

5. užtikrina muitinės priežiūrą tiekiant žemės ūkio produktus pagal tam tikrą specifinę paskirtį;
6. atlieka žemės ūkio produktų, už kuriuos mokamos eksporto kompensacijos, muitinį tikrinimą;
7. atlieka importuojamų žemės ūkio produktų muitinį tikrinimą;
8. atlieka perdirbtų žemės ūkio produktų:
 - 8.1. receptūrų registravimą muitinės įstaigose;
 - 8.2. sudėties ir jų atitikties įregistruotoms receptūroms tikrinimą šių produktų gamybos vietose;
9. atlieka žemės ūkio produktų eksporto kompensacijų nomenklatūros taikymo priežiūrą, įskaitant žemės ūkio produktų klasifikavimą pagal nurodytąją nomenklatūrą;
10. organizuoja ir kontroliuoja žemės ūkio ir žuvininkystės produktų eksporto ir importo mokesčių surinkimą;
11. kontroliuoja importuojamų žemės ūkio ir žuvininkystės produktų importo kainas;
12. surenka duomenis apie importuojamų žuvininkystės produktų kiekį ir importo kainas ir teikia juos Nacionalinei mokėjimo agentūrai;
13. tikrina muitinės priežiūrą ūkio subjektų ūkinę ir komercinę veiklą, jos apskaitą ir finansinę atskaitomybę, susijusią su žemės ūkio produktų gamyba ir prekyba;
14. administruoja žemės ūkio ir žuvininkystės produktų importo tarifines kvotas, skirstomas pagal muitinės deklaracijos kvotuojamų prekių išleidimo laisvai cirkuliuoti muitinės procedūrai įforminti priėmimo laiką;
15. atlieka laboratorinius tyrimus:
 - 15.1. žemės ūkio produktų pavyzdžių (bandinių), paimtų šių prekių muitinio tikrinimo metu;
 - 15.2. susijusius su perdirbtų žemės ūkio produktų sudėties tikrinimu;
16. vykdo kitas funkcijas, numatytas Bendradarbiavimo įgyvendinant Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos priemones sutartyje, sudarytoje tarp Nacionalinės mokėjimo agentūros ir Muitinės departamento.

Funkcijos (lot. *functio*- atlikimas, veikla, pareigos, veikos sritis, paskirtis)- tai veiklos sričių apibrėžimas, nustatymas bei įteisinimas. Muitinės funkcijos įgyvendinant BŽŪP pradėtos vykdyti nuo 2004 metų gegužės 1 d. Jas galima būtų suskirstyti į pagrindines grupes:

- žemės ūkio produktų importo kontrolė;
- kontrolė po muitinio įforminimo;
- eksporto kontrolė;
- bendradarbiavimas su kitomis BŽŪP institucijomis;

- statistikos duomenų kaupimas.

Šios funkcijos yra paskirstytos kiekvienai muitinės struktūros daliai ir struktūriniams padaliniais pagal jų kompetenciją.

3.6 Lietuvos muitinės funkcijų, vykdanč BŽŪP, paskirstymas tarp struktūrinių padalinių

Siekiant užtikrinti muitinės funkcijų vykdymą įgyvendinant Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos priemones tarp Muitinės struktūrinių padalinių buvo paskirstytos funkcijos, numatytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 23 d. nutarime Nr. 1666 „Dėl pasirengimo administruoti Europos Sąjungos žemės ūkio ir žuvininkystės prekybos sistemos priemones“ (6 lentelė).

6 lentelė. Muitinės funkcijų, vykdanč BŽŪP, paskirstymas muitinės sistemoje

EIL. NR.	FUNKCIJOS, VYKDANT BŽŪP
1	Muitinės departamentas
1.1	Muitinės procedūrų skyrius
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ koordinuoja bendradarbiavimą su Rinkos reguliavimo agentūra, Nacionaline mokėjimo agentūra ir Žemės ūkio ministerija; ➤ teikia duomenis apie kiekvienais kalendoriniais metais atliktus fizinius ir sukeitimo tikrinimus, taikytą atrankos mechanizmą bei kitus duomenis, reikalingus metinei ataskaitai Europos Komisijai parengti; ➤ organizuoja ir kontroliuoja muitinės priežiūros priemonių taikymą eksportuojamiems subsidijuojamiems žemės ūkio produktams: <ul style="list-style-type: none"> ▪ apibendrina teritorinių muitinių pateiktas ketvirtines ataskaitas apie teritorinių muitinių taikytas priežiūros priemones eksportuojamiems subsidijuojamiems žemės ūkio produktams, rengia išvadas ir rekomendacijas, kontroliuoja jų įgyvendinimą, teikia apibendrintas ketvirtines ataskaitas suinteresuotiems asmenims; ▪ atlieka planuotus ir papildomus tikrinimus teritorinių muitinių Muitinės procedūrų priežiūros skyriuose, siekiant įsitikinti, ar vykdomos reglamentų, už kurių vykdymą atsakinga Lietuvos muitinė, nuostatos, rengia išvadas ir rekomendacijas, kontroliuoja jų įgyvendinimą; ▪ teikia konsultacijas klausimais, susijusiais su eksporto muitinės procedūromis, taikomoms eksportuojamiems subsidijuojamiems žemės ūkio produktams; ▪ rengia instrukcijas, pavedimus ir paaiškinimus teritorinėms muitinėms klausimais, susijusiais su priežiūros priemonių taikymu eksportuojamiems subsidijuojamiems žemės ūkio produktams; ➤ siunčia kitų ES valstybių kompetentingoms institucijoms išvežimo muitinės įstaigoje įformintus kontrolinius egzempliorius T5.
1.2	Tarifų skyrius
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ tvarko Lietuvos Respublikos integruotą tarifą (LITAR), vykdo funkcinę LITAR priežiūrą; ➤ koordinuoja Kombinuotosios nomenklaturės bei kitų muitinėje naudojamų prekių nomenklaturų ir bendrojo muitų tarifo taikymą; ➤ išduoda Privalomąją tarifinę informaciją; ➤ administruoja tarifines kvotas, skirstomas pagal muitinės deklaracijos priėmimo laiką, organizuoja ir koordinuoja tarifinių kvotų administravimo darbus, vykdomus teritorinėse muitinėse ir muitinės postuose;

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ teikia Europos Komisijai ataskaitas apie importą (eksportą) prekių, kurioms taikomos atitinkamos tarifinio reguliavimo priemonės; ➤ rengia ir (arba) dalyvauja rengiant bei derinant Lietuvos muitinės kompetencijai priskiriamus su tarifinio reguliavimo priemonių taikymu susijusių teisės aktų projektus; ➤ organizuoja, koordinuoja ir vykdo prekių kilmės tyrimus pagal ES teisės aktus, išduoda privalomąją kilmės informaciją; ➤ organizuoja ir vykdo funkcinę priežiūrą sistemos, skirtos Europos Bendrijos bei nacionalinių muitų ir mokesčių, administruojamų Lietuvos muitinės, tarifų taikymo automatizavimui organizuoti, funkcinę ES bei nacionalinių muitų ir mokesčių automatinio apskaičiavimo sistemos priežiūrą.
1.3	Muitinio įvertinimo kontrolės skyrius
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ organizuoja importuojamų žemės ūkio ir žuvininkystės produktų importo kainų kontrolę;
1.4	Ūko subjektų tikrinimo skyrius
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja teritorinių muitinių atliekamus tikrinimus: <ul style="list-style-type: none"> ▪ dėl Lietuvos Respublikos asmenų ūkinės komercinės veiklos, susijusios su ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimu, žemės ūkio produktų gamyba ir prekyba, įskaitant tikrinimus pagal: <ol style="list-style-type: none"> 1. Nacionalinės mokėjimo agentūros pateiktas metines tikrinimų programas; 2. Rinkos reguliavimo agentūros prašymus dėl įmonių, eksportuojančių žemės ūkio produktus, paimtus iš intervencinių atsargų ar žemės ūkio produktų mėginių (pavyzdžių) paėmimo; 3. Muitinės departamento struktūrinių padalinių ar muitinės įstaigų pateiktus prašymus dėl nustatytų rizikos faktorių ar įtarimą sukėlusiu veiksmų; ▪ dėl prekių, neįrašytų į Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutarties (Romos sutarties) I priedą, receptūrų, įregistruotų muitinėje, atitikties produktų gamybos vietose pagal atskirus Muitinės departamento struktūrinių padalinių ar muitinės įstaigų prašymus; ▪ pagal atskirus Nacionalinės mokėjimo agentūros, gavusios ES valstybių narių savitarpio pagalbos vienkartinį prašymus atlikti konkrečių įmonių tikrinimus, pateiktus prašymus; ▪ dėl žemės ūkio produktų, kuriems taikomos ES vidaus rinkos reguliavimo priemonės ir paramos schemas, pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros metines tikrinimų programas ar atskirus prašymus; ➤ rengia nurodytų tikrinimų planus ar pavedimus juos atlikti ir kontroliuoja jų vykdymą; ➤ nustatyta tvarka teikia asmenų ūkinės komercinės veiklos, susijusios su ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimu, tikrinimų ataskaitas su išvadomis bei rekomendacijomis Nacionalinės mokėjimo ir Rinkos reguliavimo agentūroms.
1.5	Pažeidimų prevencijos skyrius
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ organizuoja ir kontroliuoja žemės ūkio produktų atranką muitiniam (fiziniam) tikrinimui; ➤ centriniu lygiu valdo riziką importuojamiems ir eksportuojamiems žemės ūkio produktams; ➤ teikia pranešimus apie nustatytus pažeidimus Nacionalinei mokėjimo agentūrai; ➤ organizuoja ir (arba) atlieka žemės ūkio produktų muitinius (fizinius) tikrinimus pagal Nacionalinės mokėjimo ar Rinkos reguliavimo agentūrų, užsienio valstybių prašymus ar kitus rizikos analizės rezultatus bei informaciją, susijusią su sukčiavimais ar teisės aktų pažeidimais.
1.6	Muitų teisės derinimo skyrius
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ rengia ir derina teisės aktų, susijusių su subsidijuojamų žemės ūkio produktų eksportu, projektus; ➤ nagrinėja kitų institucijų parengtus teisės aktų, reglamentuojančių ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimą, projektus ir rengia išvadas; ➤ teikia metodinę pagalbą muitinės pareigūnams bei konsultuoja suinteresuotus asmenis teisės aktų, susijusių su subsidijuojamų žemės ūkio produktų eksportu, taikymo klausimais.
2	Teritorinės muitinės
	Teritorinių muitinių viršininkai privalo užtikrinti, kad kompetentingos eksporto įstaigos

pareigūnai ar paskirti kiti pareigūnai prekių muitiniam (fiziniam) tikrinimui atlikti pakrovimo vietoje vyktų tik muitinei priklausančiu transportu.	
2.1	Kontrolės ir priežiūros skyrius
<ul style="list-style-type: none"> ➤ taiko muitinės priežiūros priemones eksportuojamiems subsidijuojamiems žemės ūkio produktams: <ul style="list-style-type: none"> ▪ rengia ir teikia Muitinės departamento Muitinės procedūrų skyriui ketvirtines ataskaitas apie teritorinių muitinių taikytas priežiūros priemones eksportuojamiems subsidijuojamiems žemės ūkio produktams, rengia išvadas ir rekomendacijas, kontroliuoja jų įgyvendinimą; ▪ rengia ir teikia Muitinės departamento Muitinės procedūrų skyriui kalendorinių metų duomenis; ▪ atlieka planuotus ir atsitiktinius tikrinimus, siekiant įsitikinti, ar atskiros kompetentingos eksporto ir išvežimo muitinės įstaigos tinkamai atlieka joms deleguotas funkcijas; ▪ atlieka papildomą kontrolę, siekiant įsitikinti, ar atlikti fiziniai tikrinimai laikytini atitinkančiais 1990 m. vasario 12 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 386/90 dėl žemės ūkio produktų, kuriuos eksportuojant skiriamos kompensacinės arba kitos išmokos, kontrolės nuostatas; ▪ atlieka papildomą kontrolę, siekiant įsitikinti, ar muitiniam tikrinimui pateikti dokumentai teisingai užpildyti ir įforminti; ▪ prižiūri, kad būtų įvykdytos fizinių ir sukeitimo tikrinimų privalomos normos; ➤ registruoja žemės ūkio produktų, neįrašytų į Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutarties (Romos sutarties) I priedą, receptūras ir esant būtinumui teikia teritorinių muitinių Ūkio subjektų patikrinimų skyriams prašymus atlikti registruojamos arba jau įregistruotos receptūros atitikties produktų gamybos vietose tikrinimus; ➤ Muitinės departamento generalinio direktoriaus nustatyta tvarka tvarko žemės ūkio eksporto rinkinių egzempliorius, kontrolinius egzempliorius T5 ir kitus dokumentus, susijusius su eksporto subsidijų grąžinimu, bei siunčia nustatytais terminais atitinkamus dokumentus Nacionalinei mokėjimo ir Rinkos reguliavimo agentūroms; ➤ konsultuoja kompetentingų eksporto ir išvežimo muitinės įstaigų pareigūnus; ➤ teikia teritorinių muitinių Pažeidimų prevencijos skyriams pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius. 	
2.2	Pažeidimų prevencijos skyrius
<ul style="list-style-type: none"> ➤ pagal gautus pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius, sukuria rizikos profilius ir teritoriniu lygiu valdo riziką importuojamiems ir eksportuojamiems žemės ūkio produktams; ➤ tam tikrais atvejais pagal teritorinės muitinės viršininko paskirtas užduotis atlieka žemės ūkio produktų muitinius (fizinius) tikrinimus kompetentingose eksporto įstaigose bei pakrovimo vietose ir įformina dokumentus; ➤ teritorinės muitinės veiklos zonoje kontroliuoja žemės ūkio produktų atranką muitiniam (fiziniam) tikrinimui ir muitinį (fizinį) tikrinimą bei teikia ataskaitas Muitinės departamento Pažeidimų prevencijos skyriui; ➤ organizuoja ir (arba) atlieka žemės ūkio produktų muitinius (fizinius) tikrinimus pagal Muitinės departamento ar kitus rizikos analizės rezultatus bei informaciją, susijusią su sukčiavimais ar teisės aktų pažeidimais, ir įformina dokumentus. 	
2.3	Tarifų ir muitinio įvertinimo skyrius
<ul style="list-style-type: none"> ➤ kontroliuoja prekių klasifikavimo teisingumą ir priima sprendimus atsižvelgiant į Muitinės departamento bei Muitinės laboratorijos rekomendacijas dėl prekės Kombinuotosios ar Žemės ūkio produktų, kuriems skiriamos subsidijos, nomenklatūrų kodo; ➤ kontroliuoja ES muitų bei mokesčių, nustatytų žemės ūkio produktams, taikymo teisingumą; ➤ administruoja tarifines kvotas (tvarko bendruosius administracinius dokumentus, kuriais deklaruotos prekės ir kurioms paskirtos tarifinės kvotos, iš dalies paskirtos arba nepaskirtos); ➤ kontroliuoja ES bendrosios žemės ūkio politikos sričiai priklausančių žemės ūkio ir žuvininkystės produktų importo kainas; ➤ teisės aktų nustatyta su žemės ūkio ir žuvininkystės produktais susijusių verčių ir muitų 	

	<p>integravimo į TARIC/LITAR informacines sistemas vėlavimo atvejais pagal Muitinės departamento persiųstus pranešimus, gautus iš Europos Komisijos TARIC padalinio, atlieka bendrųjų administracinių dokumentų tikrinimus po jų muitinio įforminimo ir sprendžia klausimą dėl teisės aktų nustatytų mokesčių sumų įregistravimo muitinės apskaitoje;</p> <p>➤ teikia teritorinių muitinių Pažeidimų prevencijos skyriams pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius.</p>
2.4	Ūkio subjektų patikrinimų skyrius
	<p>➤ atlieka Lietuvos Respublikos asmenų ūkinės komercinės veiklos, susijusios su ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimu, žemės ūkio produktų gamyba ir prekyba, tikrinimus pagal Muitinės departamento Ūkio subjektų patikrinimų skyriaus pateiktus metinius tikrinimų planus ar atskirus pavedimus;</p> <p>➤ atlieka Lietuvos Respublikos asmenų ūkinės komercinės veiklos, susijusios su ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimu, tikrinimus pagal teritorinių muitinių struktūrinių padalinių pateiktus prašymus dėl registruojamų arba registruotų muitinėje receptūrų atitikties produktų gamybos vietose, žemės ūkio produktų kilmės, kitų nustatytų rizikos faktorių ar įtarimą sukėlusiu faktų;</p> <p>➤ pagal skyriaus surinktą ir iš kitų informacijos šaltinių gautą informaciją (statistinius duomenis, licencijas, pranešimus, ataskaitas, aktus iš kitų muitinės struktūrinių padalinių ir pan.) vykdo rizikos muitinėje veiksmų ir požymių analizę ir papildomą asmenų, susijusių su žemės ūkio produktų importu ar eksportu, atranką jų veiklos tikrinimams atlikti;</p> <p>➤ nustatyta tvarka teikia atliktų tikrinimų ataskaitas su išvadomis bei rekomendacijomis Muitinės departamento Ūkio subjektų patikrinimų skyriui ir kitą teisės aktų numatytą informaciją Nacionalinei mokėjimo agentūrai;</p> <p>➤ teikia teritorinių muitinių Pažeidimų prevencijos skyriams pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius.</p>
3	Kompetentingos eksporto įstaigos, turinčios teisę priimti ir įforminti muitinės deklaracijas subsidijuojamiems žemės ūkio produktams
	<p>➤ Muitinės departamento generalinio direktoriaus nustatyta tvarka tikrina ir įformina muitiniam tikrinimui pateiktus dokumentus, atžymi eksporto licencijas AGREX;</p> <p>➤ tvarko žemės ūkio produktų eksporto rinkinių (M egzemplioriai) egzempliorius, kontrolinius egzempliorius T5 ir kitus dokumentus, susijusius su eksporto subsidijų grąžinimu;</p> <p>➤ prižiūri statistinius duomenis apie atliktus muitinius (fizinius) tikrinimus, kaupiamus automatiškai formuojamos ataskaitos forma muitinės sistemoje ASYCUDA ES, esant neatitikimams, atlieka taisymus rankiniu būdu;</p> <p>➤ registruoja išankstinius pranešimus apie numatomus eksportuoti subsidijuojamus žemės ūkio produktus ir atranka muitiniam (fiziniam) prekių tikrinimui siuntas pagal rizikos analizės rezultatus, atlieka muitinį (fizinį) tikrinimą, ima produktų mėginius (jų muitinio tikrinimo metu) ir vykdo privalomas muitinių (fizinių) tikrinimų normas kompetentingose eksporto įstaigose bei pakrovimo vietose. Teritorinės muitinės viršininkas gali pavesti atlikti šias funkcijas ir kitų skyrių pareigūnams;</p> <p>➤ rengia ir teikia teritorinės muitinės Muitinės procedūrų priežiūros skyriui ketvirtines ataskaitas apie taikytas eksporto procedūras subsidijuojamiems žemės ūkio produktams, įformintų eksporto deklaracijų, atliktų fizinių ir sukeitimo tikrinimų, paimtų mėginių skaičių, nustatytus pažeidimus;</p> <p>➤ teikia teritorinių muitinių Pažeidimų prevencijos skyriams pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius.</p>
4	Muitinės laboratorija
	<p>➤ Muitinės departamento generalinio direktoriaus nustatyta tvarka atlieka laboratorinius tyrimus, siekiant:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nustatyti prekių klasifikavimą pagal Kombinuotąją ir Žemės ūkio produktų, kuriems skiriamos eksporto subsidijos, nomenklatūras; ▪ patikrinti produktų, neįrašytų į Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutarties (Romos

sutarties) I priedą, sudėtį;	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Muitinės departamento generalinio direktoriaus nustatyta tvarka atlieka žemės ūkio ir maisto produktų laboratorinius tyrimus ir nustato jų klasifikaciją pagal Kombinuotąją nomenklatūrą pagal Rinkos reguliavimo agentūros pateiktus prašymus; ➤ pristato žemės ūkio produktų mėginius, kurių saugojimui ir gabenimui būtinos specialios sąlygos, į Muitinės laboratoriją iš teritorinių muitinių nustatytų mėginių saugojimo vietų. 	
5	Išvežimo muitinės įstaigos
<ul style="list-style-type: none"> ➤ tikrina ir įformina muitiniam tikrinimui pateiktus dokumentus; ➤ atlieka sukeitimo tikrinimus ir vykdo šių tikrinimų nustatytas normas; ➤ kaupia ir tvarko privalomus statistinius duomenis apie atliktus sukeitimo tikrinimus; ➤ tvarko kontrolinius egzempliorius T5 ir kitus dokumentus, susijusius su eksporto subsidijų gražinimu; ➤ teikia teritorinių muitinių Pažeidimų prevencijos skyriams pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius. 	

**Nacionalinė mokėjimo agentūra- Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos*

**Rinkos reguliavimo agentūra- Valstybės įmonė Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra*

Kiekvieno Lietuvos muitinės struktūrinio padalinio ar struktūros dalies funkcijos, vykdančios ES bendrąją žemės ūkio politiką, yra svarbios ir sudaro galimybę bendrai BŽŪP įgyvendinimo priemonių grandinei tinkamai veikti. Šiuo metu muitinės funkcijos, vykdančios BŽŪP, paskirstymas muitinės sistemoje vykdomas pagal patvirtintą naują įsakymą, kuriuo buvo patobulinta prieš tai buvusi funkcijų pasiskirstymo sistema, atsižvelgiant į sukauptą patirtį, rekomendacijas bei analitines išvadas, darytas vertinant muitinės sistemos darbo efektyvumą.

Kaip matome iš pateiktos funkcijų paskirstymo lentelės, Muitinės departamento skyriai organizuoja ir kontroliuoja jų kuruojamų teritorinių muitinių padalinių veiklą. Savo ruožtu teritorinių muitinių kompetentingi skyriai atlieka jų veiklos zonoje esančių eksporto bei išvežimo įstaigų atliekamų veiksmų kokybės kontrolę ir teikia ataskaitas Muitinės departamentui.

Kiekvienas teritorinių muitinių skyrius bei eksporto/ išvežimo įstaigos yra įpareigoti teikti teritorinių muitinių Pažeidimų prevencijos skyriams pranešimus apie pastebėtus rizikos veiksnius (lentelėje paryškinta). Tokiu būdu užtikrinamas visų muitinės padalinių dalyvavimas rizikos valdyme jų kompetencijos ribose.

3.7 Tarifinis BŽŪP produktų klasifikavimas

Europos Bendrijų bendrasis muitų tarifas taikomas nustačius tris pagrindinius veiksnius: suklasifikavus prekę pagal kombinuotąją nomenklatūrą; nustačius prekių kilmę (naudojama, kai reikia priimti sprendimą, koks maito tarifas- autonominis, konvencinis ar preferencinis- turi būti taikomas); nustačius prekių muitinę vertę.

Dauguma žemės ūkio ir maisto produktų klasifikuojami naudojant 10 skaitmeninių ženklų TARIC kodą ir, kur reikia, priskiriant papildomą kodą iš keturių skaitmenų (iš viso 14

skaitmeninių ženklų kodas) ir apima prekes, klasifikuojamas Kombinuotosios nomenklatūros 1-13, 14, 15-18, 20, 22-24 skirsniuose ir 45.01, 54.01 bei 57.01 pozicijose.

Muitinės pareigūnai turi mokėti atskirti pagal pateikiamus dokumentus, kad tai eksportuojamos prekės, už kurias mokamos eksporto kompensacijos. Tokie produktai skiriami pagal papildomą kodą, paprastai būna 9000-9999.

Tarifinio reguliavimo priemonių taikymas visų pirma priklauso nuo tarifinio prekių klasifikavimo, todėl prekių klasifikavimas- viena iš svarbiausių muitinės funkcijų. Nuo to, ar teisingai suklasifikuota prekė, priklauso, ar teisingai pritaikyti muitų ir mokesčių tarifai bei kitos tarifinio ir netarifinio reguliavimo priemonės. Lietuvoje prekės klasifikuojamos pagal Europos Bendrijos kombinuotąją nomenklaturą (KN). KN sudaro apie 10 500 kodų. KN dar yra 7 priedai, tarp kurių 2 sudaro žemės ūkio produktų sąrašai. Vienas iš prekių klasifikavimo kontrolės būdų- prekių pavyzdžių/ mėginių ėmimas muitinio įforminimo metu, siekiant laboratoriniais tyrimais patikrinti, ar deklaracijoje nurodytos prekės kodas yra teisingas.

Importo mokesčius žemės ūkio ir maisto produktams sudaro bendrieji muitai ir žemės ūkio komponentai. *Bendrieji (įprastiniai) muitai*- muitai, nustatyti autonomiškai arba konvenciniai, pateikti ties kiekvieną CN subpoziciją Bendrajame muitų tarife, taikomi be jokių specialiųjų sąlygų, išskyrus atvejus, kai Bendrajame muitų tarife nurodyta, kad būtina pateikti tam tikrus dokumentus. Autonominiai muitai Bendrajame muitų tarife pateikiami tuomet, kai jie mažesni už konvencinius [41].

Žemės ūkio komponentai- integruotos į TARIC užsienio prekybos reguliavimo priemonės, taikomos perdirbtiems žemės ūkio produktams. Žemės ūkio komponentai taikomi perdirbtiems žemės ūkio produktams, nurodytiems Kombinuotosios nomenklatūros 04,17,18,19,20,21 ir 33 skirsniuose. Žemės ūkio komponentų kiekiai nustatomi pagal perdirbtų žemės ūkio produktų sudėtyje esančius pieno riebalus, pieno proteinus, sacharozę/invertuotą cukrų/izogliukozę ir krakmolą/gliukozę ir identifikuojami pagal papildomus kodus „Meursing“ lentelėje. Žemės ūkio komponentai nurodyti TARIC/LITAR duomenų bazėje.

Sąvoka „bendrasis muitų tarifas“ reiškia kombinuotosios nomenklatūros ir muitų tarifų, nustatytų kiekvienai nomenklatūros subpozicijai, kombinaciją. Ši sąvoka taip pat reiškia ir kitus su užsienio prekybos reikalavimais susijusius aspektus (pvz., kvotos, leidimai, licencijos ir kt.) [2. P.44]. Europos bendrijos bendrąjį muitų tarifą taip pat sudaro privalomų mokėjimų, paprastai taikomų KN nurodytoms prekėms, normos ir rodikliai, susiję su muitais bei žemės ūkio produktų išlyginamieji mokesčiai ir kiti importo privalomieji mokesčiai, nustatyti įgyvendinant BŽŪP arba laikantis konkrečios tvarkos, kuri taikoma tam tikroms prekėms, gaunamoms perdirbant žemės ūkio produktus.

Apibendrinta informacija apie Bendrijoje taikomas tarifinio ir kai kurias netarifinio reguliavimo priemones pateikiama TARIC centrinėje duomenų bazėje, kuri buvo sukurta ir yra prižiūrima Europos Komisijos TAXUD ekspertų.

Lietuvoje sukurta Lietuvos muitinės tarifų sistemos taikomoji programinė įranga LITAR. Ji užpildyta ES taikoma tarifine informacija bei nacionaline tarifine informacija (mokesčiai, nustatyti Lietuvos Respublikos teisės aktais). LITAR sistema- tai vienintelė tarifinės informacijos saugykla, iš kurios kaip iš vienintelio šaltinio, ši informacija teikiama muitinės deklaracijų apdorojimo sistemai (ASYCUDA).

3.8 Muitai, taikomi BŽŪP produktams

Už muitų administravimą Lietuvos Respublikoje yra atsakinga Lietuvos Respublikos muitinė. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 13 str. 1 ir 2 punktuose išvardytus mokesčius muitinė administruoja tiek, kiek jai pavesta pagal pridėtinės vertės mokesčio ir Akcizų įstatymus. Muitinė laikoma mokesčių administratoriumi: Muitinės departamentas- centrinis mokesčių administratorius, o teritorinės muitinės- vietos mokesčių administratoriai.

Muitas- tai mokestis už importuojamas ir eksportuojamas prekes. Žemės ūkio produktų importo ir eksporto muitai- tai žemės ūkio produktų išlyginamieji eksporto ar importo mokesčiai, nustatyti įgyvendinant BŽŪP arba sudarius atitinkamus susitarimus, kurie taikomi tam tikroms prekėms, gaunamoms perdirbant žemės ūkio produktus.

Muitai ir mokesčiai žemės ūkio ir žuvininkystės bei perdirbtiems žemės ūkio ir maisto produktams apskaičiuojami naudojantis Lietuvos muitinės turimą kompiuterizuotą mokesčių apskaitos ir kontrolės sistemą MAKIS, užtikrinantį pagrindines mokesčių administravimo ir kontrolės funkcijas. Tai integruota muitų tarifų valdymo sistema, kaupianti informaciją automatizuotam mokesčių, mokėtinų už importuojamas ir eksportuojamas prekes, skaičiavimui, apimanti ES tradicinių nuosavų išteklių valdymo funkcijas.

Mokesčiai, privalomi mokėti vykdant bendrosios žemės ūkio politikos priemones, gali būti skirstomi į:

- Specifinius muitus (*specific customs duty*). Šiais muitais apmokestinamos dauguma ne ES šalių žemės ūkio prekių. Paprastai apmokestinamas prekės svoris (pvz., 100 EUR/100 kg). Dauguma mokesčių nustatomi kiekvienais metais, o kai kurie (pvz., grūdams ir ryžiams) kas dvi savaitės, ir pateikiami TARIC duomenų bazėje.

- Vertybinius muitus (*Ad valorem*). Šiais muitais apmokestinami kai kurie ne iš ES šalių importuojami žemės ūkio produktai. Apmokestinama prekės arba siuntos vertė (pvz., CIF vertė*10 proc.). Mokesčiai nustatomi kasmet ir pateikiami TARIC duomenų bazėje.
- Kombinuotus arba alternatyvius muitus (*combined duties*). Kai kurioms prekėms yra nustatyti muitai, susidedantys iš kelių elementų (pvz., 22,4 % + 131 EUR/hl + 20,6 EUR/100 kg). Tai specifinio ir vertybinio muitų derinys.
- Kompensacinius mokesčius (*countervailing charge*). Šiais mokesčiais apmokestinami tam tikri švieži vaisiai ir daržovės iš konkrečių šalių tam tikru metų laiku ir tam tikros prekės. Kompensacinio mokesčio dydis nustatomas kaip skirtumas tarp deklaruotos importo kainos ir minimalios/ referencinės kainos.
- Bendrosios žemės ūkio politikos mokesčio preferencinius tarifus (*preferential rates of CAP charge*). ES sutartys su ne ES šalimis nustato bendrosios žemės ūkio politikos mokesčio specialius preferencinius tarifus, taikytinus tam tikroms prekėms, kilusioms iš tų šalių arba šalių grupių. Preferenciniai tarifai pateikiami TARIC duomenų bazėje.
- Apsauginius mokesčius (*safeguard charges*). Šalia specifinių ir vertybinių muitų ES gali nustatyti papildomą mokestį importuojamoms žemės ūkio ir maisto prekėms naudodama apsaugines priemones, kur ES produkcija didelio kiekio pigaus importo atžvilgiu laikoma panašia preke. Papildomas mokesčio pagrindas – konkrečios prekės CIF importo kaina.

Papildomo mokesčio dydis priklauso nuo to, kiek siuntos vertė mažesnė už minėtą kainą, t. y. kuo mažesnė vertė, tuo didesnis papildomas mokestis. Šis mokestis gali būti vertybinis (pvz., šviežių vaisių ir daržovių sektorius), specifinis (pvz., kiaušinių ir paukštienos sektorius) arba kombinuotas.

Ypatingą dėmesį įforminimo metu muitinės pareigūnas turi kreipti į importo vertes, kai taikomos apsaugos priemonės ir kai importuotojai nori padidinti deklaruojamą vertę norėdami išvengti didelių papildomų mokesčių mokėjimo. Prekės, importuojamos pagal tarifinę kvotą, nėra apsaugos priemonių taikymo objektas [41].

Importo maito norma, atsižvelgiant į valstybę, iš kurios yra kilusios prekės, gali būti:

- autonominė- taikoma, kai prekės yra kilusios iš valstybių ar jų grupių, su kuriomis ES nėra sudariusi tarptautinių sutarčių, nustatančių didžiausio palankumo prekybos statusą, ar nėra nustačiusi kito prekybos režimo, arba kai prekių kilmė, suteikianti teisę taikyti kitą importo maito normą, neįrodyta;
- konvencinė- taikoma, kai pateikiamas įrodymas, kad prekės kilusios iš valstybių ar jų grupių, su kuriomis ES yra sudariusi tarptautines sutartis, nustatančias didžiausio palankumo prekybos statusą (PPO šalių);

- preferencinė- taikoma, kai pateikiamas įrodymas, kad prekės kilusios iš valstybių ar jų grupių, su kuriomis ES yra sudariusi tarptautines sutartis, nustatančias laisvos prekybos režimą arba taiko bendrąją preferencijų sistemą;

Žemės ūkio importo muitai yra taikomi iš ES nepriklausančių valstybių importuojamiems reglamentuotiems žemės ūkio produktams ir yra skirti kompensuoti skirtumą tarp kainų pasaulio rinkoje ir Bendrijos vidaus rinkoje nustatytų kainų. Įplaukos į ES biudžeto paskirstomos žemės ūkio eksporto kompensacijoms bei subsidijoms.

3.9 Tarifinių kvotų taikymas BŽŪP

Tarifinė kvota- tai iš anksto nustatytas prekės kiekis, kuris gali būti importuojamas į ES per tam tikrą laikotarpį, taikant mažesnius, nei nustatyta, arba nulinius muitus. Viršijus nustatytą kvotą, importuojamos prekės apmokestinamos padidintu maito tarifu. Dažniausiai prašoma taikyti tarifines kvotas norint į Lietuvą įvežti bulgariško vynu, žuvų iš įvairių šalių, tirpios braziliškos kavos, saulėje vytinto tabako iš Bulgarijos, saldainių ir kramtosios gumos iš Čilės ir kt.

Žemės ūkio produktams taikomos tarifinės kvotos skirstomos į licencines ir pirmumo (angl. First come first serve). Licencines kvotas administruoja Žemės ūkio generalinis direktoratas ir šalių narių žemės ūkio ministerijos arba departamentai, kontroliuoja muitinės. Tuo tarpu pirmumo kvotas administruoja Europos Komisijos Maitų ir mokesčių sąjungos generalinis direktoratas ir šalių narių muitinės, kontroliuoja muitinės. Tiek pirmumo, tiek licencinės kvotos dažniausiai taikomos įvairiems žemės ūkio ir pramonės sektoriui reikalingiems produktams [41].

Kiekvieną darbo dieną Maitinės departamentas iš muitinės postų gautus minėtus prašymus perduoda Europos Komisijos Maitų ir mokesčių sąjungos generaliniam direktoratui. Pastarasis, apdorojęs duomenis, gautus iš visų valstybių narių ir įvertinęs kvotų balanse esantį prekių kiekį, gali kvotą suteikti visai prekių siuntai, tik daliai prekių siuntos, jeigu likutis kvotos balanse yra mažesnis už bendrą kvotuojamų prekių kiekį, nurodytą prašymuose, arba visai nesuteikti, jei priimant muitinės deklaracijas visa kvota išnaudota arba kvotos likutis yra labai mažas ir negali būti proporcingai paskirstytas tarp visų prašymus pateikusių importuotojų.

3.10 Bendradarbiavimas su BŽŪP administruojančiomis institucijomis

Lietuvos muitinė aktyviai bendradarbiauja su Nacionaline mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (toliau- Nacionalinė mokėjimo agentūra) bei Valstybės įmone Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra (toliau- Rinkos reguliavimo agentūra).

Bendradarbiavimas vyksta 2006 metų liepos 11 d. pasirašytos bendradarbiavimo sutarties Nr. TP11-(2.13)-174/11B-167/2006/157-010 pagrindu. Sutarties šalys susitarė bendradarbiauti įgyvendinant Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) iš garantijų skyriaus finansuojamas priemones:

1. prekybos mechanizmai;
2. žemės ūkio ir maisto produktų intervencinis pirkimas ir kitos intervencinės priemonės, įskaitant paramos priemones vidaus vartojimui ir perdirbimui skatinti, išskyrus intervencines žuvininkystės produktų priemones;
3. intervencinės žuvininkystės produktų priemonės.

Nurodytos priemonės yra taikomos šiems žemės ūkio ir maisto produktams:

1. grūdai ir ryžiai;
2. galvijiena (jautiena ir veršiena);
3. kiauliena;
4. paukštiena;
5. pienas ir pieno produktai;
6. vaisiai ir daržovės;
7. perdirbti vaisių ir daržovių produktai;
8. aliejai ir riebalai;
9. cukrus ir izogliukozė; gliukozė ir laktozė;
10. vinas;
11. produktai, neįrašyti į Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutarties (Romos sutarties) I priedą, ir prekės, pagamintos perdirbant žemės ūkio produktus;
12. ovalbuminas ir laktaalbuminas;
13. bananai;
14. aviiena ir ožkiena;
15. etilo alkoholis.

Vykdamas Bendradarbiavimo sutarties sąlygas Muitinės departamentas ne vėliau kaip iki kito ketvirčio antrojo mėnesio 10 dienos paštu teikia Nacionalinei mokėjimo agentūrai apibendrintą ketvirtinę teritorinių muitinių už praėjusį ataskaitinį laikotarpį (ketvirtį) taikytų priešišūros priemonių eksportuojamiems kompensuojamiems žemės ūkio produktams ataskaitą. Tokiose ataskaitose yra apibendrinama ir analizuojama iš teritorinių muitinių gauta informacija.

Nacionalinė mokėjimo agentūra muitinės teikiamų duomenų apie fizinių ir sukeitimo tikrinimų atlikimą eksportuotiems produktams, už kuriuos mokamos eksporto kompensacijos, pagrindu (pateikiami kasmet iki balandžio 15 d.) formuoja metinę ataskaitą Europos Komisijai apie žemės ūkio politikos priemonių taikymą Lietuvoje.

Pasirašytos bendradarbiavimo sutarties pagrindu Muitinės departamentas įsipareigojo teikti Nacionalinei mokėjimo agentūrai bei Rinkos reguliavimo agentūrai Bendradarbiavimo sutarties prieduose nurodytus dokumentus (1 priedas) per tam tikrą nustatytą laiką (nuo gavimo teritorinėje muitinėje dienos, nuo galutinio įforminimo teritorinėje muitinėje dienos arba nuo akto surašymo dienos) registruotais laiškais.

Nacionalinėje mokėjimo agentūros Kontrolės departamente veikia Deleguotų funkcijų kontrolės skyrius, kurio nuostatose numatyta kontroliuoti Muitinės departamentui deleguotų funkcijų, vykdant bendrąją žemės ūkio politiką, atlikimo kokybę. Atsižvelgiant į informaciją, gautą konsultacijų su Muitinės departamento pareigūnais bei Nacionalinės mokėjimo agentūros tarnautojais metu, bendradarbiavimo rezultatai yra patenkinami ir Bendradarbiavimo sutarties šalių nusiskundimų arba veiklos tobulinimo rekomendacijų nebuvo teikta.

Sekančiuose skyriuose detaliau panagrinėsime keletą Muitinės departamentui deleguotų funkcijų, vykdant bendrąją žemės ūkio politiką- ūkio subjektų tikrinimai ir eksportuojamų žemės ūkio produktų, už kuriuos mokamos eksporto kompensacijos, tikrinimai.

Muitinis tikrinimas, kaip numatyta (EB) Reglamente Nr.2913/92, nustatančiame Bendrijos muitinės kodeksą, tai tiksliai apibrėžti veiksmai, pavyzdžiui prekių tikrinimas, dokumentų egzistavimo ir autentiškumo tikrinimas, įmonių apskaitos ir kitų registrų tikrinimas, transporto priemonių tikrinimas, bagažo ir kitų daiktų, kuriuos gabena arba su savimi nešioja asmenys, tikrinimas ir tarnybiniai tyrimai bei kiti panašūs veiksmai, atliekami siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi muitinės veiklos taisyklių ir, atitinkamais atvejais, kitų teisės aktų nuostatų, taikomų prekėms, kurios yra muitinės prižiūrimos.

Kontrolė- tai svarbiausia Lietuvos muitinės funkcija, kuri išlieka aktuali sukūrus bendrąją rinką. Muitinės įstaigų veikloje, kontroliuojant prekių ir keleivių judėjimą, visada egzistuoja rizika, kad kažkas gali vykti ne taip, kaip numatyta taisyklėse. Reikia pripažinti, kad tai ypač liečia eksporto kompensacijų mokėjimą ir eksportuojamų žemės ūkio produktų kontrolę, nes iš Europos Sąjungos biudžeto išmokamos didelės sumos, todėl neteisėtas subsidijų pasisavinimas turėtų įtakos visam ES biudžetui. Tiek Lietuvos muitinei, tiek kitoms BŽŪP administruojančioms institucijoms tai nauja veiklos sritis, kurioje dar nepakankamai turima savarankiškos patirties ir nedaug informacijos sukaupta efektyviam rizikos valdymui.

3.11 Ūkio subjektų, dalyvaujančių BŽŪP, tikrinimų organizavimas

Muitinės departamentas Nacionalinės mokėjimo agentūros prašymu atlieka įmonių tikrinimus, susijusius su eksporto kompensacijų išmokėjimo teisėtumu, kaip nurodyta sudarytoje Bendradarbiavimo sutartyje.

Lietuvos muitinė yra atsakinga ir atlieka tikrinimus, nurodytus Tarybos reglamentuose (EEB) Nr.4045/89 (tikrinimai įmonėse pagal jų veiklos buhalterinės apskaitos dokumentus) ir Nr. 386/90 (eksportuojamų prekių fizinis tikrinimas). Pagal nacionalinius teisės aktus, už įmonių, eksportuojančių žemės ūkio produktus, už kuriuos mokamos eksporto gražinamosios išmokos, atranką buhalterinės apskaitos patikrinimams atlikti atsakinga Nacionalinė mokėjimo agentūra, pateikdama parengtas metines tikrinimų programas. Taip pat asmenų ūkinės komercinės veiklos tikrinimai vykdomi pagal pateiktus vienkartinius ES valstybių narių prašymus atlikti konkrečių įmonių tikrinimus. Lietuvos muitinė ir Nacionalinė mokėjimo agentūra, siekdamos kokybiško joms pavestų funkcijų įgyvendinimo, bendradarbiavimo sutartyje nustatyta tvarka keičiasi turima informacija.

Gali būti atliekami trijų tipų tikrinimai:

1. sutikrinimo- kai tikrinimas atliekamas tik vienoje į metinę tikrinimų programą įtrauktoje įmonėje, paraleliai neatliekant priešpriešinių tikrinimų bei nagrinėjant tik pagal rizikos analizę pasirinktus tikrinamos įmonės sandorius (nepilnas tikrinimas);
2. sugretinimo- kai dėl į metinę tikrinimo programą įtrauktos konkrečios įmonės tikrinimas atliekamas nagrinėjant pagal rizikos analizę pasirinktus tikrinamos įmonės sandorius ir yra susietas su priešpriešiniais Lietuvos Respublikos, ES valstybių narių bei trečiųjų šalių įmonių tikrinimais;
3. sisteminis- kai į metinę tikrinimų programą įtrauktos įmonės tikrinimo metu patikrinamos ne tik visos rizikos sritys bei sandoriai, bet nagrinėjamos visos jos valdymo, organizacinė, apskaitos, kontrolės sistemos, įvertinamas jų vykdymo teisingumas, patikimumas gaunant kompensacijas.

Teritorinės muitinės paskirtas tikrintojas gauna iš Nacionalinės mokėjimo agentūros darbinį tikrinimo lapą, kuriame turi būti pateikta detali informacija apie numatytą tikrinti asmenį, apimanti tikrintinas rizikos sritis, sandorius, kompensacijų dydžius bei kitą Nacionalinės mokėjimo agentūros turimą informaciją.

Paprastai tikrinimai apima 12 mėnesių įmonės veiklos laikotarpį bei 5-15 proc. visų per šį laikotarpį įmonės įvykdytų ir tikrintojo pagal riziką tikrinimui atrinktų sandorių. Tikrinimo metu gali būti imami ir su tikrinimu susijusių pagrindinių žemės ūkio produktų ar prekių, kurių sudėtyje yra šių produktų, mėginiai.

Tikrinimo metu nustačius pažeidimus, ypač dėl prekių, kurių sudėtyje yra pagrindinių žemės ūkio produktų (pagamintų pagal tam tikras receptūras), gali būti tikrinamas ir ilgesnis nei 12 mėnesių įmonės veiklos laikotarpis. Sprendimą dėl tikrinamo įmonės veiklos laikotarpio padidinimo arba priešpriešinio tikrinimo atlikimo klausimą tikrintojas turi suderinti su savo

tiesioginiu viršininku, o esant skirtingoms nuomonėms, kreipiamasi į tam tikros teritorinės muitinės viršininką. Jam nepriėmus sprendimo, kreipiamasi į Muitinės departamentą.

Per 5 kalendorines dienas nuo tikrinimo įmonėje užbaigimo Muitinės departamento Ūkio subjektų skyriui išsiunčiama paruošta Tikrinimo ataskaita, kuriai atliekami rekontrolės veiksmai. Muitinės departamentas, atlikęs rekontrolės veiksmus ir teigiamai įvertinęs teritorinių muitinių atliktus tikrinimus, per 2 darbo dienas persiunčia Tikrinimo ataskaitą Nacionalinei mokėjimo agentūrai. Jeigu nustatoma, kad tikrintojas dar turi atlikti tam tikrus veiksmus ar pataisymus savo Tikrinimo ataskaitoje, dokumentai su pastabomis persiunčiami atgal į teritorinę muitinę, kur kaip įmanoma greičiau atlieka pataisymus.

Lietuvos muitinė, atlikusi fizinius eksportuojamų prekių tikrinimus, ir nustčiusi rizikos požymius dėl eksportuojamų prekių kilmės ar jų sudėties (prekių, neįtrauktų į Romos sutarties I priedą), tačiau neturėdama galimybės įsitikinti informacijos patikimumu, dažnai savo iniciatyva atlieka tikrinimus įmonėse (t.y. ne pagal NMA sudarytą tikrinimų programą). Šių tikrinimų metu surinktą informaciją muitinė taip pat pateikia Nacionalinei mokėjimo agentūrai. Be to, abiejų institucijų paskirti kontaktiniai asmenys nuolat keičiasi informacija apie naujai pastebėtus rizikos požymius ar netikslumus turimuose ar nagrinėjamuose dokumentuose, susijusiuose su eksportuojamais žemės ūkio produktais, už kuriuos mokamos eksporto grąžinamosios išmokos.

3.12 Žemės ūkio produktų, už kuriuos mokamos eksporto kompensacijos, tikrinimas eksporto bei išvežimo muitinės įstaigose

BŽŪP produktų, už kuriuos iš ES biudžeto mokamos eksporto kompensacijos (3 priedo 4 lentelė), eksporto kontrolė- pagrindinė muitinės funkcija, įgyvendinant bendrąją žemės ūkio politiką, kur svarbiausias vaidmuo tenka kompetentingoms eksporto muitinės įstaigoms.

3.12.1 Eksporto kompensacijų skyrimo sąlygos

Europos Sąjunga, vykdydama bendrąją žemės ūkio politiką, skatina joje išaugintų žemės ūkio produktų gabenimą į trečiąsias šalis, mokėdama už jų eksportą kompensacijas. ES yra sukurta tokių išmokų gavimo tvarka ir kontrolės mechanizmas. Šioje srityje tam tikros funkcijos patikėtos ir muitinei. Eksporto kompensacija (arba grąžinamoji išmoka)- išmoka eksportuotojui, paprastai padengianti skirtumą tarp kainos, nustatytos Europos Bendrijoje (paprastai aukštesnės) bei kainos pasaulinėje rinkoje. Įvedus prekės kodą LITAR sistemoje, gaunama informacija apie taikomus eksporto kompensacijų dydžius bei reglamentus, kuriais remiantis šios kompensacijos nustatytos.

Pagrindinės eksporto kompensacijos gavimo sąlygos:

1. Išankstinio pranešimo apie numatomus eksportuoti žemės ūkio produktus pateikimas (ne vėliau kaip likus 24 h iki produktų pakrovimo į transporto priemonę pradžios) kompetentingai eksporto įstaigai.
2. Papildomų duomenų pateikimas muitinei deklaruojant eksportuojamus žemės ūkio produktus, t.y. specialios formos eksportuotojo pareiškimas, kad bus prašoma skirti kompensacija: 12-os ženklų prekės kodas iš eksporto kompensacijų nomenklatūros, duomenys apie produkto sudedamąsias dalis, specialus kodas, rodantis eksporto ir kompensacijos tipus, prekės kilmė, kiti duomenys, reikalingi kompensacijoms skaičiuoti.
3. Sudaryta galimybė muitinei atlikti pasirinktinius fizinius tikrinimus žemės ūkio produktų pakrovimo į transporto priemones, kuriomis produktai bus išgabenti iš ES muitų teritorijos, vietose (eksportuotojų arba gamintojų patalpose) bei išvežimo iš ES muitų teritorijos (pasienio) muitinės įstaigos.
4. Žemės ūkio produktai pateikiant deklaraciją turi būti tinkamos kokybės (kompensacijos neskiriamos už pažeistus ir netinkamus žmonių maistui produktus, už produktus, kurių radioaktyvumas viršija leistinas normas ir pan.).
5. Žemės ūkio produktams neturi būti taikomi eksporto mokesčiai.
6. Žemės ūkio produktai turi būti:
 - išvežti nepakitusios būklės iš ES muitų teritorijos per 60 dienų nuo eksporto deklaracijos priėmimo dienos; arba
 - pristatyti į tam tikras paskirties vietas ES muitų teritorijoje (maisto produktų tiekimas laivams, orlaiviams, tarptautinėms organizacijoms, ginkluotosioms pajėgoms, dislokuotoms valstybėje narėje, tačiau jai nepavaldžios ir kt.); arba
 - padėti į muitinės sandėlius arba pristatyti į gamybines patalpas perdirbti. Šį procesą kontroliuoja muitinė (minėtus produktus privalu per nustatytą laikotarpį išgabenti iš ES muitų teritorijos) tuo atveju, kai minėtiems produktams taikomas išankstinis kompensacijų finansavimas;
 - įvežti į konkrečią trečiąją šalį (kai taikomos diferencijuotos eksporto kompensacijos);
 - išleisti ES į laisvą apyvartą ir tam tikrais atvejais turi turėti Bendrijos kilmę.

Eksporto kompensacijas galima gauti už tam tikrus žemės ūkio produktus (javus, ryžius, kiaušinius, cukrų bei pieno produktus), kurie įeina į prekių, gautų perdirbus šiuos produktus, sudėtį (pvz., galima gauti kompensaciją už cukrų, panaudotą sausainių gamybai).

Jeigu eksportuotojas nuolat eksportuoja prekes, pagamintas aiškiai apibrėžtomis techninėmis sąlygomis ir tais pačiais kiekiais, turinčias tas pačias charakteristikas ir esančias tos

pačios kokybės, muitinės formalumams supaprastinti jis gali užregistruoti muitinėje jų gamybos receptūrą. Receptūra- eksportuotojo pateikta ir teritorinėje muitinėje įregistruota prekių gamybos formulė. Registruojama muitinėje receptūra nėra išsamus gaminio receptas, todėl joje reikia nurodyti tik sudedamąsias produkto dalis, už kurias ketinama gauti eksporto kompensacijas.

Eksportuojant prekes, neįtrauktas į Europos Bendrijos steigimo Romos sutarties I priedą, už kurių gamybai panaudotus žemės ūkio produktus mokamos kompensacijos (grąžinamosios išmokos) kartu su Žemės ūkio produktų eksporto rinkiniu turi būti pateikiama Pagrindinių žemės ūkio produktų deklaracija, jei eksportuojamų prekių receptūra nėra užregistruota muitinėje. Deklaracijos originalas po muitinio įforminimo siunčiamas Nacionalinei mokėjimo agentūrai, viena kopija atiduodama eksportuotojui arba jo įgaliotam atstovui, kita kartu su įformintu bendruoju administraciniu dokumentu lieka muitinį įforminimą atlikusioje muitinės įstaigoje.

3.12.2 Veiksmai kompetentingoje eksporto įstaigoje

Kompetentinga eksporto įstaiga- arčiausiai žemės ūkio produktų pakrovimo į transporto priemonę vietos esantis muitinės postas, kuris yra įgaliotas atlikti žemės ūkio produktų, už kuriuos mokamos eksporto kompensacijos, muitinį įforminimą (3 priedo 5 lentelė).

Eksportuotojas, norintis gauti eksporto kompensacijas, kompetentingai eksporto įstaigai turi pateikti:

- ne vėliau kaip likus 24 val. iki produktų pakrovimo į transporto priemonę pradžios išankstinį pranešimą apie numatomą pakrovimą, jo vietą ir trukmę;
- ne vėliau kaip likus 2 val. iki produktų pakrovimo į transporto priemonę pradžios žemės ūkio produktų eksporto rinkinį bei eksporto licenciją;
- muitinio įforminimo metu kontrolinį egzempliorių T5 bei kitus dokumentus, būtinus atitinkamų žemės ūkio produktų muitiniam įforminimui (sertifikatus, sąskaitas, transporto dokumentus ir kt.).

Išankstinis pranešimas apie eksportuojamus kompensuojamus žemės ūkio produktus- tai Muitinės departamento direktoriaus įsakymu patvirtintos formos užpildyto žemės ūkio produktų eksporto rinkinio M egzemplioriaus duomenys perduoti faksu arba pateikti magnetinėje laikmenoje registravimui ASYCUDA-CAP sistemoje. Šita sistema skirta išankstinių pranešimų apie eksportuojamus kompensuojamus žemės ūkio produktus duomenims apdoroti.

Eksportuojami BŽŪP produktai, už kuriuos skiriamos eksporto išmokos, skiriami pagal klasifikavimo papildomą kodą, paprastai būna 9000-9999.

Žemės ūkio produktų eksporto rinkinys- Bendrojo administracinio dokumento 1,2 ir 3 egzemplioriai komplektuojami kartu su M egzemplioriumi. Pastarasis egzempliorius naudojamas

kaip paraiška eksporto kompensacijai gauti. Po muitinio įforminimo jis siunčiamas Nacionalinei mokėjimo agentūrai.

Kontrolinis egzempliorius T5- dokumentas, susidedantis iš dviejų lapų (originalo ir kopijos). Jis naudojamas kaip įrodymas, kad žemės ūkio produktai yra:

- ✓ išvežti iš ES muitų teritorijos;
- ✓ produktai pristatyti į tam tikras ES vietas, kur jie laikomi eksportuotais;
- ✓ išankstinio finansavimo atveju, kai produktai už kuriuos sumokėta eksporto kompensacijos gabenami iš muitinės sandėlio, esančio vienoje ES šalyje, į kitą ES šalies narės muitinės sandėlį;
- ✓ eksportuojant žemės ūkio produktus paimtus iš intervencinių atsargų.

Muitinė privalo užtikrinti kontrolinio egzemplioriaus T5 naudojimą įgyvendinant žemės ūkio politiką.

Eksporto licencija- dokumentas, kuris jo galiojimo laikotarpiu įgalioja ir įpareigoja jo turėtoją eksportuoti šiame dokumente nurodytą produktų kiekį. Norėdamas gauti eksporto licenciją, eksportuotojas turi pateikti Nacionalinei mokėjimo agentūrai paraišką bei garantiją, kad produktai bus išvežti iš ES muitų teritorijos.

Kai kompetentingai eksporto įstaigai pateikiamas žemės ūkio produktų eksporto rinkinio originalas bei kiti dokumentai, pradedamas eksporto muitinės procedūros įforminimas. Kai muitinė priima žemės ūkio produktų eksporto rinkinį, muitinės pareigūnas patikrina, ar užpildyti visi reikalingi duomenys, taip pat sulygina duomenis su išankstinio pranešimo duomenimis. Atitinkamais atvejais atlieka eksportuojamų žemės ūkio produktų fizinį tikrinimą.

Siekiant užtikrinti, kad žemės ūkio produktai, už kuriuos skiriamos kompensacijos, gabenami per išvežimo iš Bendrijos muitų teritorijos įstaigą būtų tie patys produktai, kurie buvo deklaruoti kompetentingoje eksporto įstaigoje, transporto priemonės plombuojamos. Informaciją apie plombas, nurodant uždėtų plombų skaičių ir numerius, muitinės pareigūnas įrašo kontroliniame egzemplioriuje T5 Muitinės departamento nustatyta tvarka.

Taip pat kompetentingo eksporto įstaigos pareigūnas įformina pateiktus dokumentus, pažymi eksporto licenciją. Eksportuotojui gražinamas pažymėtas žemės ūkio produktų eksporto rinkinio (BAD) 3-iasis egzempliorius bei kontrolinio egzemplioriaus T5 originalas. Šie dokumentai kartu su prekėmis turi būti pristatyti išvežimo muitinės įstaigai.

Užbaigus žemės ūkio produktų muitinį įforminimą, eksporto įstaiga 2 darbo dienų laikotarpyje teritorinei muitinei išsiunčia žemės ūkio produktų eksporto rinkinio M egzempliorių. Teritorinė muitinė M egzempliorių ir kontrolinio egzemplioriaus T5 originalą su išvežimo muitinės įstaigos žymomis 2 darbo dienų laikotarpyje (nuo gavimo teritorinėje muitinėje dienos)

išsiunčia Nacionalinei mokėjimo arba Rinkos reguliavimo agentūroms. Taip pat siunčiami fizinio tikrinimo aktai bei laboratorinių tyrimų išvados.

3.12.3 Veiksmai išvežimo muitinės įstaigoje

Išvežimo muitinės įstaiga- Europos Sąjungos pasienyje esantis muitinės postas, kuris prižiūri žemės ūkio produktų išvežimą iš ES muitų teritorijos. Ši įstaiga turi įsitikinti, kad per sieną išvežamos prekės yra tos pačios prekės, kurioms eksporto muitinės įstaigoje atlikti muitinės formalumai.

Išvežimo muitinės įstaigos pareigūnai tikrina pateiktus dokumentus (eksporto muitinės įstaigoje įformintą BAD 3-įjį egzempliorių, kontrolinį egzempliorių T5 ir kt.) bei uždėtas plombas ir atlieka sukeitimo tikrinimus.

Sukeitimo tikrinimas- vizualus prekių patikrinimas, siekiant nustatyti, ar prekės atitinka kontrolinio T5 egzemplioriaus duomenis, kuris prekes lydėjo nuo eksporto muitinės įstaigos iki išvykimo muitinės įstaigos. Prekių eksporto metu kompetentinga eksporto įstaiga ne visada sutampa su išvežimo įstaiga.

Sukeitimo tikrinimai gali būti bendrojo ir specifinio pobūdžio ir atliekami tik išvykimo muitinės įstaigose. Tuo atveju, kai žemės ūkio produktų eksporto rinkinys įforminamas kompetentingoje eksporto įstaigoje, kuri sutampa su išvežimo įstaiga, sukeitimo tikrinimas neatliekamas.

Bendrojo pobūdžio sukeitimo tikrinimai atliekami pagal rizikos analizę tuo atveju, kai transporto priemonė arba atskira pakuotė nebuvo plombuota muitinės plombomis kompetentingoje eksporto įstaigoje, tačiau transporto priemonė arba atskira pakuotė į išvežimo įstaigą atvyko plombuota įgaliotojo siuntėjo plombomis. Specifinio pobūdžio sukeitimo tikrinimai atliekami tais atvejais, kai kompetentinga eksporto įstaiga leido atsisakyti plombavimo ir šis faktas pažymėtas muitiniam tikrinimui pateiktuose dokumentuose; nustatyta, kad kompetentingos muitinės įstaigos arba įgalioto siuntėjo uždėtos plombos nuimtos be muitinės žinios arba pažeistos.

Išvežimo eksporto įstaigos privalo užtikrinti minimalių sukeitimo (bendrojo ir specifinio pobūdžio) tikrinimų normų laikymąsi, kurios nustatytos Reglamento (EB) Nr.2090/2002 10 straipsnio 2 ir 2a dalyse (2 priedo 3 lentelė). Atlikęs prekių bei dokumentų muitinį tikrinimą pareigūnas įformina pateiktus dokumentus ir išleidžia prekes. Specifinio ir bendrojo pobūdžio sukeitimų rezultatai įrašomi Žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, sukeitimo tikrinimo akte. Eksportuotojui grąžinamas išvežimo muitinės įstaigoje pažymėtas BAD 3-iasis egzempliorius.

Išvežimo įstaigos nustatyta tvarka atlieka muitinį tikrinimą ir muitiniam tikrinimui pateiktų dokumentų įforminimą bei užbaigia muitinės formalumus žemės ūkio produktams, kuriems eksporto muitinės procedūros buvo pradėtos Lietuvos Respublikos kompetentingose eksporto įstaigose bei kitų Bendrijos valstybių narių kompetentingose eksporto įstaigose.

3.12.4 Atrankos fiziniams žemės ūkio produktų tikrinimams atlikimas

Didėjant pasaulinės prekybos mastams ir vis labiau plėtojant globalizacijos procesus bei pasaulinės prekybos grandinės supaprastinimą, muitinė yra viena iš šių procesų sudedamųjų dalių ir nebegali dirbti senais metodais. Muitinė turi tapti ne tik kontroliuojančia tarptautinę prekybą institucija, bet ir valstybės ir verslo tarpininke arba net partnere, padedančia plėtoti verslui.

Šiandieniniame muitinės kontrolės procese, kaip rodo Vakarų šalių patirtis, rizikos valdymas yra vienas iš pagrindinių elementų. Muitinė turi gebėti nustatyti rizikingas sritis ir tuo remdamasi spręsti, kaip veiksmingai išdėstyti turimus išteklius. Valdant riziką, palaikoma įdedamų pastangų ir iš to gaunamos naudos pusiausvyra, nes patirtos išlaidos nepasiteisins, jeigu į visus rizikos laipsnius reaguosime vienodai. Rizikos analizės tikslas- leisti muitinės tarnyboms suteikti kontrolės pajėgas į sritis, keliančias didelę riziką ir kartu užtikrinti gana laisvą prekių judėjimą didžiąjai prekybos daliai per valstybinę sieną [34. P.73].

ES reglamentais nustatyta, kad kiekviena kompetentinga muitinės įstaiga per metus turi detaliai patikrinti ne mažiau kaip 5 proc. kiekvienam žemės ūkio produktų sektoriui pateiktų eksporto deklaracijų.

Žemės ūkio produktai muitiniam tikrinimui atrenkami ir tikrinami įvertinus visus rizikos faktorius, rizikos profiliuose pateiktą informaciją, tokiu būdu užkertant kelią teisės aktų, už kurių vykdymą atsakinga muitinė, pažeidimams, bei padedant išaiškinti padarytus pažeidimus. Pasirenkant produktų tikrinimo technologiją naudojami tie metodai ir priemonės, kurios nedaro žalos produktams ir juos gabenančiai transporto priemonei.

Prioritetinės rizikos analizės sritys, atrenkant produktus tyrimams, yra eksportuojami produktai, už kuriuos mokamos subsidijos, bei produktai, importuojami pagal tarifines kvotas bei lengvatinius susitarimus.

Muitinės departamento Pažeidimų prevencijos skyriaus atsakingi pareigūnai, naudodami rizikos analizės ir įvertinimo metodus, atlieka kiekvieno produkto rizikos įvertinimą ir prioritetų nustatymą centriniu rizikos lygiu. Centriname rizikos valdymo lygyje sukurta atranka realizuojama taikant ASYCUDA-CAP sistemos atrankos modulį. Atrankos modulis- tai ASYCUDA sistemos modulis, kuris padeda muitinio įforminimo vietoje kompiuterinėje

sistemoje įregistruotą žemės ūkio produktų eksporto rinkinį pagal nustatytus atrankos kriterijus išrinkti iš bendrojo tokių dokumentų srauto.

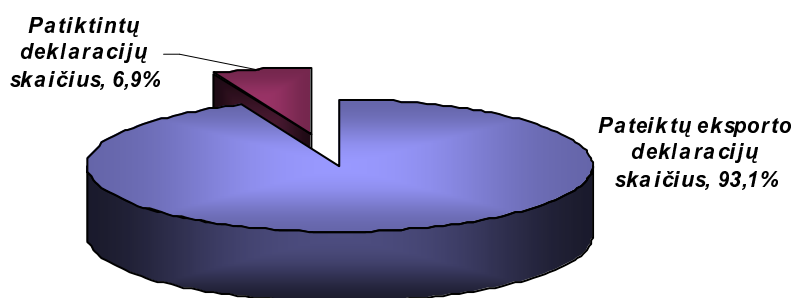
Kompetentingoje eksporto įstaigoje atranka realizuojama vadovaujantis ASYCUDA-CAP sistemos pranešimais vykdant taktinę rizikos paiešką pagal deklaranto pateiktą informaciją. Sistema nukreipia deklaruojamą krovinį į raudonąjį arba geltonąjį tikrinimo kanalą. Kompetentingi eksporto/išvykimo įstaigos pareigūnai, atsižvelgdami į sistemos nustatytą rizikos lygį bei statistinius duomenis, atlieka konkrečius fizinius tikrinimus.

Įdiegus rizikos įvertinimo ir kontrolės sistemą, sudarytos geresnės sąlygos pažeidimų išaiškinimui, kontrolei ir tyrimams. Žemės ūkio produktų kontrolė užtikrinama pagal rizikos veiksnius (būtina rizikos atsiradimo muitinės aplinkoje sąlyga ir (ar) riziką veikianti jėga), laipsnius (rizikos įvertinimo sistema) ir indikatorius (veiksniai, susiję su tam tikra rizika, kurie kartu paėmus, padidina arba sumažina rizikos, esančios kiekvienoje rizikos srityje, lygį). Muitinės pareigūnai, atsakingi už produktų atranką fiziniam tikrinimui, bei rizikos faktorių, pateikiamų ASYCUDA-CAP sistemoje vadovaujasi rizikos analizės kriterijais, tokiais kaip:

- produktų rūšis ir kiekis,
- kilmė, tarifo apsirikimo dydis ir vertė,
- kompensacijos dydis,
- prekyba, jos dažnumas,
- eksportuotojo patikimumas, verslo sektorius ir pan.

Prekės, nuo kurių techninių požymių priklauso gražinamosios išmokos dydis, jungiamos į grupes, todėl jas būtina teisingai klasifikuoti. Teisingai klasifikavus prekes eksportuotojas gauna tinkamą, jam priklausančią paramą žemės ūkio produktų eksportui. Rizikos grupių identifikavimas palengvina atranką ir fizinių tikrinimų atlikimo dažnumą. Manoma, kad kuo didesnė gražinamoji išmoka, tuo didesnė pagunda neteisingai klasifikuoti prekes, tuo didesnė rizika, kad iš EOŽŪGF biudžeto bus neteisingai išmokėtos kompensacijos.

6 pav. Pateiktų ir patikrintų eksporto deklaracijų procentinis santykis per 2005 metus (Muitinės departamento duomenys)



Šiuo metu Lietuvos muitinėje taikoma siuntų atrankos fiziniam tikrinimui sistema užtikrina pakankamą žemės ūkio produktų, už kuriuos mokamos grąžinamosios išmokos, kontrolę ir yra tinkama 5 procentų privalomai siuntų fizinių tikrinimų normai užtikrinti (2 priedo 2 lentelė).

3.12.5 Eksportuojamų žemės ūkio produktų fiziniai tikrinimai

Fizinis žemės ūkio produktų tikrinimas- tai detalus prekių ir produkcijos tikrinimas pakrovimo vietoje, atliekant šiuos veiksmus: skaičiuojant pakuotes, identifikuojant pakavimo būdą ir žymėjimą, sveriant, patikrinant kokybės reikalavimus bei tinkamumą rinkai, imami prekių mėginiai, įskaitant prie jo pridėtus patvirtinamuosius dokumentus, ar prekių kiekis, pobūdis atitinka charakteristikas.

Fizinių patikrinimų instrukcijoje numatyta, kad fizinių tikrinimų negali atlikti pareigūnai, kurie yra atsakingi už žemės ūkio produktų atranką fiziniam (muitiniam) tikrinimui atlikti pagal išankstinio pranešimo duomenis bei pavedimo tikrinti žemės ūkio produktus parengimą.

Pagal nustatytą tvarką, fizinių žemės ūkio produktų tikrinimą turi atlikti ne mažiau kaip 2 muitinės pareigūnai. Kiekviena teritorinė muitinė paskirstė pareigūnus, atsakingus už Bendrosios žemės ūkio politikos įgyvendinimą. Pareigūnai turi teisę priimti ir įforminti eksporto muitinės deklaracijas subsidijuojamiems žemės ūkio produktams, atlikti fizinius tikrinimus, imti produktų mėginius ir siųsti muitinės laboratorijai, žymėti T5 kontrolinius egzempliorius ir išsiųsti juos teritorinei muitinei, rinkti mokesčius bei statistinius duomenis apie atliktus muitinius tikrinimus.

Detalų fizinių tikrinimą muitinės pareigūnai gali atlikti muitinės įstaigoje arba eksportuotojo patalpose. Pagal fizinio tikrinimo organizavimo nuostatas, tuo atveju, kai priimamas sprendimas vykti į pakrovimo vietą atlikti fizinių tikrinimą, nuvykimas turi būti organizuojamas taip, kad muitinės pareigūnai atvyktų išankstiniame pranešime nurodytu pakrovimo pradžios laiku, bet įtakoti pakrovimo pradžios laiką griežtai draudžiama. Efektyvesnio tikrinimo siekiama naudojant Komisijos reglamente 386/90 3(a) straipsnyje nurodytą netikėto pareigūno atvykimo principą. Remiantis Reglamento (EB) Nr. 2090/2002 5 (3) str. nuostata, fiziniai tikrinimai, apie kuriuos eksportuotojas buvo iš anksto aiškiai, arba pakankamai aiškiai įspėtas, patikrinimais nelaikomi.

Atlikdamas fizinių tikrinimą muitinės pareigūnas turi patikrinti eksportuojamų žemės ūkio produktų kiekį, charakteristikas, ar jie atitinka kokybės reikalavimus. Todėl jis šiuos produktus privalo sverti, imti jų laboratorinius mėginius.

Pagal laboratorinių mėginių ėmimo instrukciją, žemės ūkio produktų mėginiai imami, kai būtina patikrinti deklaruojamų prekių muitinės nomenklatūros kodo teisingumą arba būtina

atlikti laboratorinius tyrimus eksporto gražinamosioms išmokoms paskaičiuoti. Mėginiai turi būti paimti iš tų siuntos dalių, kurios atrinktos fiziniam tikrinimui laikantis atrankos principų, nurodytų Žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos eksporto kompensacinės išmokos, fizinio tikrinimo organizavimo kompetentingoje eksporto įstaigoje instrukcijoje. Paimtas mėginys turi reprezentuoti deklaruojamas prekes. Mėginius reikia paimti, įpakuoti ir transportuoti taip, kad nepasikeistų jų savybės.

Neigiamos laboratorinių tyrimų išvados įtraukiamos į rizikos veiksnius, padidinamas tikrinimų skaičius tam tikram eksportuotojui. Bandiniai imami kiekvieną kartą jam eksportuojant produkciją.

Fizinio tikrinimo organizavimo kompetentingoje eksporto įstaigoje instrukcija reglamentuoja darbo organizavimą dirbant su ASYCUDA sistemos dalimi, muitinės pareigūnų pasirengimą atlikti žemės ūkio produktų fizinį tikrinimą jų pakrovimo vietose, tokių tikrinimų atlikimo eigą, tikrinimo rezultatų informinimą bei jų tvarkymą. Taip pat instrukcija detaliam reglamentuoja bendruosius fizinio tikrinimo atlikimo principus, numato muitinės pareigūnų veiksmų galimybes tokiais atvejais, kai transporto priemonė neatvyksta laiku į pakrovimo vietą arba laiku nepradėdamos pakrovimo operacijos ir kt. Instrukcijoje numatyti keli specialūs nurodymai, pvz.: pakuočių, kurios turi būti detaliam patikrintos, skaičiui nustatyti; nustatant produktų tūrį bei svorį; buriams (nesupakuotiems) ir nestandartiniams produktams; gabenant gyvus galvijus ir kt. Kai kuriais atvejais, kai reikia specifinių žinių tam tikram tikrinimui atlikti, tikrinimas turi būti atliekamas kartu su kompetentingos institucijos atstovu, pvz., Veterinarijos tarnybos darbuotojais. Esant instrukcijoje neaprašytam atvejui arba esant suteiktai galimybei pasirinkti vieną iš sprendimų, muitinės pareigūnas, atsižvelgdamas ir įvertindamas susiklosčiusias aplinkybes, savo nuožiūra gali priimti sprendimą, detaliam nurodydamas tikrinimo akte tokio pasirinkimo motyvus.

Kompetentingoje eksporto įstaigoje privaloma sukomplektuoti tikrinimo akto I (t.y. pavedimas), II (t.y. tikrinimo eigos aprašymas) ir III (t.y. tikrinimo atlikimo priežiūra ir galutiniai rezultatai¹) dalis kartu su išankstiniu pranešimu bei žemės ūkio produktų eksporto rinkinio 1-uoju egzemplioriumi.

Siekiant įgyvendinti Reglamento (EB) Nr. 2090/ 2002 8 (1) bei 11 straipsnių nuostatas², kompetentingose eksporto įstaigose turi būti kaupiami privalomi statistiniai duomenys apie

¹ III tikrinimo akto dalis pildoma Muitinės departamento Muitinės procedūrų priežiūros skyriuje išnagrinėjus tikrinimo akto I ir II dalis bei priėmus sprendimą dėl atlikto tikrinimo pripažinimo tinkamu.

² 8 (1) str. Visos eksporto muitinės įstaigos imasi būtinų priemonių, kad bet kuriuo metu būtų galima atlikti nustatytos 5 proc. patikrinimų normos laikymosi patikrą. 11 str. Kasmet iki gegužės 1 d. valstybės narės nusiunčia Komisijai ataskaitą, įvertinančią atliktų patikrinimų ir tvarkos, taikytos pasirenkant prekes fiziniams patikrinimams, įgyvendinimą ir veiksmingumą.

atliktus fizinius tikrinimus bei informacijos patikslinimo tikslais eksporto metams pasibaigus atliktų tikrinimų ataskaitos trejus metus turi būti saugomos.

Minėti statistiniai duomenys kaupiami ASYCUDA-ES sistemoje ir naudojami automatiškai formuojamos ataskaitos formoje „Duomenys apie eksportuojamų žemės ūko produktų, už kuriuos skiriamos kompensacijos, eksporto įstaigų atliktus fizinius tikrinimus“. ASYCUDA-ES sistemos dalis yra skirta bendrojo administracinio dokumento ir eksporto rinkinių duomenims apdoroti.

Pilno tikrinimo akto ir prie jo pridedamų laboratorinių tyrimų protokolo bei kitų tikrinimų aktų kopijos turi būti išsiųstos Rinkos reguliavimo agentūrai (eksporto iš intervencinių saugyklų atveju) ir Nacionalinei mokėjimo agentūrai (kitais eksporto atvejais) laikantis terminų ir siuntimo būdo, numatytų Bendradarbiavimo sutartyje.

Išanalizavus teritorinių muitinių ketvirtines ataskaitas už I-ąjį, II-ąjį, III-ąjį 2006 metų ketvirčius, darytina išvada, kad taikomos muitinės priežiūros priemonės eksportuojamiems kompensuojamiems žemės ūko produktams yra pakankamos ir atitinka ES teisės aktų reikalavimus. Galutines išvadas galima bus padaryti, kai teritorinės muitinės pateiks paskutinio ketvirčio veiklos ataskaitas ir bus sudaryta apibendrinančioji metinė ataskaita.

3.12.6 Teritorinių muitinių atliekamos kokybės kontrolės organizavimas

TM Muitinės procedūrų priežiūros skyriaus atsakingas pareigūnas atlieka kompetentingų eksporto įstaigų muitinės formalumų priežiūrą. Teritorinių muitinių atliekamų kompetentingų eksporto įstaigų tikrinimo metu siekiama nustatyti, ar tinkamai vykdomos nustatytos prekių fizinio tikrinimo normos, taikomos subsidijuojamiems žemės ūko produktams; įvertinti ar atliekami tikrinimai yra išsamūs bei ar teisingai suvedama informacija į elektronines laikmenas apie subsidijuojamų produktų pateikimą muitinei, išvežimą iš EEB, bei apie atliktus sukeitimo tikrinimus; pagal galimybes dalyvauti pačiuose muitiniuose tikrinimuose suteikiant kolegoms metodinę pagalbą; įsitikinti ar muitinės įstaiga disponuoja reikalinga normine medžiaga ir priemonėmis, reikalingomis tinkamai vykdyti BŽŪP.

Nuolat tikrinami po muitinio įforminimo Bendrieji administraciniai dokumentai, eksporto rinkiniai, M egzemplioriai, kontroliniai egzemplioriai T5, fizinio tikrinimo aktai. Nustačius pildymo ar įforminimo pažeidimus, raštu informuojami krovinių postų viršininkai, kurie įpareigojami užtikrinti klaidų ištaisymą ir informuoti Muitinės procedūrų priežiūros skyrių apie priimtas priemones trūkumams šalinti.

Kompetentingų eksporto įstaigų pareigūnai patikrinimų metu yra informuojami apie papildomai gautą informaciją, analizuojamos ir įvertinamos nustatytos klaidos, aiškinamasi jų

pažeidimo pobūdis ir įtaka grąžinamosioms išmokoms. Užpildoma nustatytos formos lentelė su tokiais duomenimis:

- teritorinė muitinė, atlikusi tikrinimą;
- tikrinimo objektas (tam tikra eksporto/išvežimo įstaiga);
- tyrimo tikslas (pvz., fizinio tikrinimo atlikimo stebėjimas, dokumentų tvarkymas ir darbo organizavimas muitinės įstaigoje ir kt.);
- išvados ir rekomendacijos;
- laikotarpis rekomendacijoms/siūlymams įgyvendinti (jeigu numatytos);
- Muitinės departamento pastabos (dažniausiai nurodymas informuoti apie rekomendacijų įgyvendinimą).

Apie atliktus tikrinimus Muitinės departamentas informuojamas teikiant ketvirtines ataskaitas apie teritorinių muitinių taikytas priežiūros priemones eksportuojamiems kompensuojamiems žemės ūkio produktams.

3.12.7 Teritorinių muitinių ataskaitų rengimas

Apie taikytas muitinės priežiūros priemones eksportuojamiems žemės ūkio produktams kas ketvirtį teritorinėse muitinėse pildomos nustatytos formos ataskaitos ir išsiunčiamos į Muitinės departamento Muitinių procedūrų skyrių tolesnei analizei bei apibendrinančiai ataskaitai sukurti. Savo ruožtu, Muitinės departamento Muitinės procedūrų skyriaus pareigūnai, vadovaujantis bendradarbiavimo sutarties, sudarytos tarp Nacionalinės mokėjimo agentūros, Muitinės departamento ir Rinkos reguliavimo agentūros, 17.4 punktu, siunčia Nacionalinei mokėjimo agentūrai apibendrintą ataskaitą apie Lietuvos muitinės tam tikrame ketvirtyje taikytas priežiūros priemones eksportuojamiems kompensuojamiems žemės ūkio produktams.

Apibendrinančioje Muitinės departamento ataskaitoje, sudarytoje remiantis teritorinių muitinių sukaupta informacija, pateikiami tokio pobūdžio duomenys:

1. Situacijos apibūdinimas ataskaitiniu laikotarpiu:

- Eksportuotojų skaičius ir jų pasiskirstymas pagal tai, ar minėti eksportuotojai yra ir produktų gamintojai (pagal teritorinėse muitinėse turimą informaciją), dažniausiai eksportuojamus produktus kiekviename sektoriuje ir į kokias trečiąsias šalis dažniausiai eksportuojami minėti produktai;
- Pateikiama trumpa palyginimų su praėjusiu ketvirčiu analizė; t.y. ataskaitiniu laikotarpiu: kiek ir kokių naujų eksportuotojų atsirado; pradėtas eksportuoti naujas produktas; nebevykdytos eksporto procedūros;

- Fizinių tikrinimų atlikimo procentas „įprastiems“ (taikoma 5 proc. patikrinimo norma) ir „mažiesiems“³ (5 proc. patikrinimo norma netaikoma) kiekiams;
 - kiek ir kokių sukeitimo tikrinimų buvo atliktą per tam tikrą ketvirtį, taip pat suskaičiuojami duomenys apie pateiktas eksporto deklaracijas ir dienu, kuriomis buvo gabenami kompensaciniai produktai transporto priemonėmis be plombų.
2. Muitinės įtariamų pažeidimų ir prekių tikrinimų atlikimo papildoma kontrolė:
- pažeidimų skaičius kompetentingoms eksporto įstaigoms atliekant fizinius tikrinimus;
 - pažeidimų skaičius išvežimo įstaigoms atliekant sukeitimų tikrinimus;
 - neigiamos laboratorinių tyrimų išvados (taip pat paimtų mėginių nepristatymo į Muitinės laboratoriją atvejais);
 - kokių priemonių imtasi išvardintų punktų atveju (pvz., pradėtas tam tikras tyrimas);
 - atveju skaičius, kai fizinis ar sukeitimo tikrinimas nebuvo pripažintas atitinkančiu Komisijos Reglamento Nr. 386/90 reikalavimus (pvz., neteisingai paimtas mėginys).
3. Teritorinių muitinių (TM) atlikti tikrinimai muitinės įstaigose bei jų aptarnaujamose pakrovimo vietose;
4. Organizuoti pasitarimai ir jų metu priimtų nutarimų įgyvendinimas (taip pat informuojama apie vykusius mokymus ir teiktas konsultacijas muitinės pareigūnams, atsakingiems už BŽŪP priemonių vykdymą, žemės ūkio produktų eksporto klausimais ir kt.);
5. Informacija apie Nacionalinės mokėjimo agentūros atliktus tikrinimus, pareikštas pastabas ir parengtas rekomendacijas darbui gerinti (jeigu tokių buvo);
6. Informacija apie kitų institucijų atliktus tikrinimus, pareikštas pastabas ir parengtas rekomendacijas darbui gerinti (jeigu tokių buvo);
7. Išvados (Nacionalinė mokėjimo agentūra informuojama apie priemonių, kurių buvo imtasi vidiniam darbo organizavimui pagerinti (Muitinės departamento rekomendacijų įgyvendinimas), kiek tai liečia bendradarbiavimo sutartyje nurodytas funkcijas);
8. Rekomendacijos (dažniausiai pateikiamos rekomendacinio pobūdžio pastabos teritorinėms muitinėms, kurioms taip pat siunčiamos tokių raštų kopijos), tokios kaip:
- eksporto įstaigos įpareigos papildomai tikrinti muitiniam tikrinimui pateiktus dokumentus, siekiant išvengti pildymo ir formavimo klaidų;
 - bendradarbiavimo su TM Pažeidimų prevencijos skyriais gerinimas, garantuojant grįžtamąjį ryšį, kai minėtam skyriui perduodami pranešimai apie įtariamą pažeidimą.

³ Eksportuojamų žemės ūkio produktų kiekiai, mažesni, nei nurodyti Komisijos Reglamento Nr. 2090/2002 2(2a) str.

Teritorinės muitinės metinėse ataskaitose patvirtino, kad 2005 kalendoriniais metais buvo vykdomos reglamentų ir kitų teisės aktų nuostatos, už kurių įgyvendinimą atsakinga Lietuvos muitinė:

- visose eksporto įstaigose įvykdyta 5 procentų privaloma fizinių tikrinimų norma;
- visose eksporto įstaigose įvykdyta 1 procento nacionalinė tikrinimo norma „mažiams“ kiekiams, nurodytiems Komisijos Reglamento Nr. 2090/2002 2(2a) str., kuriems netaikyta 5 procentų fizinių tikrinimų norma;
- fizinių ir sukeitimo tikrinimų kokybė patenkinama; produktų atranka atliekama; fizinių tikrinimų rezultatai pateikti Nacionalinei mokėjimo agentūrai;
- Nacionalinė mokėjimo agentūra yra informuota apie fizinių tikrinimų metu nustatytus neatitikimus (įskaitant laboratorinių tyrimų rezultatus); neatitikimai analizuoti, vyko bendradarbiavimas tarp teritorinės muitinės padalinių, siekiant užkirsti kelią galimiems pažeidimams;
- eksporto ir išvežimo įstaigoms teiktos rekomendacijos ir konsultacijos tikrinimų kokybei gerinti;
- kompetentingos eksporto įstaigos ir išvežimo įstaigos vykdė duomenų registravimą pagal Reglamentą (EEB) Nr. 386/90 ir Reglamentą (EB) Nr. 2090/2002, siekiant užtikrinti, kad būtų galima bet kuriuo metu patikrinti nustatytas fizinių ir sukeitimo tikrinimų normas;
- atlikti tikrinimai muitinės įstaigose, siekiant įsitikinti, ar tinkamai organizuotas darbas (veikia vidinės kontrolės sistema), siūlytos ir įgyvendinamos rekomendacijos darbui gerinti;
- siekta teritorinių muitinių ketvirtines ataskaitas parengti taip, kad NMA gautų visą reikalingą informaciją muitinei deleguotų funkcijų atlikimo tinkamumui patikrinti.

Ketvirtines teritorinių muitinių ataskaitas sudaro ir į Muitinės departamentą išsiunčia teritorinių muitinių viršininkų paskirti atsakingi pareigūnai, kurių pareigybės aprašymuose nurodyta organizuoti eksporto muitinės formalumų priežiūrą ES Bendrosios žemės ūkio politikos sričiai priklausantiems ir išvežamiems žemės ūkio produktams ir kt. funkcijos.

3.13 Lietuvos muitinės veiklos efektyvumo analizė BŽŪP funkcijų atlikimo aspektu

Lietuvos muitinės veiklos strategijoje 2005-2010 metams ypač didelis dėmesys skiriamas verslo aplinkos sąlygų gerinimui bei Lietuvos konkurencingumo ES didinimui, rinkos ir visuomenės apsaugai bei efektyviam mokesčių administravimui. Viena iš Lietuvos muitinės paskirčių yra sudaryti palankias sąlygas verslo plėtrai, diegiant modernius darbo metodus ir kuriant elektroninę muitinės aplinką. Negalima pamiršti, kad Lietuvos muitinės dabartinę veiklą

ir ateities perspektyvas lemia ne tik išorės veiksniai, bet ir muitinės vidiniai pajėgumai, tarp kurių reikia išskirti teisinę bazę, organizacinę struktūrą ir procesus, personalą, finansinius ir materialinius išteklius, vidaus kontrolės sistemą, kompiuterizavimą bei ryšius su išore.

Siekiant įvertinti Lietuvos muitinės pasirengimą atlikti naujas funkcijas, susijusias su ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimu, bei jų vykdymą, reikia paminėti tiek stipriąsias, tiek silpnąsias muitinės vidinių pajėgumų puses.

Lietuvos muitinės organizacinė struktūra sudaryta funkcinio principu ir sugrupuota į santykinai savarankiškas veiklos sritis, kurios turi pakankami įgaliojimų savarankiškiems sprendimams priimti. Bet taip pat pripažįstama, kad struktūra turi per daug valdymo lygmenų, dėl ko sulėtėja darbo procesai, kas būdinga viešojo sektoriaus institucijoms, ir sukelia verslo atstovų nepasitenkinimą.

Didelę reikšmę Lietuvos muitinės darbo procesams bei verslo atstovų veiksmams supaprastinti ir pagreitinti turi modernių informacinių technologijų panaudojimas. Siekiant garantuoti veiksmingesnę kontrolę, pasienyje diegiamos naujos, tobulinamos esamos informacinės duomenų įvedimo, registravimo, kontrolės, kaupimo ir apdorojimo sistemos. Kol kas pripažįstama, kad ne visi pagrindiniai Lietuvos muitinės veiklos procesai yra kompiuterizuoti ir nepakankamas viešųjų e.paslaugų teikimo lygis ir apimtis. Taip pat reikia pripažinti, kad ne visas veiklos sritis Lietuvos muitinė gali pagerinti savarankiškai be aukštesniųjų valdymo institucijų paramos.

Lietuvos muitinėje pakankamai suformuota vidaus kontrolės praktika, kurią atlieka vidaus audito specialistai bei konkrečias užduotis atliekančių tarnautojų tiesioginiai vadovai. Taip pat yra rengiamasi diegti tarptautinius vidaus kontrolės standartus ir kokybės vadybos sistemą, veikia kompiuterizuota užduočių vykdymo kontrolės sistema. Specialiai parengtos vidaus taisyklės paskirsto ES bendrosios žemės ūkio politikos įgyvendinimo priemones, už kurias yra atsakinga muitinė, tarp Lietuvos muitinės struktūrinių padalinių, o funkcijų vykdymo kontrolė priklauso Muitinės departamento generaliniam direktoriui.

Muitinės pareigūnų pareiginėse instrukcijose griežtai apibrėžiamas jų statusas ir kompetencija, o tai gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį. Pareigūnai turi galimybę tiksliai žinoti savo kompetencijos ribas, bet iš kitos pusės per daug griežtai apibrėžtas statusas sąlygoja lankstumo stoką arba baimę savo nuožiūra pasirinkti elgesį bei prisiimti atsakomybę, kai tam tikras atvejis nėra numatytas pareiginėje instrukcijoje.

Personalas yra ne tik svarbiausias viešųjų institucijų išteklius, bet ir jautriausia sritis. Ne išimtis yra ir Lietuvos muitinė. Efektyviam ir nepriekaištingam muitinės funkcijų, vykdančiam bendrąją žemės ūkio politiką, atlikimui turi įtakos ne tik procesų kompiuterizavimas ir aprūpinimas modernia technika, bet ir asmeninės pareigūnų pastangos. Galima manyti, kad

valstybės tarnautojas neskatinamas siekti geresnių rezultatų, nes šios srities valdymas organizuojamas remiantis darbo pasidalijimu bei hierarchinė struktūra, nenumatančia asmeninės kiekvieno darbuotojo atsakomybės už darbo rezultatus. Taip pat neefektyviam darbui įtakos turi motyvacijos, lojalumo organizacijai stygius, nepakankamai veikianti pareigūnų finansinio skatinimo sistema.

Lietuvos muitinės personalo vadybos srityje pastebimi teigiami pokyčiai- tai sudarytos sąlygos kelti kvalifikaciją (pvz., ES teisės aktų taikymo išaiškinimas stažuočių užsienyje metu), laiką ir sąnaudas taupantis užduočių vykdymas (pvz., fizinio tikrinimo aktų trumpinimas ir konkretizavimas), galimybė keistis informacija ir konsultavimas (pvz., teritorinėse muitinėse nuolat organizuojami pasitarimai, teikiamos konsultacijos pareigūnams ir rengiami paaiškinamieji raštai ne tik ES bendrosios žemės ūkio politikos vykdymo klausimais, bet ir kitomis temomis), gerėjantis ir stiprėjantis bendradarbiavimas su Lietuvos Respublikos valstybės institucijomis bei ES institucijomis (pvz., muitinės pareigūnų delegavimas į ES institucijų komitetus ir darbo grupes bei tarptautines organizacijas- PPO, PMO). Lietuvos muitinės 2007 metų veiklos plane numatyta, kad bus įdiegtas ES nuotolinio mokymo kursas žemės ūkio produktų kontrolės klausimais "NET AGREX". Muitinės mokymo centras yra paskirtas kaip vadovaujanti institucija.

Nepakankamai kokybiški ES teisės aktų vertimai į lietuvių kalbą apsunkina vidinių darbo instrukcijų bei taisyklių kūrimą. Reikia paminėti, kad sunkumų kelia ir tai, kad kiekvieno žemės ūkio produkto rinkos organizavimą bei bendrosios žemės ūkio politikos priemonių taikymą reglamentuoja atskiri reglamentai, kurie dažnai keičiami, tobulinami. Konsoliduotos teisės aktų versijos dažniausiai skelbiamos anglų kalba. Tam, kad muitinės pareigūnai galėtų savarankiškai stebėti jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pokyčius, yra sudarytos galimybės lankyti užsienio kalbų tobulinimo kursus. Tai ne tik sudaro galimybes efektyvesniam funkcijų atlikimui, bet taip pat teigiamai veikia pareigūnų motyvaciją.

Bendradarbiavimas, bendravimas bei apsikeitimas informacija aktualiais darbo klausimais stipriai veikia pasitenkinimą darbu ir per tai didina darbingumą. Tai ypatingai svarbu tokių naujų ir sudėtingų funkcijų, kaip ES bendrosios žemės ūkio politikos įgyvendinimas, tinkamam atlikimui užtikrinti.

IŠVADOS

1. ES bendroji žemės ūkio politika buvo kuriama maisto problemoms spręsti, siekiant užtikrinti pakankamą žemdirbių pragyvenimo lygį ir stabilizuoti rinkas. Žemės ūkio produktais laikomi žemdirbystės, gyvulininkystės, žuvininkystės produktai ir su minėtomis žemės ūkio gamybos sritimis susiję pirmos gamybos stadijos produktai. Jie vadinami pagrindiniais produktais ir nurodyti EEB steigimo sutarties (Romos sutarties) I priede ir apima prekes, klasifikuojamas Kombinuotosios nomenklatūros 1-18, 20, 22-24 skirsniuose ir 45.01, 54.01 bei 57.01 pozicijose. Taip pat šiai grupei priklauso perdirbti žemės ūkio produktai arba pagamintos prekės, neišvardyti Romos sutarties I priede bei pagaminti iš pagrindinių produktų.
2. Bendroji ES žemės ūkio rinka susideda iš daugelio prekių rinkų. Kiekvienas žemės ūkio produktas turi savo rinką, o rinkos organizavimą reglamentuoja atskiri Europos Komisijos reglamentai. Europos Bendroji žemės ūkio rinka reguliuojama tokiomis priemonėmis: tikslinė kaina, intervencinė kaina, slenkstinė kaina ir subsidijos. Stabiliai žemės ūkio rinkai palaikyti užsienio prekyba yra reguliuojama tarifinėmis ir netarifinėmis priemonėmis. Tai muitai, importo žemės ūkio mokesčiai, eksporto išmokos, kvotos, preferencinės tarifinės priemonės ir importo-eksporto licencijos, įvežimo ir išvežimo ribojimas bei draudimai.
3. Lietuvai įstojus į ES, atsivėrusi bendroji žemės ūkio rinka ir eksporto rėmimas sudarė prielaidas sparčiam Lietuvos žemės ūkio produktų eksporto augimui, o suaktyvėjusi prekyba ir padidėjusi finansinė parama- žemės ūkio produktų gamybos augimą. 2005 metais žemės ūkio ir maisto produktų buvo eksportuota už 4213 mln. Lt (1,4 karto daugiau, nei 2004 metais), o importuota už 3693 mln. Lt (1,3 karto daugiau, nei 2004 metais). Nuo įstojimo į ES Lietuvos prekyboje žemės ūkio produktais fiksuojamas teigiamas balansas. Palyginti su 2004 metais, suaktyvėjo prekyba su trečiosiomis šalimis, pvz. didžiausias teigiamas prekybos balansas buvo nustatytas prekiaujant su Rusija (449 mln.Lt).
4. Muitinės funkcijos, vykdomos įgyvendinant BŽŪP- žemės ūkio produktų, už kuriuos gaunamos eksporto kompensacijos, eksporto kontrolė ir ūkio subjektų, dalyvaujančių BŽŪP, komercinės veiklos patikrinimai- svarbi ES biudžeto tinkamo panaudojimo užtikrinimo elementas.
5. Muitiniai patikrinimai atliekami vadovaujantis rizikos analize. Centriniam rizikos valdymo lygyje sukurta atranka realizuojama taikant ASYCUDA-CAP sistemos atrankos modelį. Visi muitinės struktūriniai padaliniai yra įpareigoti kaupti ir teikti duomenis apie pastebėtus rizikos veiksnius.
6. Lietuvos muitinėje vyksta nuolatinis atliekamų BŽŪP įgyvendinimo funkcijų monitoringas ir rekontrolė, geriausios užsienio šalių praktikos ir tarptautinių organizacijų rekomendacijų

analizė, o tai užtikrina savalaikį reagavimą į proceso neatitikimus ir veiklos tobulinimą. Vadovaujantis atliktų patikrinimų ataskaitų ir teisės aktų analize, galima teigti, kad Lietuvos muitinėje veikianti funkcijų, vykdanč BŽŪP, paskirstymo ir procesų atlikimo sistema užtikrina teisės aktų ir benradarbiavimo sutarčių reikalavimų vykdymą.

7. ES piliečių nepasitenkinimas didelėmis išlaidomis žemės ūkio politikai finansuoti bei užsienio valstybių spaudimas dėl žemės ūkio sektoriaus liberalizavimo skatina BŽŪP reformas. Laikantis įsipareigojimų PPO, ateityje bus siekiama laipsniškai mažinti užsienio prekybą žemės ūkio produktais iškreipiančių priemonių taikymą, o tai neabejotinai turės įtakos muitinės veiklos pokyčiams.

NAUDOTOS LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS:**ES teisės aktai:**

1. 1992 m. spalio 12 d. Tarybos Reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (su paskutiniais pakeitimais padarytais 2005 m. balandžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentu (EB) Nr. 648/2005)// OL L 302, 1992.
2. 1993 m. liepos 2 d. Komisijos Reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos Reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2003 m. gruodžio 18 d. reglamentu (EB) Nr. 2286/2003)// OL L 253, 1993.
3. 1999 m. balandžio 15 d. Komisijos Reglamentas (EB) Nr. 800/1999, nustatantis bendrąsias išsamias eksporto grąžinamųjų išmokų sistemos taikymo žemės ūkio produktams taisykles (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2003 m. lapkričio 14 d. reglamentu (EB) Nr. 2010/2003).
4. 2000 m. birželio 9 d. Komisijos Reglamentas (EB) Nr. 1291/2000, nustatantis bendrąsias išsamias taisykles dėl importo ir eksporto licencijų bei sertifikatų su iš anksto nustatyta kompensacija sistemos taikymo žemės ūkio produktams (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2004 m. balandžio 5 d. reglamentu (EB) Nr. 636/2004).
5. 2002 m. lapkričio 26 d. Komisijos Reglamentas (EB) Nr. 2090/2002, nustatantis išsamias Tarybos Reglamento (EEB) Nr. 386/90 dėl fizinių patikrinimų, atliekamų eksportuojant žemės ūkio produktus, už kuriuos skiriamos grąžinamosios išmokos, taikymo taisykles (su paskutiniais pakeitimais padarytais 2004 m. balandžio 29 d. reglamentu (EB) Nr. 909/2004).
6. 2005 m. birželio 21 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1290/2005 dėl bendrosios žemės ūkio politikos finansavimo (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. vasario 20 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 320/2006)// OL L 209, 2005.
7. Commission Regulation (EC) No 2090/2002 of 26 November 2002 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 386/90 as regards physical checks carried out when agricultural products qualifying for refunds are exported// Konsoliduota versija.
8. Council Regulation (EEC) No 386/90 of 12 February 1990 on the monitoring carried out at the time of export of agricultural products receiving refunds or other amounts//OJ L 42, 1990.

9. Council Regulation (EC) No 515/97 of the 13 March 1997 on mutual assistance between the administrative authorities of the latter and the Commission to ensure the correct application of the law on customs and agricultural matters//OJ L 82, 1997.

Norminiai LR teisės aktai:

10. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas //Valstybės žinios, 2004, Nr. 73-2517.
11. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas //Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.
12. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas //Valstybės žinios, 2002, Nr. 72-3009.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1666 „Dėl pasirengimo administruoti Europos Sąjungos žemės ūkio ir žuvininkystės prekybos sistemos priemonės“//Valstybės žinios, 2003, Nr. 122-5533.
14. LR Vyriausybės 2006 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. 987 „Dėl valstybės institucijų, savivaldybių ir kitų juridinių asmenų, atsakingų už Europos žemės ūkio garantijų fondo priemonių įgyvendinimą, paskyrimo“//Valstybės žinios, 2006, Nr. 110-4171.
15. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2005 m. balandžio 8 d. įsakymas Nr.1B-260 „Lietuvos Respublikos muitinės veiklos strategija 2005-2010 metams“//Valstybės žinios, 2005 m. balandžio 10 d.
16. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2006 m. kovo 17 d. įsakymas Nr. 1B-176 „Dėl Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. 1B-422 „Dėl žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, fizinio tikrinimo organizavimo kompetentingoje eksporto įstaigoje instrukcijos ir žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, sukeitimo (atitikties) tikrinimo organizavimo išvežimo įstaigose instrukcijos“ pakeitimo“//neskelbtas.
17. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1B-1216 „Dėl ataskaitų apie įstaigų atliktų eksportuojamų žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos kompensacijos, tikrinimų formavimo aprašymo patvirtinimo“.
18. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. 1B-467 „Dėl asmenų ūkinės komercinės veiklos tikrinimų, atliekamų įgyvendinant Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos priemones, vykdymo ir įforminimo taisyklių patvirtinimo“.

19. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. liepos 15 d. įsakymas Nr. 1B-706 „Dėl pagrindinių žemės ūkio produktų deklaravimo muitinei, kai eksportuojamos prekės, neįtrauktos į Europos Bendrijos steigimo sutarties (Romos sutarties) I priedą, bei receptūrų registravimo teritorinėje muitinėje instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2004, Nr. 112-4199.
20. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. sausio 7 d. Nr. 1B-9 įsakymas „Dėl muitinės funkcijų paskirstymo įgyvendinant Bendrąją Europos Sąjungos žemės ūkio politiką“.
21. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. balandžio 28 d. įsakymas Nr.1B-436 „Dėl pagrindinių žemės ūkio produktų deklaracijos pildymo instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2004, Nr. 75-2622.
22. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1B-1218 „Dėl kontrolinio egzemplioriaus T5 naudojimo, pildymo ir muitinio įforminimo eksportuojant žemės ūkio produktus instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2005, Nr.3-66.
23. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr.1B-382 „Dėl M egzemplioriaus pildymo ir muitinio įforminimo instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2004, Nr. 60-2167.
24. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2006 m. balandžio 26 d. įsakymas Nr.1B-369 „Dėl žemės ūkio produktų eksporto rinkinio pateikimo ir priėmimo kompetentingoje eksporto muitinės įstaigoje bei eksporto muitinės formalumų atlikimo žemės ūkio produktams instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2006, Nr. 63-2341.
25. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2006 m. vasario 6 d. įsakymas Nr.1B-74 „Dėl muitinės pareigūnų paimtų žemės ūkio produktų mėginių klasifikavimo pagal žemės ūkio produktų, kuriems skiriamos eksporto gražinamosios išmokos, nomenklatūrą ir kombinuotąją nomenklatūrą nuostatų, žemės ūkio produktų mėginių ėmimo instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2006, 24-822.
26. Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymas Nr.1B-289 „Dėl žemės ūkio ir maisto produktų rizikos analizės kriterijų nustatymo ir taikymo metodikos patvirtinimo“//neskelbtas.

Specialioji literatūra

27. Kazėnas G. Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma //Viešoji politika ir administravimas. MRU, 2005. Nr.14. P. 79-87.

28. Drozdž L. Pasaulio prekybos organizacijos veikla//Rinkotyra. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2006. Nr. 2(33). P. 92-101.
29. Melnikienė R. Lietuvos žemės ir maisto ūkis.- Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2005.
30. Paulikas V. Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika ir administravimas: monografija.- Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
31. Petuchova T. Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais 2006 metų I-ąjį pusmetį//Rinkotyra. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2006. Nr. 3(33). P. 81-89.
32. Povilauskienė D. Teisė ir muitinės veikla.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
33. Rimkus V. Vidaus rinkos apsaugos priemonių taikymas Lietuvoje//Jurisprudencija. 2005, Nr. 73(65). P. 96-105.
34. Stankevičius R. Rizikos samprata ir jos valdymas muitinėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.58(50). P. 70-76.

Muitinės departamento prie LR Finansų ministerijos informacija:

35. Kaip gauti eksporto kompensacijas. Informacinis biuletenis. Muitinės departamentas, 2006.
36. Muitinės departamento Muitinių procedūrų skyriaus parengta metinė ataskaita „Duomenų apie fizinių ir sukeitimo tikrinimų atlikimą eksportuotiems kompensuojamiems žemės ūkio produktams, reikalingų 2005 metų ataskaitai parengti“.
37. Muitinės departamento Muitinių procedūrų skyriaus parengta apibendrinančioji ataskaita apie Lietuvos teritorinių muitinių 2006 m. I, II bei III ketvirčiais taikytas priežiūros priemonės eksportuojamiems kompensuojamiems žemės ūkio produktams.
38. Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema. Pasaulio muitinių organizacija, 2005.
39. 2006 m. liepos 11 d. Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos, VĮ Rinkos reguliavimo agentūros ir Muitinės departamento prie Finansų ministerijos trišalė bendradarbiavimo sutartis Nr. TP11-(2.13)-174/11B-167/2006/157-010.

Straipsniai internete ir internetiniai šaltiniai:

40. Droždž J. Prekybos liberalizavimo iššūkiai//

http://www.manoukis.lt/index.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&nav=&st_id=913&lang=&zurnalo_id=42&ban_id=1 ; prisijungimo laikas: 2006-10-12.

41. Mokesčiai, įvesti įgyvendinant ES bendrąją žemės ūkio politiką// <http://www.cust.lt/lt/article?articleID=2510>; prisijungimo laikas: 2006-05-15.
42. Muitinės veikla, įgyvendinant bendrąją žemės ūkio politiką// <http://www.cust.lt/lt/article?articleID=2509> ; prisijungimo laikas: 2006-05-15.
43. Netarifinis užsienio prekybos reguliavimas//<http://www.cust.lt/lt/article?articleID=>; prisijungimo laikas: 2006-06-18.
44. Tiriamųjų darbų praktinis pritaikymas// http://www.laei.lt/publ_view.php?id_public=12 ; prisijungimo laikas: 2006-08-08.
45. Žemės ūkio politika//<http://www.cust.lt/lt/rubric?rubricID=460>; prisijungimo laikas: 2006-05-15.
46. Agriculture and Rural Development//http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm; prisijungimo laikas: 2006-06-18.
47. What is the WTO?//http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/whatis_e.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-14.

www.cust.lt – Lietuvos Respublikos muitinė

www.nma.lt – Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos

www.llri.lt – Lietuvos laisvosios rinkos institutas

www.laei.lt – Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

www.wto.com – Pasaulio prekybos organizacija

SANTRAUKA**LIETUVOS MUITINĖS FUNKCIJŲ, VYKDANT BENDRAJĄ ŽEMĖS ŪKIO POLITIKĄ, ANALIZĖ**

Pagrindinės sąvokos: bendroji žemės ūkio politika, bendroji rinka, eksporto kompensacijos, eksporto kontrolė, muitinės kontrolė, importas, eksportas, ūkio subjektas.

Santraukos turinys: pagrindinis šio darbo tikslas- išsamiai ir kompleksiškai išanalizuoti ES bendrosios žemės ūkio politikos poveikį Lietuvos užsienio prekybai bei jos įgyvendinimo Lietuvos muitinėje teorinius ir praktinius aspektus.

Lietuvos narystė ES – atsivėrusi bendroji rinka ir eksporto rėmimas – sudarė prielaidas sparčiam žemės ūkio produktų eksporto augimui, o suaktyvėjusi prekyba ir padidėjusi finansinė parama paspartino šio sektoriaus gamybos plėtrą. Magistro baigiamajame darbe išnagrinėta BŽŪP pagrindinės nuostatos ir instrumentai, žemės ūkio produktų importo ir eksporto reguliavimo tarifinės ir netarifinės priemonės, šių produktų importo ir eksporto pokyčiai Lietuvai įstojus į ES.

Lietuvos muitinei tenka svarbus vaidmuo vykdant BŽŪP. Darbe nagrinėjamos muitinės funkcijos, vykdant BŽŪP, jų pasiskirstymas tarp struktūrinių padalinių, bendradarbiavimas su Nacionaline mokėjimo agentūra, vykdant Lietuvos muitinei deleguotas funkcijas, užduočių paskirstymo sistema, kontroliuojant eksportuojamus žemės ūkio produktus, už kuriuos mokamos eksporto subsidijos. Išsamiai išnagrinėta žemės ūkio produktų atranka eksporto kontrolei atlikti, remiantis rizikos analize, fizinių patikrinimų procesas, ūkio subjektų, susijusių su žemės ūkio produktų tarptautine prekyba, komercinės veiklos patikrinimas, reikalingų dokumentų tvarkymas, ataskaitų pateikimas ir bendradarbiavimo įsipareigojimai.

Pagrindinės darbo išvados yra susijusios su atliktos užsienio prekybos ir muitinės funkcijų, vykdant BŽŪP, analizės rezultatais. Šiuo metu Lietuvos muitinėje veikianti funkcijų paskirstymo ir atlikimo kontrolės sistema yra tinkamai susiformavusi. Laikantis įsipareigojimų PPO, ateityje bus siekiama laipsniškai mažinti užsienio prekybą iškreipiančių priemonių taikymą, o tai neabejotinai turės įtakos muitinės veiklos pokyčiams.

SUMMARY**ANALYSIS OF FUNCTIONS OF LITHUANIAN CUSTOMS IN IMPLEMENTATION OF COMMON AGRICULTURAL POLICY**

Keywords: common agricultural policy (CAP), common market, exports refund, export control, customs control, import, export, entity.

The main purpose of the work is to analyse the theoretical and practical dimensions of CAP implementation in the Lithuanian Customs and the impact of CAP on the Lithuanian foreign trade in integrated way.

Lithuania's membership in the European Union (EU), the common market with open borders and support for export have created the opportunities for the rapid growth of the export of agricultural products, more active trade and financial support have accelerated the development of the aforementioned manufacturing sector. The main CAP attitudes and measures, tariff and non-tariff instruments of trade regulation and changes in import and export since Lithuania's entrance into the EU have been examined.

The Lithuanian Customs have been assigned an important role in the implementation of CAP. The distribution of functions between the structural subdivisions in implementing the CAP, the cooperation with the National Paying Agency in pursuance of the functions delegated to the Lithuanian Customs, the distribution of tasks in inspecting exported agricultural products entitled to export refunds have been analysed in this work. The selection and export control of agricultural products on the basis of risk analysis, the audit of commercial activities of business entities involved in foreign trade in CAP products, the clearance of documents, submission of reports and obligations of cooperation have been looked into more exhaustively.

The main finding of the work is associated with the completed analysis of the foreign trade and the Customs functions in implementing the CAP. For the time being, the system for the distribution of functions and control of performance is settled properly. In future, the gradual reduction of measures distorting international trade will be applied. It will arguably impact the activities of the Lithuanian Customs.

1 lentelė. Muitinės departamento teikiami dokumentai pagal Bendradarbiavimo sutarties įsipareigojimus

Eil.Nr.	Dokumento pavadinimas
Nacionalinei mokėjimo agentūrai teikiami dokumentai	
1	Paraiška ir/arba mokėjimo deklaracija kompensacijai gauti (papildomas eksporto muitinės deklaracijos egzempliorius M) su eksporto muitinės įstaigos žymomis
2	Žemės ūkio produktų (prekių), už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, fizinio tikrinimo akto kopija bei laboratorinių tyrimų rezultatų kopija
3	Žemės ūkio produktų (prekių), už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, sukeitimo tikrinimo akto kopija
4	Kontrolinio egzemplioriaus T5 originalas su išvežimo iš ES muitų teritorijos žymomis
5	Pagrindinių žemės ūkio produktų deklaracija, kai eksportuojamos prekės, neįtrauktos į Romos sutarties I priedą, su eksporto muitinės įstaigos žymomis
6	Tikrinimo, atlikto pagal Agentūros parengtą tikrinimų programą, ataskaita su išvadomis bei rekomendacijomis
7	Receptūros, įregistruotos muitinėje, atitikties tikrinimo aktai bei tikrinimo aktai dėl žemės ūkio produktų (prekių), už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, kilmės
Rinkos reguliavimo agentūrai teikiami dokumentai	
1	Tikrinimo, atlikto pagal Rinkos reguliavimo agentūros prašymą, ataskaita su išvadomis ir rekomendacijomis
2	Kontrolinio egzemplioriaus T5 originalas bei atitinkamos kopijos su muitinės žymomis apie paimtų iš intervencinių saugojimo vietų žemės ūkio produktų pristatymą į paskirties vietas žymomis
3	Paimtų iš intervencinių atsargų žemės ūkio produktų fizinio tikrinimo akto kopija
4	Paimtų iš intervencinių atsargų žemės ūkio produktų laboratorinių tyrimo protokolo kopija

Šaltinis: Bendradarbiavimo sutartis TP11-(2.13)-174/11B-167/2006/157-010

2 lentelė. Žemės ūkio produktų, už kuriuos skiriamos eksporto kompensacijos, patikrinimų atlikimas eksporto muitinės įstaigose 2005 metais⁴

Sektoriaus Nr.	Eksporto deklaracijų skaičius	Atliktų fizinių tikrinimų skaičius	Planuota eksporto kompensacijos suma	Eksporto kompensacijų suma (Lt), kuriai atliktas fizinis tikrinimas
1 sektorius	176	18	4.127.283	3.146.109
2 sektorius	1244	81	40.041.111	2.591.684
4 sektorius	46	3	43.701	2.514
6 sektorius	2379	155	54.886.916	4.558.012
7 sektorius	1	1	267	267
10 sektorius	154	13	97.763.795	7.128.309
13 sektorius	661	52	1.614.855	127.150
Viso:	4661	323	198.477.931	17.554.045

Šaltinis: Muitinės departamento duomenys

Pastaba:

1 sektorius- Grūdai ir ryžiai

2 sektorius- Jautiena ir veršiena

4 sektorius- Paukštiena

6 sektorius- Pienas ir jo produktai

7 sektorius- Vaisiai ir daržovės

10 sektorius- Baltasis ir žaliavinis cukrus be tolesnio perdirbimo

13 sektorius- ne Romos sutarties I priedo prekės

3 lentelė. Sukeitimų tikrinimai išvežimo įstaigose 2005 metais

2005 m.	Sukeitimo tikrinimai	Eksporto deklaracijų skaičius
Bendrieji	398	433
Specifiniai	23	23

Šaltinis: Muitinės departamento duomenys

⁴ M egzemplioriaus pildymo ir muitinio formavimo instrukcijoje nurodyta, kad eksportuotojai muitinei pateikia planuotos eksporto kompensacijos sumą (muitinė pagal savo kompetenciją neprivalo tikrinti šių duomenų teisingumo). Planuota eksporto kompensacijų suma iš muitinės deklaracijų duomenų automatizuotos apdorojimo sistemos ASYCUDA-ES automatiškai įvedama į ataskaitos formą.

4 lentelė. Žemės ūkio produktų, kuriems gali būti skiriamos eksporto kompensacijos, sektoriai

Sektoriaus Nr.	Sektorių pavadinimai	Reglamentas dėl bendrosios rinkos organizavimo
1	Javai ir kviečių bei rugių miltai, kruopos arba rupiniai	1766/92 (javai)
2	Ryžiai ir skaldyti ryžiai	3072/95 (ryžiai)
3	Iš javų pagaminti produktai	1766/92 (javai)
4	Grūdiniai kombinuotieji pašarai	1786/2003
5	Jautiena ir veršiena	1254/99
6	Kiauliena	2759/75
7	Paukštiena	2777/75
8	Kiaušiniai	2771/75
9	Pienas ir jo produktai	1255/99
10	Vaisiai ir daržovės	2200/96
11	Iš vaisių ir daržovių pagaminti produktai	2201/96
12	Alyvuogių aliejus	136/66
13	Baltasis ir žaliavinis cukrus be tolesnio perdirbimo	1260/01 (cukrus, izogliukozė ir inulino sirupas)
14	Sirupai ir kiti cukraus produktai	
15	Vynas	1493/99
	Prekės, pagamintos perdirbus žemės ūkio produktus	3448/93
	Perdirbtos prekės, neįtrauktos į Romos sutarties I priedą	1520/00

Šaltinis: Reglamentas (EEB) Nr. 3846/87, nustatančio žemės ūkio produktų eksporto kompensacijų nomenklatūrą, 2 priedas (2005-12-24 redakcija, OL L 343/3)

5 lentelė. Kompetentingų eksporto įstaigų sąrašas

Įstaigos priklausomybė teritorinei muitinei	Įstaigos kodas	Įstaigos pavadinimas
Vilniaus	VR10	Krovinių postas „Savanoriai“
	VR50	Krovinių postas „Paneriai“
Kauno	KR10	Krovinių postas „Centras“
	KR20	Krovinių postas „Tiekimas“
	KR50	Marijampolės krovinių postas
Klaipėdos	LR10	Klaipėdos krovinių postas
	LK40	Panemunės kelio postas
	LUB0	Pilies jūrų uosto postas
	LUA0	Molo jūrų uosto postas
Šiaulių	SR10	Šiaulių krovinių postas
	SR50	Plungės krovinių postas
	SG30	Radviliškio geležinkelio postas
	SG40	Bugenių geležinkelio postas
Panevėžio	PR10	Rokiškio krovinių postas
	PR20	Panevėžio krovinių postas
	PR40	Utenos krovinių postas

Šaltinis: Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. gruodžio 2 d. įsakymas Nr. 1B-1080

